

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΤΕΧΝΗ

ΧΡΟΝΙΑ Δ'. ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1930 - ΤΕΥΧΟΣ 3^ο ΚΑΙ 4^ο

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗ ΜΑΝΑ ΕΛΛΑΔΑ (*)

Ὡ Ἐσὺ, σὴ γῆν ἀπάνω ἢ πλατυτέρα,
Ποὺ ἀγκάλιασες τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαούς,
Τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν ἢ θεία Μητέρα,
Ποὺ ναὸ δὲν ἔχεις, κ' ἔχεις μύριους ναούς.

Ὡ Μάνα Ἑλλάδα, ὃ προαιώνιο μένος
Ποὺ ἐνεύρωσες τὴν ἄφθαρτην αὐγή
Τῶν Ἔργων σου καὶ λύτρωσες τὸ Γένος
Ἀπάνω ἀπὸ τῶν χρόνων τὴν δρογή,

Στὸ φοβερό Σου ἐτοῦτο στίβο πάλι
Ποὺ ὁ Ὅρθιος ὁ Σκοπός Σου ξαναζεῖ,
Ὅλοι Σου οἱ γιοί, σὴ μητρικὴ Σου ἀγκάλῃ,
Σὰν ἕνας ὀρκιζόμεστε μαζί,

Τὸν Ὅρθιο Σου Σκοπό, μὲ τὴν καρδιά μας,
Μὲ τὰ χέρια, μ' ὀλάκερο τὸ νοῦ,
Νὰ τὸν ξανασηλώσουμε μπροστὰ μας,
Ἀνάμεσα τῆς γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ,

Κολώνα, ποὺ ποτὲ νὰ μὴν τὴ σείσει
Τοῦ χρόνου, ἢ τῆς διχόνοιας ὁ σεισμός,
Καὶ γύρω της ἀμάραντα ν' ἀνθίσει,
Ὁ Μῦθος, Λόγος, κ' ὁ Χρησμός, Θεσμός!

«Ξανὰ ἀπὸ σήμερα ἀρχινάει τὸ Γένος,
Ξανὰ ἀνταμώνουμε ὅλοι οἱ ἀδελφοί.

Ὡ Μάνα Ἑλλάδα, ὃ προαιώνιο μένος
Πρὸς τοῦ φωτός τὴν ὑψιστὴ κορφή!»

Εὐα Σικελιανῶν

(*) Τὸ ἔξοχο αὐτὸ ποίημα ἔχει τονιστεῖ ἀπὸ τὴν Εὐα Σικελιανῶν καὶ θὰ τὸ τραγουδήσουν στὶς Δελφικὰς Ἑορτὰς χωρικοὶ τῶν Δελφῶν.

Η ΕΞΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ (*)

Ὁ καλύτερος δρόμος πού πάει ἴσια πρὸς τὸ ἱερὸ τῆς Τέχνης περνάει πρῶτα ἀπὸ τὸ Θέατρο. Ἐκεῖ γίνεται ἡ μύηση. Σοῦ ἀποκαλύπτεται ὁ θεὸς καὶ θωρεῖς τὴν ὄψη του. Πιὸ κάτω, σ' ὄσους ναοὺς συναντᾷς, ἀντικρύξεις σκοτεινότερα ἢ φωτεινότερα πρόσωπά του. Δὲ σὲ πιάνει ὁμως φόβος. Δὲν ἀπορεῖς πιά. Ἐχουν συνηθίσει τὰ μάτια σου τὸ ἅγιο φῶς καὶ τὴν καρδιά σου τὴν ἔχει ἀνοίξει ἡ ἀλήθεια. Βαδίζεις μὲ βήματα στερεά, σὰν πιστὸς πού κατέχει τὰ μυστικὰ τῆς θρησκείας.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἂν δικαιοῦνται νᾶχουν μιὰ θέση τιμητικὴ μέσα στὴν Ἱστορία τῆς Τέχνης, εἶναι ὄχι γιατί τελειοποίησαν τὴ Γλυπτικὴ καὶ τὴ Ζωγραφικὴ. Οἱ Αἰγύπτιοι τὶς εἶχαν φτάσει σὲ μεγαλύτερη τελειότητα. Οὔτε γιατί λάμπρυναν τὴν Ποίηση καὶ τὴ Μουσικὴ. Τοὺς ἀρχαίους Ἑβραίους δὲν τοὺς ξεπέρασαν ποτὲ σ' αὐτὲς τὶς Τέχνες. Οὔτε γιατί ἀνάδειξαν τὴ Μιμικὴ καὶ τὸ Χορὸ. Οἱ Κρητῆς φαίνεται ὅτι τοὺς δίδαξαν τὴ χάρη τῶν ρυθμικῶν κινήσεων κι ἔμειναν σ' αὐτὲς ἀφθαστοὶ Δασκάλοι. Εἶναι γιατί δημιούργησαν τὸ θέατρο. Πρὶν ἀπ' αὐτοὺς θέατρο δὲν ὑπάρχε. Ἐπειτα ἀπ' αὐτοὺς — εἶναι ζήτημα ἂν ὑπάρχει. Πρέπει νὰ συλλογιστεῖ πολὺ κανεὶς γιὰ ν' ἀπαντήσῃ, ἂν τοῦ θέσουν ἓνα τέτιο ἐρώτημα. Ἴσως μὲ τὸ ὄχι εἶναι πιὸ κοντὰ στὴν ἀλήθεια.

Αὐτὸς ὁ μικρὸς λαὸς, πού λάτρευε τὴν Ὀμορφιὰ ὅπως κανένας ἄλλος, ἀγαποῦσε μὲ πάθος τὸ Θέατρο. Ἡ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη, ραγδαίως πέφταν οἱ συμφορὲς ἀπάνω στὴν πόλη των, κι' οἱ Ἀθηναῖοι πλημύριζαν τὸ θέατρο καὶ παραδίνονταν στὶς συγκινήσεις του.

Ξέρω σήμερὰ ἀνθρώπους πού περνοῦν ἀδιάφοροι μπροστὰ στὸ πιὸ κλασικὸ ζωγραφικὸ ἔργο καὶ δὲν ὑποφέρουν τὴ Μουσικὴ, τὴν ὁποιαδήποτε Μουσικὴ. Γιὰ τὸ θέατρο παθαίνουνται. Ὡς τώρα δὲν γνώρισα ἀνθρώπο πού τὸ θέατρο νὰ τὸν ἀφήνῃ ἀσυγκίνητο. Νὰ συχαίνεται ἓναν ὀρισμένο τύπο θεάτρου, ναί. Τὸ Θέατρο γενικά, ποτέ.

Ἐπάσχει γιὰ τὸ φαινόμενο αὐτὸ μιὰ ἐξήγηση. Σ' ἓνα ἄλλο ἔργο Τέχνης ἢ αἰσθητικὴ συγκίνηση σοῦ δίνεται σὰν ἔτοιμη, τελειωμένη πιά κατάσταση. Ἄν ἡ ψυχὴ σου εἶναι προετοιμασμένη νὰ τὴ δεχτεῖ, τὴ δοκιμάζει. Ἄν ὄχι, μένει κλειστή, δὲν αἰσθάνεται τίποτα. Στὸ δράμα συμβαίνει τὸ

(*) Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Περὶ Τέχνης».

ἀντίθετο. Ξεκινάει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ὀργώνει πρῶτα τὴν ψυχὴ, γιὰ νὰ δεχτεῖ τὸ σπόρο τῆς Ὀμορφιᾶς. Ὑστερα μὲ μιὰν ἀδιόρατη κίνηση τὸν ρίχνει βαθιὰ μέσα τῆς καί, ὅπως ἡ Ἀθηνᾶ μὲ τὴν ἱερὴ ἐλιά τῆς Ἀκρόπολης μπροστὰ στὸν ἐκθαμβὸ Κέκροπα, τὸν κάνει γρήγορα νὰ ὀριμάσει καὶ νὰ βλαστήσῃ πλούσια, ὥστε νὰ τυλίξῃ μὲ τὰ κλωνάρια του ἀπὸ παντοῦ τὴν ψυχὴ. Στὸ δράμα δηλ ἡ αἰσθητικὴ συγκίνηση δὲ δίνεται σὰ μιὰ στιγμιαία, τελειωμένη κατάσταση, ἀλλὰ μέσα σ' ἓνα ὀλάκερο ψυχικὸ «γίγνεσθαι» μὲ αἰσθητὴ διάρκεια (processus, Vorgang). Καὶ ἡ ψυχὴ τὴ δέχεται, γιατί εἶναι μὲ ὄλους τοὺς κανόνες τῆς ψυχικῆς καλλιέργειας προετοιμασμένη καὶ ὄριμη νὰ τὴ δεχτεῖ.

Μόνο οἱ Ἕλληνες, οἱ raffines σὲ κάθε εἶδος ἡδονῆς, ἐκεῖνοι πού βράβεβαν σὲ δημόσιον ἀγῶνα τὸν ἔρηβο πού ἔφερε νὰ δώσει τὸ πιὸ σοφὸ φιλὶ (στὴν Ἡλιδα κατὰ τὴν ἑορτὴ τοῦ Φιλησίου Ἀπολλωνος), μπόρῳσαν νὰ ὑψώσουν τὴ δραματικὴ Τέχνη σὲ ἀφθαστὴ τελειότητα. Καὶ τὸ κατόρθωσαν. Βρῆκαν κι ἐφάρμοσαν ὄλους τοὺς κανόνες πού πρεπε, γιὰ νὰ δώσουν στὴν αἰσθητικὴν εὐχαρίστηση ὅλη τὴ δυνατὴν ἔνταση κι ἔκταση. Τραβοῦσαν τὴ δράση ἔτσι, ὥστε νὰ φέρον τὴν ψυχὴ μὲ τὴ διάρκεια σὲ τόσην ἀγωνία, πού νὰ λαχταρίσῃ τὸ τέλος ὡς ἀπολύτρωση. Καὶ σοφίζονταν τέτοιες περιπέτειες, ὥστε οἱ μεταπτώσεις νὰ τὴν κάνουν νὰ δοκιμάσῃ ὅσο γίνεται πιὸ ἔντονη τὴ συγκίνηση. Κι ἤξεραν πάλι νὰ μὴν ὑπερβαίνῃν ὀρισμένα ὄρια στὸ πλήθος, στὴν ἔκταση καὶ στὶς ἀντιθέσεις τῶν ἐπεισοδίων, γιὰ νὰ μὴ τὴν καταπονοῦν καὶ δοθεῖ στὴν αἰσθητικὴ χαρὰ μὲ δυνάμεις ἐξαντλημένες.

Κι ὅλα αὐτὰ τὰ σοφὰ τεχνάσματα δὲν τὰ μάντεψαν μονάχα μὲ τὸ ἰσχυρὸ τους ἔνστιχτο. Δὲν τὰ μεταχειρίστηκαν μόνο μὲ λεπτότητα κι' ἐπιδεξιότητα μοιαδική. Τὰ συνειδητοποίησαν κιόλας κι ἐξμήνεψαν μὲ βάθος καὶ σαφήνεια τὴ νομοτέλεια τους καὶ τὴ σχέση των πρὸς τὴ σύσταση καὶ τὴν κατασκευὴ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Καὶ δημιούργησαν τὴν πρῶτὴ αἰσθητικὴ. Εἶναι ἡ Ποιητικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη. Καὶ ἡ Αἰσθητικὴ αὐτὴ εἶναι σχεδὸν ἀποκλειστικά: Αἰσθητικὴ τοῦ Θεάτρου.

Ἀκριβῶς γιατί τὸ δράμα — ὅπως εἶπα — δίνει τὴν αἰσθητικὴν συγκίνηση ὄχι σὰν ἔτοιμη, τελειωμένη, στιγμιαία ψυχικὴ κατάσταση, καθὼς τὰ περισσότερα ἔργα Τέχνης, ἀλλὰ μέσα σ' ἓνα ὀλάκερο ψυχικὸ «γίγνεσθαι» πού ἔχει αἰσθητὴ διάρκεια, τὸ θέατρο εἶναι, γιὰ τὴν ἔρευνα τῆς Τέ-

χνης, λαμπρός τόπος εργασίας. Στο Θέατρο μπορεί να μελετήσει ο έρευνητής της Τέχνης όλες τις φάσεις που περνά το αισθητικό γεγονός, έως ότου διαμορφωθεί όριστικά και πάρει τον τελικό του χαρακτήρα.

Καλύτερη λοιπόν εισαγωγή στη Φιλοσοφία της Τέχνης από την ανάλυση του δράματος δεν υπάρχει. Η «Τριλογία» μου αρχίζει με την εξήγηση της Τραγωδίας. Μάλιστα όχι για λόγους μόνο μεθοδικούς, αλλά και γιατί πραγματικά το Θέατρο με μύησε στο νόημα της Τέχνης.

Τα συμπεράσματα στα οποία μ' έφερε η μελέτη του δράματος είναι τα εξής:

Χωρίς ένα κάποιο σάλο οδυνηρό, ή λεπτή ευχαρίστηση της αισθητικής συγκίνησης δε μπορεί να κερδίσει την ψυχή. Το πρόβλημα λοιπόν για το δραματικό συγγραφέα είναι διπλό:

1. Νά βρει τρόπο να ταράξει την ψυχή του κοινού, κι' αφού το σοφιστεί να χειριστεί τόσο επιδέξια το τέχνασμα, ώστε κανείς, κι ο πιο νηφάλιος άκόμα, να μη νιώσει τη στιγμή της ταραχής, ότι προσπαθούν να τον κάνουν μ' ένα «ψέμα» να πονέσει.

2. Νά κυτάξει πώς αυτή η ταραχή, χάνοντας σιγά-σιγά τα οδυνηρά στοιχεία της, θα τραπεί, θα μεταπέσει σε γλυκειάν ανατριχίλα που τέρπει άπαλά την ψυχή και να το κάνει, μα με πολλή προσοχή, γιατί είναι εύκολότατο ν' άστοχήσει. Τότε αντί να ευχαριστήσει το κοινό με τη λεπτή χαρά της αισθητικής συγκίνησης, θα το τρομάξει ή θα το λυπήσει για μιá στιγμή, μα ύστερα θα το φέρει τα γέλια, γιατί το κοινό θα συνέλθει γρήγορα από την πρώτη έκπληξη και θα δει ότι το «ψέμα» δεν είχε κανένα νόημα.

Το 1ο κατορθώνεται με το τραγικό κορúφωμα του δράματος.

Το Τραγικό είναι μιá αϊφνίδια κι άπρόοπτη καταστροφή. Καταστροφή που προετοιμάζεται ίσως από καιρό κρυφά, μα που στο ξέσπασμά της είναι, για κείνους που συνεπαίρνει, ραγδαία κι' άπροσδόκητη. Κάτι καταστρέφει τη φυσική, τη συνηθισμένη, την «καθιερωμένη» ροή της Ζωής. Με την καταστροφήν αυτή δημιουργείται ένα τέτιο φριχτό χάος, που στην αίσθησή του η ψυχή ύποφέρει. Οί δυνάμεις της κινούνται άταχτα, άνώμαλα, παράφορα. Διασπáται η συνοχή των. Συγκρούονται. Και σαλέβεται για μιá στιγμή άνεπαίροθωτα η ψυχική ίσοροπία.

Αυτή την οδυνηρή κατάσταση της ψυχής όνομάζω πάθος. Είναι η ψυχική θύελλα. Κατάπληξη, τρόμος, φρίκη.

Άηδία, όργή, άγανάκτηση. Πίκρα, θλίψη, πόνος, όδύνη. Πάντοτε οδυνηρή ταραχή με ποικιλίες άναρίθμητες μορφής κι έντασης.

Για να κατορθωθεί το 2ο χρειάζεται «κάθαρις».

Πρέπει να καθαρθεί το πάθος. Να περάσει σάν μέσα από φωτιά, όπου να καούν όλες οι κακές ουσίες που έχει μέσα του, όλα τα βίαια, ζοφερά, «άκάθαρτα» στοιχεία τους, και να μείνει στο τέλος κάτι άγνό, λεπτό κι αιθέριο — μιá ήμερη, άπαλή κι ευγενική συγκίνηση. Για να γίνει όμως τούτο, πρέπει να «άρθει» ή αίτία της ψυχικής θύελλας, ή καταστροφή.

Τούτος είναι ο μεγάλος άθλος.

Μέσα στο δράμα πρέπει το τραγικό στοιχείο να «άποροφηθεί», όπως άποροφούνται μέσα στον ίσχυρόν όργανισμό οι τοξίνες. Πρέπει να δουλεφτεί έτσι το όμοίωμα του Πραγματικού, ή «μίμησης πράξεως», που μάς δίνει το δράμα, ώστε να φανεί ότι η καταστροφή του τραγικού κορυφώματος είναι βέβαια σάλος, άταξία, άνταρσία, αλλά μόνο φαινομενικά. Κατά βίθος έχει τη θέση της μέσα σ' ένα Σύνολο με σταθερά έξωτερικά όρια και τάξην έσωτερική άκλόνητη, και πειθαρχεί σ' ένα άυστηρό Νόημα, στού όποιου τις προσταγές ύπακούει κάθε στιγμή του Συνόλου, γιατί το Σύνολο αυτό είναι κράτος ευνομούμενο, όπου πίσω από δημοκρατικές επιφάσεις κυβερνά ένας άόρατος Μονάρχης — ή Ίδέα. Πρέπει να δεχτεί ότι όλα τα γεγονότα του δράματος είναι — όπως λέω στην «Τριλογία» μου — χαλκάδες που συνεχονται ό ένας με τον άλλον για ν' άπαρτίσουν ένα όλοστρογγυλό, άψογα λεπτοεργημένο βραχιόλι. Το Τραγικό είναι ένα ξαφνικό και βίαιο σπάσιμο, αλλά μόνο της «φυσικής», της συνηθισμένης, της καθιερωμένης σειράς της Ζωής. Δεν καταστρέφει και την άυστηρή συνοχή αυτού του κλειστού, στρογγυλού, πειθαρχημένου Όλου που μάς παρουσιάζει το δράμα, γιατί είναι κι αυτό ένας άπ' τους χαλκάδες του βραχιολιού, έχει κι αυτό τη σταθερά καθορισμένη θέση του μέσα στο «Όλο» εκείνο, είναι κι αυτό άπαραίτητο για να φανεί, ότι ένα Νόημα, μιá Ίδέα διαρέει το Σύνολο, και μόνος προορισμός του είναι άκριβώς τούτο: να έξωτερικεφτεί αυτό το νόημα, να εκφραστεί αυτή ή Ίδέα όσο γίνεται πλαστικά κι έντονα, άρτια όσο πέρνει.

Η θύελλα της ψυχής καταπάβει, όταν αισθανθεί τη νέαν αυτή τάξη και πειθαρχία, όταν σιλάβει το Νόημα και νιώσει την Ίδέα που διαρέει τη δράση. Δεν έχει πια τόν ύλιγο του χάους που πριν της είχε δώσει το τραγικό

κορúφωμα. Δέν ύποφέρει πιά. Οί δυνάμεις της κινούνται τώρα όμαλά, ταχτικά, ήρεμα. Ειρηνέβουν. Ήπανάροχεται ή συνοχή και ή ίσοροπία των. Από την ταραχή του πάθους κάτι έχει μένει. Μιά άνατριχίλα, μία μελαγχολία, ένας οίχτος, μία κατάνυξη, ένα δέος. Μά όλες αυτές οί καταστάσεις δέν έχουν τίποτα τó οδυνηρό ή τó τρομερό μέσα των. Ήπεναντίας σέ όλες κοινή είναι μία λεπτή, γλυκιά, εύγενική ευχαρίστηση πού τέρπει βαθείά, άπλά, σά χάδι τρυφερό την καταπονημένη, άπό την άγωνία πού πέρασε, ψυχή.

Αυτές είναι οί φάσεις πού περνά μέσα στο δράμα τó αισθητικό γεγονός έως ότου διαμορφωθεί όριστικά και πάρεϊ τόν τελικό του χαρακτήρα.

Ο άναγνώστης άς προσθέσει μόνος του τά παραδείγματα. Στην «Τριλογία» μου παίρνω ως παράδειγμα τή «Μήδεια». Μά και σέ οποιαδήποτε άλλη τραγωδία μπορεί ν' άποδειχτεί εύκολότατα ότι αυτή είναι ή διαδρομή του φαινομένου. Οί λεπτομέρειες μόνο ποικίλουν, είτε γιατί τó απαιτεί ή σύσταση του μύθου, είτε γιατί ó κάθε συγγραφέας έχει τή δική του τεχνική. Η προσπάθεια όμως είναι πάντα ή ίδια: νά διαλυθεί τó χάος πού δημιουργεί με την επέμβαση του στην όμαλή εξέλιξη των γεγονότων τó τραγικό στοιχείο, δηλ. νά δείχτει με τó στρογγύλεμα τής δράσης ότι τó Τραγικό, άς φαίνεται πώς ανατρέπει ξαφνικά κι' άπρόοπτα την τάξη των πραγμάτων, ύτακούει σέ μία τάξη άνω ερη. πειθαρχεί κι αυτό στο νόημα πού διαρέει τó σύνολο του Μύθου, κι ότι ó Μύθος και μ' αυτήν άκόμα την άνταρσία, ή μάλλον εξαιτίας της, παρουσιάζει μιάν ένότητα και μιάν έσωτερικήν άναγκαιότητα τέτια πού άρτιότατα μία Ίδέα αισθητοποιείται, εκφράζεται μ' αυτόν. Στο τέλος πρέπει τó κοινό νά φύγει με τή βεβαιότητα ότι πρόσωπα και γεγονότα μέσα στο Μύθο έχουν μία τόσο βαθείαν έσωτερική συνοχή, πού είναι άδύνατο ν' άνήκουν στον έφήμερο, άσυνάρτητο και σκοτεινό κόσμο του Πραγματικού. Η θέση των είναι μέσα στον αιώνιο και φώς γεμάτο κύκλο των Συμβόλων.

Αυτή ή τελευταία λεπτομέρεια μās εξηγεί την άφθαστη γνητεία του άρχαίου άπτικού δράματος.

Καμιάς τραγωδίας ή υπόθεση δέ βγαίνει έξω άπό τó μυθικό κύκλο τής μεγάλης Έλληνικής παράδοσης. Μόνη έξαιρέση φαίνεται σέ μερικούς ότι είναι μία τραγωδία του Ήγάθωνος, του όραίου Ήθηναίου ποιητή, πού στο σπίτι του κάποτε έγινε, καθώς θέλομε νά πιστέβομε, τó όραιότερο

σμπόσιο, όχι μόνο άπ' όσα άναφέρει ή Ίστορία, αλλά και άπ' όσα θα μπορούσε ποτέ νά βάλει νοϋς ανθρώπου. Ήσως όμως έχει δικίο ó Wilamowitz πού νομίζει ότι δέν διαβάζομε καλά τó σχετικό χωρίο τής άριστοτελικής Ποιητικής. Ο τίτλος τής τραγωδίας εκείνης δέν ήταν: άνθος, αλλά Ήνθεός. Και τόν Ήνθεά τόν ξερεϊ πολύ καλά ή ελληνική μυθολογία.

Γιά τόν άρχαίο Ήθηναίο όλα τά πρόσωπα τής Τραγωδίας ήσαν προαιώνιοι γνώριμοι τής φυλής του. Είχε άπό βρέφος τόσο ζυμωθεί με τις τραγικές περιπέτειες τής ζωής των, και όλες αυτές οί παράξενες ιστορίες τόν άγγίζαν τόσο βαθιά στην ψυχή, ώστε είχε άρχίσει νά μñν ξεχωρίζει πια τή ζωή του άπό τή δική των. Του φαίνονταν σάν πλευρές του έαυτου πού δέν πρόσεξε πολύ και πού πήραν αίφνης άνεξαρησία, έκανε ή καθεμιά τή δική της ζωή, κι ή ιστορία των γύριζε σά θρύλος άπό στόμα σέ στόμα. Μά όλα αυτά τά πράγματα είχαν την άσυναρησία και την άβεβαιότητα του όνειρου ή του παραμυθίου. Τά πρόσωπα μέσα σ' αυτό τó άτελείωτο παραμύθι χειρονομούσαν, άναστενάζαν, άνοιγαν κι εκλείναν άδιάκοπα τó στόμα των — όλοφάνερα κάτι ήθελαν, κάτι γύρεβαν, κάτι άγωνίζονταν νά πούν. Μά δέ μπορούσαν. Ήσαν μέσα σέ ζόφο, άοριστία και σύγχυση. Και τó παραμύθι έμοιαζε με όνειρο κακό, μ' έφιάλη.

Τότε φάνηκε ή Τραγωδία κι έκανε ένα θαύμα Ήδωκε λαλιά σ' όλα αυτά τά πρόσωπα και μίλησαν. Κι ό,τι είπαν ήταν ένας λαμπρός μύθος με νόημα βαθύ. Στερέωσε και περιόγραψε τόσο τις άόριστες μορφές των, έδειξε με τόση σαφήνεια την άσστηρή συνοχή πού είχε τó άσυνάρτητο πριν έξωτερικό με τó έσωτερικό των, πού πήραν εϋθύς τή συμμετρία και την πλαστικότητα των αγαλμάτων. Κα' φάντασαν σάν όντότητες άπόκοσμες, σά σύμβολα αιώνια πού άπό μέσα των έβγαине λαγare ή όρτια, άνοπλη σάν Ήθηνα ή Ίδέα. Έβαλε τέλος τά πρόσωπα εκείνα με τή στρογγυλεμένη δράση πού τούς όρισε μέσα σέ τέτοιο φώς, πού χάθηκαν με μιάς, έσβησαν σά σκιές, οί διαφορές πού ξεχώριζαν τή φυσιογνωμία του καθενός. Ήπάνω στη δράση άνοιξε τις ψυχές των και φάνηκαν άπαράλλαχτες. Ήταν τέτοια ή ψυχική των ταιτότητα και τόσο ίδια ή τύχη όλων, πού τó πλήθος των ήταν σάν ψεύτικος άριθμός. Μιά ή συνειδηση όλων, και μόνο πού ή συνειδηση αυτή έπαιρνε όψη διαφορική μέσα στον καθένα. Κι όλων οί ζωές ήταν τόσο όμοιες, πού θα τις έλεγες παραλλαγές τής ίδιας ιστο-

ρίας. Καί σ' αὐτὸ ἔμοιαζαν πάλι μὲ τὰ ἑλληνικὰ ἀγάλματα. Εἶχαν ὅλα μιὰ φυσιογνωμία νὰ δεῖξουν κι ἓνα μυστικὸ νὰ ἐκμυστηρευτοῦν.

Κι ὁ Ἀθηναῖος, ὅταν ἔβλεπαν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του τοῦτο τὸ ἀπίστευτο ὄραμα, λαχταροῦσε. Ἡ φυσιογνωμία αὐτῆ ἦταν ὁ ἴδιος. Καί τὸ μυστικὸ τῆς τὸ δικό του μυστικὸ. Καλὰ θεωροῦσε τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα πλευρὲς τοῦ ἑαυτοῦ του, καί τις περιπέτειες των ἐπεισόδια τῆς ζωῆς του. Μὰ ὅλα αὐτὰ ἦσαν πρὶν σὲ τέτοιο χάος μέσα του ποὺ δὲ μπορούσε νὰ καταλάβει τίποτα. Χρειαζόταν ἡ δημιουργι-ἡ πνοὴ τοῦ ἀττικοῦ δράματος γιὰ νὰ διαλυθεῖ τοῦτο τὸ χάος καί νὰ πάρουν τὰ ἀόριστα καὶ ἀσυνάρτητα ἐκεῖνα πρόσωπα καὶ πράγματα μορφὴ καὶ σχῆμα, τὴ μορφὴ καὶ τὸ σχῆμα τῶν συμβόλων. Μέσα στὴν ψυχὴ του ἔμπαινε ἤδη ἄφθοно τὸ φῶς. Κι ἄδραχνε τώρα ὁ νοῦς του γενναῖα καὶ μὲ βεβαιότητα τὸ νόημα τῆς ζωῆς του, τῆς Ζωῆς. Τὸ νόημα ποὺ ἐκείνη εἶχε βέβαια ἀπὸ πρὶν, μὰ ποὺ αὐτὸς δὲ μπορούσε νὰ συλλάβει, γιὰτὶ μέσα του κι ἔξω του ἦταν σκότος, σύγχυση κι ἀοριστία.

Κι ὅταν ἔβγαине ἀπὸ τὸ Θέατρο ὁ ἀρχαῖος Ἀθηναῖος ἦταν ἀγνώριστος. Ἡ προσωπικότητά του εἶχε τὴν πλαστικότητα τοῦ Συμβόλου. Καί — ὅπως τὰ ἦρεμα ἀγάλματα τῆς Τέχνης του ποὺ κυτᾶζουν μὰ μὲ μάτια ἀδειανά, ποὺ δὲ βλέπουν τίποτα, γιὰτὶ κάτι παρακολουθοῦν ποὺ λέγεται μέσα των — σκύβοντας, κι ἐκεῖνος ἀπάνω στὴν ταραγμένη του ψυχὴ ν' ἀφιγρασσεῖ, τὴν ἀκουγε νὰ τοῦ ἀνιστορεῖ ἓνα ὄρατο μῦθο.

Αὐτὴ ἦταν ἡ γοητεία τοῦ ἀττικοῦ δράματος. Ἄφθασι ὅπως καὶ τὸ δράμα ἐκεῖνο.

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

ΠΩΣ ΕΜΑΘΑ ΝΑ ΚΟΛΥΜΠΩ

— Εἶναι καιρὸς πειὰ νὰ μάθης κολύμπι . . .

Αὐτὰ μοῦλεγε καὶ μοῦ ξανάλεγε μ' ὅλη τὴ χαριτωμένη ἀπερισκεψία τῶν σαρανταπέντε τῆς χρονῶν, ἡ θείτσα Βαγγελούδα ὅπως τὴ φωνάζαμε, μιὰ ἀνύπαντρη ἑξαδέλφη τῆς μάνας μου.

Σωστὰ καὶ ἅγια τὰ λόγια τῆς, ἔξὸν ἀπὸ κεῖνο τὸ «πειὰ» τῆς στερεότυπης φράσης τῆς, ποὺ δὲν εἶχε καθόλου τὸν τόπο του στὴν κουβέντα, γιὰ τὸν λόγο πὼς τότε δὲν θάμουννα παραπάνω ἀπὸ ἕξη χρονῶν.

Καί μ' ὅλα ταῦτα, ὅσο ἀπίστευτο κι' ἄν φαίνεται τὸ πρᾶγμα, εἶχα τὴν ἰδέα πὼς μιὰ φορὰ τὸ χρόνο, ἀπὸ τότε ποὺ θὰ εἶχα γεννηθεῖ, τ' ἀκουα ταχτικά αὐτὸ τὸ «νὰ μάθης πειὰ κολύμπι» δηλαδὴ κάθε καλοκαίρι, ὅταν μ' ἄλλα λόγια ἡ ἑξαδέλφη τῆς μάνας μου κατέβαινε ἀπ' τὸ ἑσωτερικὸ τῆς Μακεδονίας γιὰ δυὸ τρεῖς μῆνες νὰ μᾶς ἰδῆ καί, μιὰ ποῦ εἶχαμε τὴ θάλασσα στὴν ἀυλὴ, νὰ κἀνη καὶ τὰ τριάντα τῆς μπανάκια, ποὺ κατὰ τὴ συνήθειά τῆς διπλασιάζονταν καὶ ἐτριπλασιάζονταν.

Γιὰτὶ ἡ θεία μου εἶχε τὴν λατρεῖα τοῦ θαλασσινοῦ νεροῦ, τοῦ ὠραίου μαβιοῦ νεροῦ, ποὺ τῆς χάριζε τὸν ἀπέραντο παλμὸ τῶν πλατειῶν ὠκεανῶν, τὸν παλμὸ κάθε θάλασσας, κάθε πελάου κι' ὅλης μαζὶ τῆς οἰκουμένης. . .

Σὰν ἔφτανε ἀπ' τὸ τραῖνο σπῖτι μας, προτοῦ ἀκόμα σβύση ἡ ἴδια λαχτᾶρα ποὺ τὴν ἔκανε νὰ μᾶς ἀρπάξῃ καὶ νὰ μᾶς σφίγγῃ ἀχόρταγα στὴν ἀγκαλιά τῆς, ἔτρεχε γραμμὴ στὴν κουζίνα κι' ἀπὸ ἐκεῖ βρισκόταν μ' ἓνα πῆδημα στὴν ἀυλὴ, καί, νάτην μπροστὰ στὸ γιαιλό . . . Κι' ἀφοῦ μὲ τὰ πολλὰ χόρταине πειὰ, γυρνῶντας κατὰ μέ, μοῦ πέταγε, χωρὶς νὰ σκεφθῆ πὼς στὸ μεταξὺ εἶχε μεσολαβήση χειμῶνας, τὴν καθιερωμένη ἀπερισκεψτὴ τῆς φράσι. . .

Τὴν ἀγαποῦσα κι' ἐγὼ τὴ θάλασσα μὲ παιδιάστικον ἐνθουσιασμό, ἴσως ὄχι ὅλας διόλου ἀτηλλαγμένον κάποιας λαιμαργίας γιὰ τὰ ὠραῖα τῆς μύδια, στρεῖδια καί, ἴσως πολὺ περισσότερο γιὰ τὰ καβούρια, τὰ χτενάκια, τὶς δυσπερίγραπτες πίνες καί, πρὸ πάντων, γιὰ τοὺς ἀχινούς τῆς. . . Θεέ μου! τοὺς ἀχινούς . . . Χώρια ὅμως ἀπὸ δαῦτα, τρελλαινόμενον νὰ ξεπλώνουμαι ὀλόγυμνος πάνω στὴν ἠσυχη ἀκρογιαλιά, μὲ τὸν κοσκινισμένο ἀπ' τὶς μανιές τοῦ Κυρίου χλιαρὸ ἄμμο καὶ νὰ δέχουμαι στὸ πρόσωπο, τὸ κατὰ-

βρεγμα ἀπ' τὰ διάφαια κυματάκια, πού φάνταζαν μέσα μου σὰ χαμόγελα τοῦ ἀπέραντου μαγευτικοῦ πελάου, τῆς ἀπέραντης νεανικῆς ὠμμορφιάς ἀθάνατος κατοπιρισμός.

Ἔτσι ἐννοιωθα τὴ θάλασσα ἐγώ.

Ὁμολογῶ πὼς τὰ βαθειὰ νερὰ δὲν ἦσαν καθόλου τοῦ γούστου μου. Αὐτὸ θάταν βέβαια ἡ αἰτία πού θάμαζα τόσο πολὺ τὴ θείτσα Βαγγελούδα πού, μὲ τὸ κεφάλι χαμένο μέσα σ' ἕναν κοῦκον ἀπὸ καρβοπάνι, τραβοῦσε στ' ἀνοιχτά, μὲ μεγάλα, ὄλο θάρρος, ἀνοίγματα τῶν γερῶν της μπράτσων, φυσώντας σὰν ἄντρας καὶ σὲ λιγάκι φαινότανε σὰ μιὰ μικρούλα ἔμψυχη τάπα, πού χοροπηδοῦσε χαρούμενα, πάνω στὴν ἀτέλειωτη γοητεία τοῦ πελάου.

Ἔτσι ἐννοίωθε τὴ θάλασσα ἡ θειά μου!

Κ' ἐγώ, ἄχ! ἐγώ... Ὅσες φορὲς ἔκανε τὸ μπάνιο της, τὴν ἀκολουθοῦσα μόνο ὡς τὸ γόνατο μέσα στὸ νερό, τὸ πολὺ ὡς τὴ μέση. Ποῦ, νὰ χωθῶ πάρα μέσα. Κι' ὅμως, μιὰ φορὰ ὡς τόσο, ξεγελάστηκα δὲ ξέρω πῶς, καὶ χώθηκα στὴ θάλασσα ὡς τὸ λαϊμό. Μὰ πετάχθηκα ἀμέσως στὰ ριχὰ, γιατί μου φάνηκε πὼς κάποια δύναμι τεράστια, ἀπρόσωπη, ἀόρατη καὶ δολερή, προσπαθοῦσε μὲ τρόπο νὰ μὲ γραπώση ἀπ' ὄλο μου τὸ κορμὶ καὶ νὰ μὲ ρουφήξῃ, γλοῦπ, ἀμέσως μέσα στὰ σκοτεινὰ της βάθια... Θυμᾶμαι μάλιστα μὲ πόσο κόπο κατώρθωσα νὰ ξεφύγω γιὰ νὰ ξαναῦρω πάλι τὴν ἀμμουδιά μου μὲ τὰ διάφαια κυματάκια, πού τόσο μοιάζανε μὲ τὸν κεντημένο γῦρο τῶν μεδουσῶν...

«Ἴὲ θὰ μάθης νὰ κολυμπᾶς» ἄκουα τώρα τὴ φαντασία μου, πῦ ἔπαιρνε τὰ χοντὰ λυγίσματα τῆς φωνῆς τῆς θειάς μου.

«Δὲ θὰ μάθης νὰ κολυμπᾶς...» Πολὺ καλὰ λοιπόν... Στὸν κόρακα λοιπόν... Ναῖσκε λοιπόν. Δὲν θὰ μάθαινα νὰ κολυμπῶ. Τὶ θέλεις ἄλλο! Αὐτὰ ἔλεγα στὸν ἑαυτό μου. Κι' ὅμως, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, σὰ μιὰ δύναμι γλυκειά, ἀκαθόριστη, ἀπρόσωπη καὶ πειστικιά, μὲ τραβοῦσε δυνατὰ τὸ βαθύ, τὸ γαλάζιο νερό.

Θ' ἄθελα κ' ἐγὼ στὸ κάτω τῆς γραφῆς, νὰ δοκίμαζα γιὰ δυὸ στιγμὲς, τὴ εἶδος τρομάρα ἦτανε αὐτὴ πού ἔδιδε τὸ εὐλογημένο αὐτὸ βαθὺ νερό... Καὶ ἡ εὐκαιρία δὲν ἄργησε νὰ παρουσιαστῇ.

Δίπλα, ὁ γείτονας μας κύρ Δημητρός ὁ Σιαρέφας, Θεὸς σχωρέστινε, εἶχεν ἀποφασίση νὰ μολώσῃ τὴ θάλασσα καμμιά πενηνταριά μέτρα βάθος. Εἶχε μάλιστα βάλῃ καὶ τὴ σχετικὴ σκαλωσιά, ἕνα πρᾶγμα σὰ πρωτόγονη ἐξέδρα στὸ νερό, δηλαδὴ μερικὰ ἀπλά παλούκια πού δένονται τὸ

ἕνα μὲ τ' ἄλλο μὲ σανίδια. Κ' ἔτσι τὸ λοιπό, ἕνα μεσημέρι, χωρὶς νὰ μὲ πάρη κανένας μυρουδιά, ἀνέβηκα ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ ἐπικίνδυνο πρᾶγμα καί, περιπατώντας ἕνα - ἕνα τὰ σανίδια στὸ μᾶκρος τους, ἔφτασα ὡς τὴ μέση.

Ἐκεῖ κοντοστάθηκα λιγάκι, μὰ λὲς νὰ φοβήθηκα νὰ γυρίσω πίσω, λὲς καὶ μ' ἔσπρωχνε κάποιος δαίμονας, ἔφτασα στὴν ἄκρη πατώντας τὸ τελευταῖο σανίδι, καὶ τότε γιὰ πρώτη βολὰ ξεθάρρεψα νὰ ρίξω τὸ μάτι μου κάτω στὸ βαθὺ μαβὶ νερὸ πού μαύριζε ὄλο κακοὺς σκοπούς, στὸ βάθος.

Τρομάρα μου! Τὶ ἀφάνταστο βάθος!.. Βέβαια στὴν πραγματικότητα δὲν θάταν περισσότερο ἀπὸ δυὸ τρεῖς ὄργυιες νερὸ τὸ πολὺ-πολύ. Ἐμένα ὅμως μοῦκανε τὴν ἐντύπωσι ἐνὸς ἀτέλειωτου κατεβάσματος. Σωστὸς ἀναποδογυρισμένος οὐρανός!

Κι' ἀμέσως σὰ νὰ τὴν εἶχα παραγγελιά, ἔτρεξεν ἡ προκομιμένη μου σκέψι νὰ μοῦ σεβρίσῃ ὄλα τὰ τρομερὰ καὶ φοβερὰ ἐκεῖνα θαλάσσια τέρατα πού τᾶβλεπα τόσο συχνὰ στὸ... τηγάνι.

Χρυσόφες ἀγριοπαρμπούναρους, γοβίδια! Κι' ὄλα αὐτὰ μ' ὀρθάνοιχτο καὶ μ' αἰμοβόρο στόμα καὶ μὲ γουρλωμένα τὰ γυάλινα καὶ χωρὶς ἔκφρασι μάτια τους, ἔτοιμα νὰ μὲ χάρουν. Κι' ὅπως ἔκανα νὰ γυρίσω πίσω νά! τὸ σανίδι ξεκαρφώνεται, σηκώνεται ὀρθιο καί... μπλοῦμ, ἐγώ, μέσ' στὰ βαθειὰ νερὰ μὲ τὸ μαῦρο φόντο, περιτριγυρισμένος ἀπὸ χίλια, μύρια μάτια ψαρίσια, γουρλωμένα καὶ χωρὶς ἔκφρασι.

Πρῶτα - πρῶτα πῆγο γραμμὴ ὡς τὸν πάτο χωρὶς νὰ πατήσω, πρᾶγμα πού ἐπαύξησε τὴν τρομάρα μου, ἔπειτα βγῆκα στὴν ἐπιφάνεια σχεδὸν ἀμέσως, ἀφοῦ θὰ κατάπια κάνα δυὸ γουλιὲς ἄρημ - ὄλα αὐτὰ σὲ μερικὰ δευτερόλεπτα — καὶ χωρὶς νὰ καταλάβω κ' ἐγὼ τὸ τί καὶ πῶς, ἄρχισα μὲ ἀφάνταστη ἀτελπισία καὶ δύναμι, νὰ κουνῶ χέρια καὶ πόδια, ὅπως εἶδα μιὰ φορὰ νὰ κουνᾶ τὰ μπροστινὰ του ποδαράκια ἕνα σκυλάκι πού ρίξανε στὸ γιालό.

Οὔτε δράκαινες πειὰ, οὔτε ἀγριοχρυσόφες... Ἡ ζωὴ μονάχα. Ἡ ζωὴ!.. Κ' ἔτσι ἀκατάπαντα, κουνώντας τὰ τέσσερα μου μέλη σὰν τὸ σκυλάκι, τραβοῦσα μὲ πολλὴ παληκαριά ἔμπρός, δηλαδὴ πίσω κατὰ τὴ στεργιά. Κι' ὅταν τέ'ος βγῆκα ἔξω μὲ κάποια τρεμουλία στὰ γόνατά μου, ἤμουν ἀνάλαφρος σὰν πουλάκι, σὰ νὰ εἶχε φύγῃ ἀπὸ πάνω μου ὄλο τὸ βάρος τῆς θάλασσας, μαζῆ μὲ τὸ φόβο τοῦ βαθιοῦ νεροῦ. Ἦξερα πειὰ νὰ κολυμπῶ! Ναῖσκε, θείτσα Βαγγελούδα, ἤξερα πειὰ, ἤξερα... Κ' ἔμαθα στὸ λεφτό,

ἀφοῦ τυρανίστικα τόσο μὲ τὴν ἀποθυμῖα νὰ μάθω.

Ἄλλοίμονον ὅμως ἂν συνέβαινε τὸ ἐναντίο τὸ καλοκαιριάτικο ἐκεῖνο γιῶμα. Χωρὶς νᾶπαινε κανένας μυρουδιά, τὸ πτωματάκι ἐνὸς παιδιοῦ ἕξη, ἑπτὰ χρονῶ, θὰ κυλιόνταν στὴν ἄκρη σὰν κάποιου συμμαθητῆ μου Θωμᾶ Μάντουκα, ἐνῶ θὰ μουρμούριζαν μὲ μακρόσυρτη εἰρωνεία τ' ἀγαπημένα μου τὰ κυματάκια: Εἶναι καιρὸς - μὲ πολλὰ σσ— εἶναι καιρὸς... νὰ μάθῃς... νὰ κολυμπᾷς...

Ἄπλωσα ὡς τόσο τὰ βρεγμένα μου ρουχαλάκια στὸν ἥλιο καὶ ξαναδοκίμασα τὸ πείραμα κἄνα δυὸ βολὲς ἀκόμα, ξεκινώντας ὅμως αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπὸ τὰ ρηχά.

Κι' ἀφοῦ βεβαιώθηκα πειὰ πὼς ἦταν ἀλήθεια, πὼς ἤξερα κολύμπι, κατάπια τὴ χαρὰ μου καὶ δὲν εἶπα σὲ κανένα τίποτε.

Τὴν ἄλλη τὸ πρωῖ, ἡ καυμένη ἢ θείσα μου δοκίμασε νὰ μὲ τραβήξῃ ὡς τὸ γόνατο στὴ θάλασσα. Ποῦ, ὅμως ἐγὼ! Φωνές, κακό... Δὲν ἔρχομαι καὶ δὲν ἔρχομαι!.. Εἶδε κι' ἀπόειδεν ἡ γυναῖκα καὶ μ' ἄφησε στ' ἀκρογιάλι. Μόλις ὅμως ἔκανε πὼς τραβοῦσε στ' ἀνοιχτά, νᾶμαι κ' ἐγὼ ξοπίσω τῆς χωρὶς νὰ πάρῃ κἄβο... Τέλος, κάποια στιγμή, καθὼς πῆγαινε ξέγνοιαστη, γυρνώντας τὸ κεφάλι τῆς, εἶδε νὰ τὴν ἀκολουθᾷ κἄτι σὰ δελφίνι καὶ κόντεψε νὰ τῆς ἐρθῇ λιποθυμῖα ἀπ' τὸ φόβο...

Μπρέ!.. Μοῦ φώναξε μὲ πνιγμένη φωνή... Πίσω γρήγορα!..

Μὰ ποῦ νὰν τᾶκούσω πειὰ αὐτά...

Ἦ! γοητεία τοῦ μαβιοῦ, βαθιοῦ νεροῦ!

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΡΙΑΔΗΣ

ΑΛΙΚΗ

Ναί, ἡ νέα αὐτὴ κυρία ποὺ βλέπεις τόσην ὥρα κατάπληκτος, ἡ νέα αὐτὴ κυρία μὲ τὴν μῶβ τουαλέττα καὶ τὴν ὄψη θλιμμένης Παναγίας εἶναι ἡ Ἄλικη. Ἡ Ἄλικη Τρυφονάτου, ὄλη κι' ὄλη, φίλε μου Μένο. Τὴν βρίσκεις σὰν ἀπογοητευμένη, σὰν ἀποκαρδιωμένη, ἔ! Ἔχεις δίκαιο.

Εἶδες τὰ μάτια τῆς; Λὲς καὶ κράτησαν ἀνεξίτηλα στὸ μαῦρο των φόντο ἀνταύγειες βαθιὲς ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ νερά τοῦ Ἀχέρουτος ὅπου λίγο ἔλειψε νὰ τὴν πνίξει ἡ Μοῖρα τῆς — ἡ Μοῖρα τῶν περισσότερων κοριτσιῶν τῶν ὁμογενῶν μας τῆς Αἰγύπτου.

Καμμὶά μάγισσα δὲν τὴν καταράστηκε σὰν πρωτοεῖδε τὸ φῶς. Κι' οὔτε πιστεύω οἱ φιλενάδες τῆς νὰ τῆς ρῖξανε στὰ ὕστερα κακὸ μάτι. Ἔπαθε κάτι χειρότερο ἢ καυμένη: ἄφισε νὰ τὴν φάγει ἡ ἄμετρη φιλοδοξία τοῦ προκομένου πατέρα τῆς.

Τὸν θυμᾶσαι, Μένο, τὸν γέρω-Τρυφονάτο; Ἀκέραια ἢ προσωποποίηση τοῦ ἀπελέκτου ξύλου τῆς χρηστομάθειας. Ἀνθρωπος ἀγρόματος, ἄξεστος, βάρβαρος. Τυχερός, ὡστόσο. Εἶχε ξεκινήσει ἀπένταρος ἓνα καλὸ πρωῖ ἀπὸ τὴν πατρίδα του — ἓνα ξερονῆσι ἀπὸ τὰ πολλὰ τοῦ Αἰγαίου — κ' εἶχε ἐρθεῖ στὴν Αἴγυπτο. Στὴν ἀρχὴ ἔκανε τὸν βαρκάρη. Μὰ ὁ περασμὸς τοῦ εὐκόλου καὶ ἀφθονοῦ κέρδους δὲν ἀργήσε νὰ τὸν σαγηνέψῃ: λαθρεμπόριον λοιπὸν καὶ ἅγιος ὁ Θεός. Στὰ κίτρινα ὅπρὸ τοὺς ρόζους χέρια του, τὸ χασίσι μεταμορφωνόταν σὲ χρυσάφι. Μόνο τὸ χασίσι; Ἄμ' τὰ ὄπλα, μὲ τὴν ἐπανάστασι τοῦ Ἀραμπῆ πασᾶ, στὸ ὄγδονταδύο;

Νὰ μὴ σοῦ τὰ πολυλογῶ, ἦρθε τέλος ἓνα πρωῖ ὅπου ξύπνησε ὁ γέρω-Τρυφονάτος ὁμογενής. Ὁμογενής καὶ σύμβουλος — στὴν Ἀδελφότητα. Μάλιστα, ἂν δὲν εἶχε μπεῖ τότε στὴ μέση ὁ παμπόνηρος ἐκεῖνος ὁ Παναγάκης ποῦ ἤξερε νὰ τάζει δεξιὰ κι' ἀριστερὰ λαγούς μὲ πετραχέλια, ἴσως νὰ ἔβγαινε καὶ πρόεδρος... Ἄς εἶναι! Ἀπὸ τότε πῆραν τὰ μυαλὰ τοῦ γέρου ἄερα.

Ἀγράμματος, ἄξεστος καὶ βάρβαρος, εἶπα. Γι' αὐτὸ κ' ἡ τάξη τῶν διαβασμένων καὶ τῶν καλῶν οικογενειῶν, τὸν θάμπωνε καὶ τὸν τραβοῦσε τόσο ἀκατανίκητα. Ἀπὸ δῶ τὸ εἶχε καὶ ἀπὸ κεῖ τὸ εἶχε, κατάφερε στὸ τέλος νὰ

παντρευθεί ένα κορίτσι πολύ καθώς πρέπει με χωρίς προίκα. Από οικογένεια με σειρά.

Θλιβερός, μα την αλήθεια, γάμος. Εκείνη τον περιφρονούσε — κατά βάθος — για την ταπεινή προέλευσή του, για την βαρβαρότητά του. Αυτός πάλι γιατί ήταν άπροικη: την θεωρούσε σαν ένα είδος χρυσού ωρολογιού με την σχετική χονδρή καδένα του, που είχε αγοράσει — «με τον πατέρα μου...», καθώς έλεγε — για να κορδώνεται.

Γέννημα φωτεινό της ανομολόγητης αυτής αλληλοπεριφρόνησης στάθηκε η Άλίκη. Ώραιο κορίτσι μα την αλήθεια, Μένο! Καλοσφγγμένο κορμί, θαυμάσια μεγάλη έκφραστικά μάτια. Δεκάξη χρονών, κόλαζε καλόγηρο. Και σήμερα ακόμη, παρ' όσες τις μπόρες που πέρασε, μπορεί και κινεί το ενδιαφέρον ενός γέρω-μπλαζέ σαν και σένα... ε Μένο;...

«Ας είναι! Δάσκαλοι, που λές, και κόντρα δάσκαλοι. Μουσική, πιάνο, τραγούδι, ζωγραφική, κ' εγώ δεν ξέρω τί ακόμα...» Έβγαλε το γυμνάσιο, πήγε και στις καλογρηές. «Υστερα χάθηκε για ένα διάστημα: πήγε στο Παρίσι όπου παρακολούθησε και μαθήματα στη Σορβώνη. Όταν επέστρεψε ήταν πια γυναίκα τέλεια φορμαρισμένη: είχε μάθει να ντύνεται με ξέχωρη κομψότητα και κοκεταρία, να μακιγιαρίζεται έντεχνα, να μιλά για Ντεμπυσί, για Προυστ, για Φρόύδ, να σχολιάζει Μπέρξον και Κάιζερλιγκ. Η συντροφιά της ήταν περιζήτητη. Στην εμφάνισή της διάπλατα άνοιγόταν τα σαλόνια. Ο θρίαμβος της νεότητας, του πνεύματος, της όμορφιάς της ήταν πλήρης, ολοσχερής, παταγώδης. Ακριβώς στην περίοδο αυτή της ζωής της, γνώρισε τον Άλέξη.

Τόν θυμάσαι, Μένο, τον Άλέξη; Θυμάσαι τόν ξανθόν εκείνον εφηβον, τόν ψηλόν με τις τόσο ζωηρές αναλαμπές ιδανικών άσβεστων κι' όρμών ευγενικών στα προσεκτικά κι' αεικίνητα μάτια του; Ο πρώτος κι' ο καλύτερος στην τάξη μας. Ο πρώτος κι' ο καλύτερος παντού και πάντοτε.

Ο πατέρας του — Ροκφέλλερ, βέβαια, δέν ήταν. Είχε όμως τα μέσα να σπουδάσει τόν γιου πολύ αξιοπρεπα. Μα ο Άλέξης ήταν παιδί υπερήφανο και με ιδέες υψηλόφρονες κι' ευγενικές: είχε αποφασίσει να γίνει κάτι στη ζωή, — μόνος του όμως και χωρίς την άμεση βοήθεια κανενός. Γι' αυτό, όταν τελείωσε τις σχετικές έμπορικές του σπουδές, άρνήθηκε να προχωρήσει παρακάτω με έξοδα του πατέρα του Ρίχθηκε άμέσως στον άγωνα της ζωής, δεκαοκτώ χρονών μόλις. Χωρίς, έννοείται, να πάψει στιγμή να μελετά και να προετοιμάζεται κατά μέρος.

Μεγάλος ιδεολόγος. Ώστόσο, δύσκολα ξετροχιαζόταν από τόν δρόμο της λογικής. Όταν γνώρισε την Άλίκη, η έντύπωση ήταν βαθειά, βαθύτατη. Κατάλαβε πώς βρισκόταν μπρός στη μοιραία γυναίκα της ζωής του — εκείνη που περιμένει κάθε άνδρας και που δέν συναντά δυο φορές. Συγκρατήθηκε, ωστόσο, ο Άλέξης.

Δέν άφησε να έξωτερικευθούν — μα ούτε καν να μαντευθούν τα καινούργια του αισθήματα. (Και ο Θεός ξέρει πόσες ευκαιρίες του δόθηκαν για μιá τέτοια έξομολόγηση). «Όχι γιατί φοβόταν μήν τύχει και τόν άποκρούσει η Άλίκη που τούδειχνε άλλωστε κάποιαν έξαιρετικήν προσοχήν κι' εύνοιαν. Μα έβλεπε τόσο καλά την άπόσταση που τόν χώριζε από την νέα! Αυτή ήταν πλούσια, είχε προίκα σεβαστή, ένώ αυτός, μπορεί μέν να ήταν ένα παιδί έντιμο κι' εργατικό, μ' άρχες σταθερές κι' ιδεώδη ύψηλά, όμως τó «παρόν» του δέν ήταν άπ' εκείνα που θαμπώνουν με την έστω κι' επιφανειακήν λαμπρότητα, μαντρόσκυλλα χρηματοκιβωτίων, σαν τόν γέρω — Τρυφανάτο. Είχε βέβαια μέλλον τó παιδί, μα ποιός κτιτάζει σήμερα τόσο μακρυνά.

Τόν κατείχε, έξ άλλου, ένας υστερονός φόβος, όχι λιγώτερο ίσχυρός: φοβόταν μήπως παρεξηγηθεί — όχι τóσον άπό τόν γέρω - Τρυφανάτο όσο άπό την ίδια την Άλίκη — και θεωρηθεί προικολήθρας κοινός. Σου τώπα, νομίζω: Ο Άλέξης ήταν παιδί πολύ υπερήφανο και με ιδέες πολύ υψηλόφρονες.

Σάν να κατάλαβε κάποια στιγμή η Άλίκη τι έξαιρετική ψυχή και τι χρυσή καρδιά έκρυβε ο Άλέξης κάτω άπό τó σοβαρό και μετρημένο παρουσιαστικό του: τούδειξε ενδιαφέρον κι' εκτίμηση ιδιαίτερη. Της φάνηκε — και του τώπε καθαρά — πώς «δέν έμοιαζε σαν τούς άλλους τούς νέους»... Κ' η δήλωση αυτή, αντί να τόν ένθαρρύνει, κατατρόμαξε τόν Άλέξη. Φοβήθηκε μήν προχώρησε πολύ. Αντενέργησε άπέλπιδα. Προσποιήθηκε τόν έλαφρό, τόν επιπόλαιό, τόν κοινό κι' άποκρουστικό τύπο του νεαρού καυχησιάρη Δόν Ζουάν τών σαλονιών. Φλερτάρησε δεξιά κι' άριστερά, έθεάθηκε στα κοσμικά κέντρα να συνοδεύει κάποια παντρεμένη κυρία που στεφάνωναν έλεύθερες φήμες — γέννηκε ο αντίλαλος και συνηθέστερα ο ήρωας κοσμικών μικροσκανδάλων... Στα τελευταία μάλιστα, άφησε ν' άκουσθεί τó όνομά του δίπλα στο πεταχτό όνομα μιás «γαλλίτεχνιδος» του γλυκού νερού. Όλα δέ αυτά, με την άγρια, την λυσασμένη εκείνη χαρά του ανθρώπου που βάζει φωτιά στα πετρελαιοβρεγμένα ρούχά του...

Ἐπόμενο βέβαια ἦτανε, ὅλες οἱ νεανικὲς αὐτὲς τρέλλες νὰ ἐπιφέρουνε τὸ σχετικὸ ἀποτέλεσμα καὶ νὰ βλάψουνε τὸν Ἀλέξη στὴν ὑπόληψη καὶ ἐκτίμηση τῆς Ἀλίκης πού σὰν νὰ αἰστάνθηκε κάποιον ἀνομολόγητον αἰσθημα πείσματος...

Κάποιος πού ἔτρεχε μὲ τὰ τέσσαρα νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπ' αὐτό, στάθηκε — ἀπρόσκλητος πάντοτε ὁ γέρω - Τρυφανάτος.

Ἀπὸ καιρὸ δὲν ἔβλεπε μὲ καλὸ μάτι τὸν Ἀλέξη καὶ τὴν θέση πού ἄρχιζε νὰ πέρνει στὴν καρδιά τῆς μοναχόκορης του. Ἀγαύματος, ἴσως. Πάντως ὁμως — πλούσιος, ὁ γέρω - Τρυφανάτος καὶ μὲ φιλοδοξίες ἰδιωτικές. Ἦθελε ἡ κόρη του νὰ πάρει σιγὰ νὰ παντρευθεῖ μὲ γιατρό, μὲ δικηγόρον, μὲ ἄνθρωπον τέλος πάντων πού νὰ εἶχε στὸ χέρι «δίπλωμα». Προῖκα δὲν εἶχε;

Λοιπὸν; ... — Μὲ τὸν παρὰ μου!.. σκεπτόταν ὁ γέρω Τρυφανάτος καί, μὰ τὴν ἀλήθεια, οἱ περισσότεροὶ ὁμογενεῖς τῆς παλαιᾶς σχολῆς δὲν σκέπτονται, ἀκόμη καὶ σήμερον, διαφορτικῶς.

Ὁ Ἀλέξης δὲν τοῦ ἔκαμνε: δὲν ἦταν οὔτε γιατρός, οὔτε δικηγόρος — οὔτε κἂν πρόξενος. Κοντὰ σ' αὐτὰ, δὲν τὸν χώνευε καὶ πολὺ: τοῦ κρατοῦσε μιὰ φυσικὴ ἀντιπάθεια πού ἀρχῆ ἴσως νὰ εἶχε σὲ τίς ἴδιες τῆς ἐποχῆς των. Ὁ Τρυφανάτος ἀνῆκε στὴ γενεὰ τῶν Ρωμηῶν ἐκείνων πού ἐπέτρεπαν στὸν ἑαυτὸ τους κάθε παρανομία καὶ κάθε ἀτιμία ἀρκεῖ νὰ γινόταν στὰ κρυφά, καὶ νὰ σωζόταν ἔτσι τὰ προσήματα. Γειὰ ὑποκριτῶν πού ἀκόμη ὡς σήμερον δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν πῶς εἶναι δυνατὸν ἓνας νέος καὶ μιὰ νέα νὰ χορεύουν — ν' ἀλληλοτριβῶνται στὰ φανερά, ὅπως λένε — καὶ στὰ κρυφὰ νὰ μὴν κάμνουν χειρότερα. Ἔτσι, ἡ ἀνυστερόβουλη κι' ἀνυπόκριτη ἐλευθερία τοῦ Ἀλέξη περνοῦσε γιὰ ἀνηθικότητα στὰ μάτια τοῦ γέρω - Τρυφανάτου, πού καιροφυλακτοῦσε μ' ὑπομονὴ μύρμηγκα κ' ἐπιμονὴ ὕαινας νὰ βρεῖ πάτημα νὰ συντριβεῖ τὸν ὑποθετικὸ ἐχθρό.

Πράγμα πού ἔκαμε.

Περὶτὸ νὰ σοῦ πῶ μὲ τί πρότυπον καὶ ποταπὸ τρόπο.

Φαντάσου μόνον τὴν χαρὰ του!... — χαρὰ πού δὲν ἄργησε νὰ γίνῃ διπλῆ: ὁ πολύφρονος γαμπρός εἶχεν ἐπιτέλους ἀναφανεῖ.

Ὁ Δυνακίης, ὁ γιατρός.

Βρώμα καὶ δυσωδία κάτω ἀπὸ ἓνα ἄμεμπτον προσωπιεῖον. Τὸν νόμιζαν γιὰ σοβαρὸ — μὰ ὁ ἄνθρωπος ἤξερε νὰ

σώζει τὰ προσήματα. Ἦξερε ἐπίσης — καὶ πολὺ καλά, μάλιστα — τί γύρευε: γι' αὐτὸ κι' εἶχε σημειώσει μ' ἰδιαίτερη προσοχὴ στὴ πὺ ἀκριβῆ γωνιά τοῦ μνημονικοῦ του τὸ ὄνομα τῆς Ἀλίκης, δίπλα στὸ στρογγυλὸ ἀριθμὸ πού θ' ἀντιπροσώπευε κατὰ τοὺς δικούς του ὑπολογισμούς τὴν προῖκα της. Μιὰ μέρα πού ὀρισμένες συνθήκες ὀρισμένης ζωῆς τὸν ἐπέβαν περισσότερον παρὰ ποτέ, πῆρε τὴν ἀπόφασιν: πῆγε καὶ βρῆκε τὸν γέρω - Βελισάριο — μεγάλη αὐθεντία στὰ ζητήματα τοκογλυφίας καὶ προικοπνιξιμάτων — καὶ τοῦ σφύριξε τὸ μυστικὸ στ' αὐτί. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ γέρω - Βελισάριος εἶχε καταστρώσει τὸ σχέδιον τῆς ἐκστρατείας: αὐτὸς μὲν θὰ ἐκπορθοῦσε στὸ καφενεῖον τὸν γέρω - Τρυφανάτον, ἡ γυναῖκα του δὲ — ἡ κτρινιαρά πουριανὴ κυρία Κλυταιμνήστρα — θὰ νοθετοῦσε κατὰλληλα τὴν Ἀλίκην. Ὅπως κι' ἔγινε — πρὸς μεγάλην χαρὰν τοῦ γέρω - Τρυφανάτου καὶ πρὸς μεγαλύτερον ἀκόμη χαρὰν τοῦ μπάρεπα - Βελισαρίου πού τσέπωσε διπλὴν προμήθειαν.

Ὁ γάμος ἔγινε μεγαλοπρεπέστατος. Ἡ Ἀλίκη δὲν ἔπλεε βέβαια σ' ὠκεανούς εὐτυχίας αἰσθανόταν ὁμως κάποια ὑπερηφάνεια πού γινόταν γυναῖκα γιατροῦ. Τὴν πείραζε κάποτε κάποτε πού ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἀγνοοῦσε πῶς ἡ τελευταία λέξη τῆς παριζιάνικης μόδας βρίσκεται στὸ περιοδικὸ «Femina» καὶ πῶς τὸ Χόλλυγουντ βρίσκεται κοντὰ στὸ Δὸς Ἀντζελες καὶ ἀποτελεῖ τὸ κέντρο τῆς ἀμερικάνικης κινηματογραφικῆς κίνησης. Τὴν πείραζε ἐπίσης τὸ γεγονός πού φοροῦσε σκληρὰ κολλάρα ὑπὲρ τὸ δέον ψηλὰ — ἀπὸ κείνα πού συνήθιζαν οἱ καθηγηταὶ μας σὴν Ἀθήνα ὅταν ἀκόμη τοὺς φωνάζαμε «ὄρθα περιλαίμια» πού κίπνιζε καὶ ναργιλέ. Τέλος πάντων αὐτὲς ἦταν λεπτεμέρειες. Φτάνει πού ὁ ἄντρας της εἶταν γιατρός. Ὁ τίτλος αὐτὸς ἀρκοῦσε γιὰ νὰ τὴν ζηλεύουν οἱ φιλενάδες της.

Κι' ὁ Ἀλέξης, θὰ μοῦ πεῖς!

Ἔ, ὁ Ἀλέξης, πικραμένος ὡς τὰ κόκκαλα, ἀηδιασμένος ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἔσφιξε παρὰ ποτέ τὰ χεῖλη του κ' ἔπνιξε γιὰ πάντα στὰ βάθη τῆς καρδιάς του τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς του. Ὀλιβερὴν προσπάθεια!... Γιὰ κάμποσον καιρὸν οκότανε τὸν καιρὸν τοῦ κολυμπῶντας στὴν πλάζ. Τὸ over-arm-stroke-single kick δὲν τὸν ἱκανοποιοῦσε πιά καὶ πολεμοῦσε νὰ μάθῃ κράουλ τῶν τεσσάρων χτυπημάτων. Ὑστερον κάπνισε πῖπα, κ' ἐθεάθηκε σὲ κάποια ὑπολπα νυχτερινὰ κέντρα, συνοδεύοντας γυναῖκες παρδαλῆς διαγωγῆς. Ἦταν πιά χαμένο κορμί.

Δυὸ χρόνια πέρασαν.

Δυὸ χρόνια μαῦρα καὶ σκοτεινά γιὰ τὸν Γέρω-Τρυφονάτο καὶ τὴν κόρη του Ἀλίκη. Ὁ πολύφερονος γαμπρὸς μόλις κατάλαβε πῶς ὁ γάϊδαρός του ἦταν καλὰ δεμένος, πέταξε τὴν μάσκα του: φάνηκε τότε διάπλατη ἡ ταπεινὴ καὶ βρωμερὴ ψυχὴ του. Μικροάνθρωπος, πρόστυχος, ἀρριβίστας, χαροτοπαίκτης. Ὅ,τι ὁ γέρω-Τρυφονάτος εἶχε συνάξει σὲ διάστημα τριάντα χρόνων, πέρασε μὲ ταχύτητα αὐτοκινήτου τῆς κούρσας, ἀπὸ τὰ πράσινα τραπέζια ποικιλόνυμων κέντρων καὶ λεσχῶν γιὰ νὰ χωθεῖ τελειωτικὰ σὲ τσέπες ἄγνωστες κοί βαθειῆς σὰν ἀνώνυμοι γκρεμοί...

Δὲν μπόρεσε ν' ἀνθέξει στὸ χτύπημα αὐτὸ ὁ γέρω-Τρυφονάτος: ἔσκασε σὰν ἀφρισμένη καμήλα. Λίγες μέρες μετὰ, ἔκλαιε ἡ Ἀλίκη καὶ δεύτερο νεκρὸ: ἔκλαιε τὸν πολύφερο καὶ προκομμένο ἄνδρα τῆς ποῦχε τὴν πρόνοια νὰ συνάξει ὅ,τι μποροῦσε, νὰ βάλει στὸ χέρι ὅσους κατάφερε καὶ νὰ τὸ σκάσει γιὰ τὴν Μασσαλία, ἀφίνοντάς τὴν, τὴν ἄμοιρη, μὲ δυὸ παιδιά στὸ χέρι.

Σήμερα, ζεῖ ὅπως τῆς ἐπιτρέπουν τὰ τελευταῖα ἀπομεινάκια τῆς παρουσίας τοῦ πατέρα τῆς-τοῦ προκομένου πατέρα τῆς ποὺ ἤθελε ἄνθρωπο μὲ «δίπλωμα» γιὰ τὴν κόρη του.

Αὐτὴ εἶναι, φίλε μου Μένο, ἡ ἱστορία τῆς Ἀλίκης τῆς νέας αὐτῆς κυρίας μὲ τὴν μὸβ τουαλέττα καὶ τὴν ὄψη θλιμμένης Παναγιᾶς. Τὴν βρίσκεις σὰν ἀπογοητευμένη, σὰν ἀποκαρδιωμένη, ἔ; Ἔχεις δίκαιο...

Εἶδες τὰ μάτια τῆς; Λὲς καὶ κράτησαν ἀνεξίτηλα στὸ μαῦρο τῶν φόντο, ἀνταύγειες βαθειῆς ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ νερὰ τοῦ Ἀχέροντος ὅπου λίγο ἔλειψε νὰ τὴν πνίξει ἡ Μοῖρα τῆς — ἡ Μοῖρα τῶν περισσότερων κοριτσιῶν τῶν «ὁμογενῶν» μας τῆς Αἰγύπτου...

Σ. ΠΕΤΡΟΣ ΠΕΤΡΙΑΔΗΣ

ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ

Τὸ σύμπαν ὄλο ἡ μοναξιά μου.
Κ' εἶχα σὰν ἀγαπητικιά μου
τὴν πλάνα τοῦ ἴσκιου μου ψυχῆ.
Σὲ πύργο ἐλεφαντένιο μέσα
χλομός, μὲ κρατημένη ἀνέσα
κοίταα τὴν πλάση ν' ἀντηχῆ.

Πέρα ἀπὸ τὸ μῦθος καὶ τὸν ἔρωτα
κι ἀπὸ τὰ βρόχια τ' ἀλευτέρωτα
στὴ χιονισμένη μου κορφή,
μὲ χτύπαγε ἡ βοῆ τοῦ κόσμου
χωρὶς ἀπόκριση ἀπ' ἐντὸς μου
κ' ἔσβηνε σὰ βροντὴ κουφῆ.

Μὰ ξάφνου ἐθάμπωσε τὸ μάτι.
Δάκρυα κι ὄνειρατα γεμάτη
στάθηκεν ἡ αἴσθησή μου ὀρθή,
κ' ἦσαν ἐσὸ πού ἔχες προβάλει
μὲ τὰ παρθένα ὀλόανθα κάλλη
καὶ μὲ τὴν κόμη τὴν ξανθῆ.

Βαθιά τὸ εἶναι μου ἐταράχτη.
Σὰν ἀπὸ γαῦρο καταρράχτη
σύγκλυσε θάλασσα τρανή,
τὸν πύργο μου τὸν ἔχει ρήξει,
τὸν ἴσκιο μου τὸν ἔχει πνίξει
καὶ νέοι μὲ ζῶσαν οὐρανοί.

Α. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΔΥΟ ΣΟΝΕΤΤΑ

1

Σὰν τὸν καταβοκύρη ν' ἀντικρύξεις
τῇ δύσκολη στιγμῇ πὸν σὲ κυκλώνει...
λυσσασμένα ἢ νοτιὰ κύματα ἀσκώνει
μουγκρίζοντας στὰ βράχια — μὰ βυθίζεις

στὸ βυθὸ πὸν ἀνοίγει, μὰ πλωρίζεις
στὴν κορφή πὸν ἀφρὸς τῇ στεφανώνει —
μ' ἄτρεμο χέρι κράτα τὸ τιμόνι,
μὲ τὸ βλέμμα τὰ σκότη νὰ σπαθίζεις.

Μὴ νοιαστῆς τῇ ζωῇ τὴν περασμένη,
δυσὸ μάτια πὸν σκορποῦν δλοῦθε φῶς
τὸ γέλοιο πὸν τὴν πλάσην ὁμορφαίνει...

Μὰ μὲ χαρὰ βαθεῖα πὸν συνταράζει
χαρὶ γιὰ τὸν ἀγῶνα, τράβα ἐμπρὸς
πρὸς τὸ χαμὸ ἢ τῇ νίκη μὴ σὲ νοιάζει!

2

Κάλλιο ποτὲ νὰ μὴν τὸ δεῖς τὸ φῶς
παρὰ νὰ τ' ἀρνηθεῖς σὰν τὸ γνωρίζεις,
κι' ὄντας τῆς λευτεριᾶς σὲ τρώει καῦμὸς
στὴ σκλαβιά τῇ χαρὰ σου νὰ ζητήσεις!

Εἴτε προσμένει ἀφεύγατος χαμὸς
κι' εἶναι φλόγα πὸν καίει μόλις ἀγγίσεις
εἴτε εἶναι ἀποσπερίτης γαληνὸς
στὴ λάμψη τῇ χρυσοῦ ν' ἀποσπερίσεις.

Οἱ φρόνιμοι ἂν γελάσουν μὴν ἀκοῦς
τῇ στενῇ βολεμένη τους σοφία
σὰν τὴν ἀράχη πλέκοντας ἰσοῦς

σκλαβώνουν μὴν ἀσήμαντη εὐτυχία...
τοὺς ἀνοιχτοὺς δὲ νοιώθουν οὐρανοὺς
τὴν καταγιδα τὴν ἀσωστην αἰθρία!

M. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΥΜΝΟΣ

"Οχι! ἐσένα, δὲν σ' ἀγάπησα, τρελλὴ παιδούλα μὲ
[τῇ χάρι
καὶ μὲ τὰ μαῦρα τὰ μαλλάκια σου, τ' ἀφίλητα τὰ
[ζηλεμένα
Δὲ σιάθηκα τόσο ἀνόητος νὰ ἐρωτευθῶ μὴ
[πεταλούδα
πὸν θὰ ξεχνοῦσε τόσο σύντομα τὰ ἐρωτικά μας
[περασμένα.

"Αγάπησα — κι' εἶνε τὸ κρῖμα μου, τὸ μόνο πὸν
[θὰ μὲ παιδεύει
μὰ κούκλα, ἕνα ξένο ποίημα, μὴ ὀπτασία, κάτι
[θεῖο
πὸν τὴν ψυχὴ μου σὰν παιχνίδι του, ἔσερνε, καὶ
[μὲ τυραννοῦσε
γελῶντας γιὰ τὸ τόσο βέβαιο, κι' ἀνυπεράσπιστο
[του ἀστεῖο.

"Οχι ἐσένα δὲν σ' ἀγάπησα δὲν ἠμποροῦσα νὰ τὸ κάμω
γιατὶ τὰ γνώρισα τὰ στήθη σου πὼς ἦταν κρῖνα πιὰ
[καὶ ξένα
—καὶ γὼ πὸν γύρευα εὐχαρίστηση νὰ βρῶ στὰ
[ὄραϊα περασμένα
δὲν συμφωνοῦσα μὲ τὸ νόημα τῶν τραγουδιῶν,
[πάνω στὴν ἄμμο.

"Οχι, ἐσένα δὲν σ' ἀγάπησα ἀγάπησα μόνο τῇ ψυχῇ Σου
κι' ἴσως αὐτὸ νὰ παρεξήγησες, τότε πὸν σέρνουμι
[μαζί σου...

Δεκέμβριος 1928.

ὁ ΜΑΡΙΟΣ ΒΑΪΑΝΟΣ

RAPSODIE

V

"Ακου πάλι άπαλά πώς τονίζουν παράπονα σ' όλο τόν κάμπο
Σάν βιολιά ματωμένους καϋμούς σάν άσίγητες λύρες
Ός τὰ χαϊδεύει τή νύχτα γλυκό και βαθειά έρωτευμένο
"Απραγο κι' εϋμορφο άγόρι στην πρώτην όρμην θείας άγάπης
Φτερωμένο τó άγέρι άπαλά τὰ ηιογέννητα φύλλα
"Ακου κι' οί άνθοί λυγμικά και πικρά πώς θρηνοϋν μοιρολόγια
Λίγη λίγη ζωήν τούς όρίζει αγαθώτατη μοίρα
Κι' άσωστο άπλό μαγικό λυρικό τού γιαλοϋ ένα τραγοϋδι.
"Όρα! Ξύπνησε όκνη ν' άρμονίσης στό θείο μεσονύχτι
Και μη σου σφαλίζει τὰ μάτια ώ! ψυχή τó γομάρι τών πόνων
"Αμοιαστη άνάκουστη γλύκα θερμη έρωτική τή φωνή σου
Στῶν αίματωμένων σου όνειρων χρυσόηχο τó άκρόντο
Θείο βλαστάρι κι' ό "Απόλλωνας ό πρωτομάντις
Τής Μνημοσύνης παιδιά χαρωπά κι' οί άδελφίδες οί Μοϋσες
Στόν "Ελικῶνα στόν "Ολυμπο έπάνω εϋλογοϋν, τó τραγοϋδι
Μες στην άύγη τής χαράς κυματοϋσε ή λαλιά τού Μπετόβεν
Κι' είχε ή ματιά μου σεμνή λαμπυρίζει στό φῶς τών έλπίδων
Τότε ώ! τότε παιδι στοϋς άγροϋς μυστικά πού είχ' άρχισει
"Αγιο τó πρώτο για Σένα τραγοϋδι άκριβή πού δέν είπα
Κι' άν Σε καλοϋσε ή φωνή μου κοντά της και νύχτα και ήμέρα
Στό λυβικό περιγιάλι στοϋς όχτους στά ξέμακρα δάση
Σ' όποια έξωκλήσια και σ' όποιες πηγές οί κισσοί περιπλέκουν
Στ' άραχλα έρείπια τ' άρχαία τὰ μονυτά στό χλωρό τó λαγκάδι
Δήλιος ίκέτης κοντά Σου ένα δέιλι δέν ήλθα ν' άράξω
Κάθε σκέψι παληάν άκριβή νά έξαγνίσω στό κύμα τών ήχων
"Ός με τὰ χέρια Σου τὰ πλαστικά και σοφά ώσαν τὰ κρίνα
Τες ίερές στή γαλήνη τών όλων θ' άνάκρονες Σονάτες.
Μ' άλλη τώρα δέ μένει χαρά κι' άλλη ένθύμησι περιελάστρα
Κόκκινο Ρόδο πού έφαιδρυνες μιá χειμωνιάτικη έσπέρα
Μίνη μόνη ό σεμνός Σου χορός στή πολύβουη τή σάλα
Πού ένα ψαλμόν ή καρδιά μυστικόν μελωδοϋσε κοντά Σου
Μόνο εκείνο πού τόσο δειλό και σιγό στή φνγή μου είπες χάρε
"Ω! χάρτετε άγνοί παιδικοί λογισμοί λευκοί άνέγκιχτοι κρίνοι
Κι' έσεις πάναγνοι πρώτοι παλμοί τής καρδιάς στό μεγάλο ταξείδι
Χάρτε ώ! χάρτε κι' "Εσόν τού παληοϋ μας σκολειοϋ τού ναοϋ μιάν Εικόνα
Μιάν όρασιá ποθεινή πού αγαπάω τó χλωμό πρόσωπό Σου.
Κι' άν άλλογέννητοι κόσμοι Σε χάρονται άγνέ κι' ή στέρφα ή ματιά Σου
Δέ μου χαρίζει ένα φέγγος λαμπρό στή νυχτιά μου τή μαύρη
Τών ιδεών σ' όλο μέσα τó πλήθος σοφός πού έχω ζήσει
Και τών όνειράτων άλάργο στά "Ηλύσια χλωρά περιβόλια
Κρίνος πού άνθείς ίερός μένεις πάλι ό στεργός πάλι ό πρώτος.

"Εδυσεν ή μυστική σου ώ! ψυχή προσμονή τών ίερών ύμεναίων
Κι' είναι τή νύχτα ή φωνή σου θλιμένη φωνή μιās Κασσάντρας.

24 Μαΐου 1929.

ΙΩΝ ΠΑΠΑΊΩΑΝΝΟΥ

ΧΡΥΣΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΑΝΑΤΟΛΗ

Φῶς άσπρογάλαζο, χλωμό πρὸς τήν άνατολή βαθειά
"Ανθισε και τρεμόλαμψε. Κι' άρχίνισαν τὰ έρέβη
Νά φεύγουν και νά σκίζονται. Κι' άρχίνισε ή θολή νυχτιά
Σά χτυπημένη άπό τó φῶς νά λυώνει και νά ρέβει...

Κ' ήταν τó θάμα άνείπωτο, λαμπρό τó θάμα τής άύγης:
"Απ' όλα λές τὰ λούλουδα φασμένη μιá πορφύρα
"Απλώθηκε σκεπάζοντας τις πόρτες τής άνατολής
Σά νάθελε νά σταματήσει τή φωτοπλημμύρα...

Μά ό γήλιος φάνηκε λαμπρός κ' έροξε μιá πυρή ματιά
Και πάει τó θάμα τής άύγης κ' ή πορφύρα σκισμένη.
Και χύθηκε σέ κύματα άσταμάτητα ή χρυσή φωτιά
Για ν' άγκαλιάσει έρωτικά τήν γή τήν κοιμισμένη...

ΥΜΝΟΣ ΣΤΟΝ ΗΑΙΟ

"Ός σέ είδα πού κατάκορφα πάνω άπ' τόν κάμπο τó χλωρό
Τὰ πιό πυρά τὰ βέλη σου στά πιό γερά σου τόξα
Τὰ ξάμωνες και σκόρπιζες, σ' έννοιωσα βασιλιά λαμπρό
Μέσ' όλη του τή δύναμη και σ' όλη του τή δόξα.

Κ' ύψώθη άπ' τήν ήλιόλουστη τή φωτεινή μου τήν ψυχή
Πού σ' έχει για πατέρα της και σ' έχει για θεοσκεία
Θερμη κάποια παράκληση κι' όλο χαρά μιá προσευχή
"Από βωμό ως ύψώνεται, σπονδή, σέ μιá λατρεία...

"Αθάνατε σὺ "Απόλλωνα! Κ' ή βασιλεία σου δέν περνά
"Όσο κι' άν πέφτουν γύρω σου και χάνονται συντριμμά
Τών άλλων θεών τ' άγάλματα... Αίώνια πρόεπον σου ώσαννά
Κ' αίώνια μπρὸς στή δόξα σου θά ψάλλει μιá Πολύμνια...

Κάίγο 1929

Θ. ΠΙΕΡΙΔΗΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΙΣ ΔΕΛΦΙΚΕΣ ΕΟΡΤΕΣ

Τὸ ζήτημα τῆς μουσικῆς, ἰδίως δι' ἀνοικτὸν χώρον ὅπως τὸ θέατρο τῶν Δελφῶν ἔχει μεγάλην σημασίαν. Ὁπως ἔγραψαν, ἰδίως οἱ Γερμανοὶ κριτικοί, τὸ ζήτημα τῆς ἐπιτυχίας παραστάσεως ἀρχαίου δράματος ἐξηγητῶ ἀπὸ τό: ποία μουσικὴ ἦτο δυνατὸν νὰ μπεῖ στὸ ἀρχαῖο ἐκεῖνο περιβάλλον, νὰ δεχθεῖ τοὺς ἤχους τῆς καὶ νὰ τοὺς ἀποδώσει διὰ τῆς ἤχους του.

Τὸ περιβάλλον αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν ἐσίγησε ἐπαναλαμβάνων τὸ ἔργον του, δὲν θὰ διεμαρτύρητο ἂν θὰ ἠναγκάζετο νὰ ἀποδώσῃ τόνους καὶ ἤχους ξένους πρὸς αὐτό, ὅπως δὲ ξένους πρὸς ἐκείνους ποὺ ἦτο συνειθισμένο νὰ ἀπηχῆ; Φαίνεται ὅτι ἡ τύχη ἠδύνησε τὴν προσπάθειάν μου καὶ κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν οἱ ἤχοι ἀπεδίδοντο ὡσὰν νὰ ἦσαν κρυμμένοι, ἐκεῖ κάτω εἰς τὰς χαράδρας καὶ τὰς σχισμάδας τῶν φαιδρυνάδων καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου χώρου. Καὶ ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι κατορθώθη νὰ ἀποδοθῆ ἡ ἔννοια ὅχι μόνον ἐκάστης φράσεως ἀλλὰ καὶ ἐκάστης ἀκόμα λέξεως τοῦ κειμένου, οὕτως ὥστε καὶ μόνη ἡ μουσικὴ νὰ εἶναι μιὰ ἐπιμελῆς ἀπαγγελία ἀποδίδουσα καὶ τόνους καὶ ἔννοια; καὶ συναισθήματα.

Διὰ τὴν μουσικὴν τοῦ « Προμηθέως » ὅπως καὶ τὴν τέτοια τῶν « Ἰκείδων » μετεχειρίσθη θέματα, ἤχους, ρυθμοὺς κλπ., τῆς ἐν γένει ἑλληνικῆς μουσικῆς οὕτως ὥστε ἀπὸ ὅλα ν' ἀποτελεῖται καὶ πρὸς οὐδεμίαν νὰ ὁμοιάζῃ. Ἐδῶ δὲ ἀκριβῶς συνίσταται τὸ ἐντελῶς πρωτότυπο τῆς ἐργασίας μου αὐτῆς.

Ἄς μὴ φανεῖ δὲ παράδοξο ἂν πῶ, πὼς εὐρέθη συνθέτης Γερμανὸς ὁ κ. Φέλιξ Πετύρεκ, ὁ ὁποῖος μὲ ὅλην τὴν αὐθεντίαν τὴν μουσικὴν ποὺ τὸν χαρακτηρίζει, ἔγραψε διὰ τὴν μουσικὴν τοῦ « Προμηθέως »: « ἡ μουσικὴ τοῦ « Προμηθέως Δεσμώτου » εἶναι εἰς τὸ εἶδος τῆς (μουσικῆς δράματος) ἡ πρώτη ἡ ὁποία ἐγράφη μετὰ τὸν Βάγγερ, μὲ τὴν σημαντικὴν διαφορὰν ὅτι ἐκεῖνη ἐγράφη διὰ κλειστὸν χώρον, ἐνῶ ἡ ἄλλη δι' ἀνοικτὸν ». Τώρα, διὰ τὴν μουσικὴν τῶν « Ἰκείδων » τί νὰ πῶ; Ὅταν κ' αὐτὴ ἀκουσθῆ, στὸν τόπο τῆς (στοὺς Δελφοὺς ἐννοῶ) θὰ κριθῆ δεόντως ἀπὸ τοὺς ἐιδικοὺς ἐν τούτοις, λέγω, ὅτι εἰς τὸ εἶδος τῆς εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τοῦ « Προμηθέως » μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι οὔτε μιὰ γραμμὴ

τῆς εἶναι ὁμοία μὲ ἀντίστοιχη γραμμὴ τοῦ « Προμηθέως » ἂν καὶ εἶναι διπλασία ἐκείνης εἰς ποσόν. Μόνον εἰς τὸ ζήτημα τῆς ὀρχήστρας ἔγινε μιὰ μεταβολή, δηλαδὴ ἐνῶ εἰς τὴν μουσικὴν τοῦ « Προμηθέως » μεταχειρίζομαι ὅλην τὴν οἰκογένειαν τῶν πνευστῶν ὀργάνων ξυλίνων καὶ χαλκίνων μὲ συνοδείαν ἄρας καὶ κόντρα - μπάσου εἰς τὴν μουσικὴν τῶν « Ἰκείδων » ἀφαιρῶ τὰ χάλκινα ὄργανα τὰ καὶ θορυβοδέστερα καὶ τοῦτο διότι ἡ μουσικὴ τῶν « Ἰκείδων » εἶναι κατανεμημένη σὲ πέντε ὁμάδες, ὀλίγα δὲ μέρη ἐκτελοῦνται ὑπὸ ὀλοκλήρου τοῦ χοροῦ.

Κ. Α. ΨΑΧΟΣ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΤΙΚΗ

Τὸν περασμένο Νοέμβριον ἡ « Ἀλεξανδρινὴ Τέχνη » εἶχε φιλοξενήσει ἓνα περισπούδαστο ἄρθρον τοῦ ἐκλεκτοῦ φίλου κ. Τέλλου Ἄγρα γιὰ τὸν « Ὄρκου τοῦ πεθαμένου », γραμμένο μὲ ὅλην τὴν λεπτὴν σκέψην ποὺ τὸν χαρακτηρίζει. Ἡ « Νέα Ἐστία » τὸ συνέστησε ὅπως τοῦ ἀξίξει, καὶ ἀναδημοσίευσεν μερικὰ κομμάτια ἀπ' τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἄρθρου ποὺ ἐπιγραφόταν εἰδικώτερα « Μία συνηγορία ὑπὲρ τῶν κριτικῶν ». Τὸ μέρος αὐτὸ μιλοῦσε γενικὰ γιὰ τὴν Κριτικὴν καὶ περιεῖχε βαθυστόχαστες καὶ καινούργιες ἀπόψεις. Καὶ διαβάζοντάς το, μοῦ ἦρθαν στὸ νοῦ οἱ σκέψεις ποὺ τακτοποιῶ παρακάτω. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἐπιχειροῦσα βέβαια νὰ τις γράψω τόσο καθυστερημένα!, ἂν ἐπρόκειτο γιὰ ἀπάντησιν ἢ ἀνασκευή. Δὲν συμβαίνει αὐτό. Εἶνε ἀπλῶς παρεκβάσεις καὶ ἀποχωρήσεις πάνω στὶς δικές τοι γνώμες ποῦ, μιὰ καὶ τὸ θέμα εἶνε γενικὸ καὶ βγαίνει ἔξω ἀπὸ κάθε ἐπικαιρότητα, ἔχουν νομίζω πάντα τὴ θέσιν τους.

Στὴν υπεράσπισιν αὐτῆ τῶν κριτικῶν ὁ κ. Ἄγρας θίγει δύο σπουδαιότατα ζητήματα ποὺ πρέπει νὰ τὰ ξεχωρίσῃ κανεὶς καὶ ποὺ αὐτὰ πρὸς τὸν ἄλλο μὲ ἀπασχολήσουν. Τὸ πρῶτον εἶνε ἡ Κριτικὴ γενικὰ, ἡ ἐξήγησίν τῆς, ἡ χρησιμότης, ἡ ἀποστολὴ τῆς: τὸ δεύτερον: εἶνε ἡ πληθώρα τῆς κριτικῆς ποὺ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ ἐλάττωσιν τῆς δημιουργίας, φαινόμενο ὁμαδικὸ ποὺ χαρακτηρίζει ὀρισμένους ἐποχές, σὰν τὴν

δική μας. Τὸ καθένα παρουσιάζει χίλιες δυὸ πολύπλοκες ἀποψείσεις.

— Νῶ ἀρχίσω ἀπ' τὸ πρῶτο: Θάφθανε ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ὑπόληψιν τῆς κριτικῆς καὶ νὰ ἐξυψώσῃ τὴν ἀξίαν τῆς στῆ συνείδηση ἐκείνων πού τὴν εἶχαν τυχόν ὑποτιμήσει, καὶ μόνῃ ἡ φράση τοῦ ἄρθρου «ἡ κριτικὴ εἶνε ἔμφυτη καὶ πηγαία ὅπως κ' ἡ λογικὴ — πολυμερέστερη μάλιστα κ' ἀπὸ τῆ λογικῆ, γιατί ἡ κριτικὴ προέρχεται συχνὰ κ' ἀπ' τὸ ἀκαθόριστο ὑποσυνείδητο... Στὰ βίβη τῆς κριτικῆς, προὔπαρχει ἓνα σχέδιο θετικῆς δημιουργίας, μιὰ ροπή κατηγορηματικῆ.» (Ἔτσι μπαίνουμε καὶ στὸ νόημα τῆς κριτικῆς.)

Πῶς μπορεῖ κανεὶς, ἀλήθεια, νὰ κάμῃ τὴν κριτικὴ ἐνὸς ἔργου, ἂν δὲν ἔχει μιὰ βίαση, ἓνα σημεῖο ἀπ' τὸ ὁποῖο νὰ ξεκινᾷ, ἓνα κέντρο ὅπου θὰ τοποθετηθῇ γιὰ νὰ κιντᾷ τὸ ἀντικείμενο; Ἡ βίαση αὐτὴ εἶνε ἡ προσωπικότης μας, ἡ αἰσθητικὴ μας ιδιοσυγκρασία, τὸ ψυχικὸ μας ἐγώ. Καὶ ἀκριβῶς οἱ ἀντιδράσεις πού προκαλεῖ τὸ ἔργο προσπίπτοντας πάνω σ' αὐτὸ τὸ ἐγώ οἱ αἰσθητικὲς ἐντυπώσεις δηλαδή, ὑποβάλλουν συνήθως στὸν κριτικὸ τὶς κριτικὲς του ιδέες. Οἱ ἀντιδράσεις αὐτὲς εἶνε συνυφασμένες μὲ τὸ ἐσωτερικὸ ἐγώ τοῦ κριτικοῦ, τὸ χαρακτηρισρίζουν, ὅπως οἱ χημικὲς ἀντιδράσεις τὰ διάφορα σώματα. Γι' αὐτὸ οἱ κριτικὲς τοῦ ἴδιου ἔργου, καμωμένες ὅμως ἀπὸ πολλοὺς κριτικούς, διαφέρουν τόσο πολὺ μεταξύ τους, ὅπως τὰ καθρεφτίσματα τοῦ ἴδιου ἀντικειμένου μέσα σὲ πολλοὺς καθρέφτες πού εἶνε τοποθετημένοι σὲ διάφορες θέσεις κ' ἔχουν λογίων-λογίων σχήματα. Πρᾶγμα, πού δὲν θὰ συνέβαινε, βέβαια, ἂν ἡ κριτικὴ ἦταν ἀπρόσωπη, ἀντικειμενικὴ, ἂν βασιζόταν ὀλότελα σὲ ἐξωτερικὰ κριτήρια.

Καὶ μ' αὐτὸ δὲν θέλω ὅμως νὰ πῶ πὼς ἡ κριτικὴ εἶνε ἀπόλυτα, ἀποκλειστικὰ ὑποκειμενικὴ, ἱμπερσοιονιστικὴ, καὶ πὼς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἔξω ἀπ' τὸν στενὸ κύκλο πού χαράσσει ἡ προσωπικότης, νὰ δώσῃ δηλαδὴ τίποτα περισσότερο ἀπ' ὅ,τι τῆς ὑπαγορεύουν κάθε φορὰ τὰ σκιρτήματα τῆς φαντασίας καὶ τῆς εὐαισθησίας τοῦ ἀτόμου. Ἔνα τέτοιο, θάταν παραγνώριση τῆς εὐρύτητος τῆς ἀποστολῆς τῆς: γιατί, ἀλήθεια, περικλείνει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν *συμπτωματικὴ* ἐνασχόληση γιὰ τὸ κάθε ἔργο, καὶ μιὰ πλατιά ἐργασία συστηματοποιήσεως, πάνω στὴν παραγωγή γενικά, — κ' ἐδῶ δὲν χωρεῖ βέβαια πολὺς ὑποκειμενισμός. Ἄλλὰ γι' αὐτὰ θὰ μιλήσω παρακάτω. Θέλω ἐδῶ νὰ ὑποστηρίξω ὅμως πὼς δὲν μπορεῖ κίόλας νὰ γίνῃ — πολλοὶ πίστεψαν σ' αὐτὴ τὴ χίμαιρα — μιὰ κριτικὴ ἀνεξάρτητη ἐντελῶς ἀπὸ

τὸ πρόσωπο, μιὰ Κριτικὴ ἐπιστήμη, πού θὰ μπορούσε, τοῦλάχιστο στὸ μέλλον, νὰ χειραφετηθῇ, νὰ ὀργανωθῇ πάνω στις αὐστηρὲς βάσεις τῆς λογικῆς, νὰ δανεισθῇ τὶς ἀκαμπτές ἐπιστημονικὲς μεθόδους, νὰ βαδίσῃ πάνω σὲ συστήματα, νὰ διατυπώσῃ κανόνες, νὰ ἰδρύσῃ ἀσάλευτα κριτήρια. Αὐτὸ ἀποκλείεται ἀπ' αὐτὴ τὴ φύση, τὴν οὐσία τῆς κριτικῆς, ἡ ὁποία δὲν κάνει ἄλλο, παρὰ νὰ ὑπακούῃ σὲ μιὰ ὄθηση ἐσωτερικῆ, νὰ ἐξυπηρετῇ μιὰν ἀνάγκη τοῦ πνεύματος, τοῦ νὰ ἐξωτερικεύῃ, νὰ ἀναλύῃ καὶ νὰ κατασταλάζῃ τὶς συγκεχυμένες ἐντυπώσεις, τὶς αἰσθητικὲς συγκινήσεις, τὶς ψυχικὲς καταστάσεις. Σ' ὅλα αὐτὰ ἡ κριτικὴ δίνει μορφή διαυγῆ, τὰ ἀποκρυσταλλώνει σὲ ιδέες, τὰ συναρμολογεῖ σὲ δόγματα καὶ ἀρχές. Κι' ἔτσι συμβαίνει, πολλὲς φορὲς, στὸ ἐπιτέλιγμα τῆς νὰ φτάνῃ σὲ μιὰν ἀφηρημένη μορφή, σὲ λογικὲς κατασκευές, — πού δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ μᾶς ἀπατοῦν. Σ' αὐτὲς ζητᾷ *μονάχα* κάτι σὰν μιὰ δικαιολογία καὶ μιὰ ἀποκατάσταση. Κατὰ βάθος ὅμως *ἐμπνέεται πάντα ἀπ' τὸν ἐσωτερικὸ κόσμον*, ἀπ' τὸ ὑποκείμενο — ἂν θέλετε, κ' ἀπ' αὐτὸ τὸ ὑποσυνείδητο ἀκόμα. Ἄπ' ἐκεῖ ξεκινᾷ Κ' ἡ λογικὴ τῆς εἶνε συχνὰ λογικὴ *a priori*. Γι' αὐτὸ ἔχει καὶ τὴν ἀστάθεια, τὸ μεταβλητὸ, τὸ φευγαλὸ τῶν ὑποκειμενικῶν πραγμάτων, καὶ γι' αὐτὸ θὰ μείνῃ πάντα ἓνα εἶδος λογογενεῖας, πού πρέπει νάχη, στὴ φόρμα, τὴ χάρη καὶ τὴν καλαισθησία τῶν καλλιτεχνικῶν δημιουργημάτων. Δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ ἄλλους ἐπιστημονικούς, λίγο ἢ πολὺ, κλάδους πού ἀσχολοῦνται ἐπίσης μὲ τὰ φαινόμενα τῆς Φιλολογίας, ὅπως εἶνε ἡ Αἰσθητικὴ καὶ ἡ Ἱστορία τῶν Γραμμάτων. Αὐτὲς μὲ τὸ δίκην τους τείνουν νὰ ἐξελιθοῦν σὲ ἐπιστῆμες. Ἡ κριτικὴ ὅμως πού πολλὰ δανείζεται καὶ πρέπει νὰ δανείζεται ἀπ' αὐτὲς δὲν μπορεῖ νὰ μῆῃ στὴν ἴδια κατηγορία.

Εἶνε λοιπὸν φανερὸ πὼς ἡ κριτικὴ ἀποροεῖ ἀπ' τὴν προσωπικότητα, εἶνε «ἔμφυτη καὶ πηγαία». Ἄπ' ἐκεῖ ἀναβλύζει ὅπως καὶ ἡ πρωτότυπη δημιουργία. Μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ἡ δεύτερη βέβαια ἀποτελεῖ μιὰν ἀμεσώερον ἔκφραση τῆς προσωπικότητος: εἶνε ἡ ζωντανὴ ἐνσάρκωσή τῆς. Σ' αὐτὴν πραγματοποιεῖται σύσσωμη καὶ ἀκεραία. Ἄλλὰ καὶ ἡ κριτικὴ εἶνε κ' αὐτὴ μιὰ ἔμμεση ἐκδήλωσις, μιὰ ἀπεικόνισή τῆς. Μᾶς δίνει τὸν χάρη τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ κριτικοῦ, τὶς διατάσεις του, τὴν ἔκταση καὶ τὴ σύνθεση τῆς ψυχικῆς του ὄντοτητας. Μέσα σὲ ἔργο τοῦ κριτικοῦ, ἀπὸ τὶς προτιμήσεις του, τὶς ἀντιρροήσεις του, τὶς ὑποδείξεις του γιὰ ἓνα πλῆθος ἔργα, γιὰ τόσες λογῆς-λογῆς μορφὲς τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς σκέψεως, μέσα σὲ μιὰ τόση

ποικιλία αντικειμένων, από τις συγκινήσεις του μπρός στο καθένα απ' αυτά, τους θαυμασμούς, τις ξαράσεις του και τις αντιπάθειές του, πόσες πτυχές της ψυχής του δεν ξεσκεπάζονται, πόσα δεν προδίδονται... Και πίσω απ' όλα αυτά δεν διαφαίνεται, σαν νεφέλωμα άοριστο, το ιδανικό της δικής του θετικής δημιουργίας, δεν διαγράφεται το σχέδιο του έργου που δεν θα πραγματοποιηθῆ ἴσως ποτέ; Αυτό περίπου σημαίνει και ἡ φράση «στά βάθη τῆς κριτικῆς προϋπάρχει ἕνα σχέδιο θετικῆς δημιουργίας».

Ναί, ὡς ἐδῶ δὲν ἔχομε καμμιάν ἀντίρρηση.

Λίγο ὅμως παρακάτω ὁ κ. Ἄγρας γράφει: «οἱ κριτικοὶ εἶναι τὰ φαινόμενα τῆς ἀντιδημιουργίας, ὄχι κἀν δημιουργοί, ἀλλ' οὔτε κἀν πρόσωπα. Τὸ πρόσωπο ἀρχίζει ἀπὸ τῆς δημιουργίας».

Ἐδῶ μὴ φαίνεται σὰν ν' ἀδικεῖ τοὺς κριτικούς ἢ ἴσως ἡ διατύπωσή του εἶνε κάπως ὑπερβολικὴ; Ἐγὼ τοῦλάχιστο νομίζω πὼς μιὰ διάνοια λίγο λεπτὴ μπορεῖ κάλλιστα νὰ συλλάβῃ, — ὅπως φαίνεται κ' ἀπ' ὅσα γράφω παραπάνω — μέσα ἀπὸ τὶς κριτικὲς μελέτες μιὰ ἀρκετὰ σαφὴ εἰκόνα τοῦ προσώπου τοῦ κριτικοῦ. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, τῆς ἐκδήλωσης δηλαδὴ τοῦ προσώπου, ἢ κριτικὴ βρίσκεται στοὺς ἀντίποδες τῆς θετικῆς δημιουργίας καὶ ὅτι ἡ κριτικὴ εἶνε «μόρια τῆς μάζας πού τὰ ἄγει καὶ τὰ φέρει».

Ἄλλ' ἐξ ἄλλου ὁ κριτικὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς ἕνα σύμπτωμα τῆς ὁμαδικῆς πνευματικῆς κατάστασης. Εἶνε μιὰ προσωπικότης συγκεκριμένη, ἢ ὁποία συγκροτεῖται ἀπὸ μετρημένα στοιχεῖα ἀπὸ ὀρισμένες πνευματικὲς ἐπιδράσεις, ἀπὸ ἀτομικὲς ιδιότητες πού τὴν ὀδηγοῦν μοιραίως σὲ ὀρισμένες κατευθύνσεις, συχνότατα ἀντίθετες ἢ ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὶς σύγχρονες τάσεις τοῦ κοινοῦ. Ἐχομε πολλὰ παραδείγματα τέτοιων συγκρούσεων. Ἀκόμα, οἱ μεγάλοι τοῦλάχιστον κριτικοὶ προηγοῦνται! Εἶναι οἱ clerics, πού συχνὰ καθοδηγοῦν τὸ λαϊκὸ ρεῦμα, διαπλάσσουν τὸ γούστο τῆς μάζας: αὐτοὶ προσανατολίζουν τὸ κοινόν, καὶ τὸ χειραγωγοῦν στὰ ψηλαφήματά του. Ἀποτελοῦν τὴν ἐνδιάμεση τάξη, τὴν élite, τὸν συνθετικὸ κρῖκο μεταξὺ τοῦ μεγάλου κοινοῦ καὶ τοῦ προπορευόμενου δημιουργοῦ. Πρόσφατο παράδειγμα, μέσα σὲ τόσα ἄλλα, ἡ δόξα τοῦ Valéry, πού ἡ εὐρύτερη ἐπικρατήσή της ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ στοὺς κριτικούς. Πόσοι θὰ γνώρισαν σήμερον τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Ποιητῆ καὶ θὰ τὸ κατανοοῦσαν, ἂν δὲν μεσολαβοῦσεν ἢ ἀνάλυσή του, ἢ ἐρμηνεία του, ἢ διαφήμισή του ἀπ' τὴν κριτικὴ;

Σήμερον μάλιστα, μὲ τὶς διαστάσεις πού πήρε ἡ διεθνὴς φιλολογικὴ παραγωγή, ἢ κριτικὴ εἶνε πιά θεσμὸς ἀναγκαῖος γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ. Ὅχι μόνο γιὰτὶ προσφέρει ὑπηρεσίες στὸ κοινόν μὲ τὸ νὰ παρακολουθῆ τὸν κυκλῶνα αὐτὸν τῆς παραγωγῆς καὶ νὰ τὸ κρατῆ ἐνήμερον γιὰ κάθε ἀξιόλογη νέα προσπάθεια, σημαδεύοντάς τὴν καὶ ὑποβοηθώντας ἔτσι τὴν ἐπαφὴ τῶν συγγραφέων μὲ τὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν: ἢ ἀποστολὴ τῆς εἶνε κεφαλαίωδης ἀκόμη καὶ στὴν ἐξέλιξη τῆς ἴδιας παραγωγῆς, στὴ διαμόρφωση τῆς πνευματικῆς φυσιογνωμίας τῆς ἐποχῆς. Ἡ κριτικὴ ξεδιαλύνει τῆς νέες τάσεις, — (ἂν δὲν τὶς σπέρνει πολλές φορὲς ἢ ἴδια), — τὶς ταξινομεῖ, τὶς συνδέει μὲ τὴν παράδοση, τὶς τοποθετεῖ στὴν κλίμακα τῶν ἀξιών. Ἀνατέμνοντας τὸν ὄγκο καθενὸς νέου ἔργου, ξεχωρίζει τὰ στοιχεῖα πού τὸ συνθέτουν καὶ ξεκαρβώνει τὶ περιέχει πραγματικὰ νέο καὶ πρωτότυπο, ποιά εἶνε δηλαδὴ τὰ ἀποκτήματα, οἱ acquisitions, πού προσφέρει στὸν πνευματικὸ θησαυρὸ τῆς ἀνθρωπότητος. Προσδιορίζει τὴ συγκομιδὴ πού ἀφίνει κάθε μεγάλη προσωπικότης. Ἐτσι συνθέτει βῆμα πρὸς βῆμα τὴν Ἱστορία τῶν Γραμμάτων, καταγράφει μὲ λεπτομερειακὴ ἀκρίβεια τοὺς ἐλιγμούς πού σχεδιάζει στὴν ἐξέλιξή του ὁ πολιτισμὸς σὲ μιὰν ἀπ' τὶς κυριώτερες ἐκδηλώσεις του, τὴ λογοτεχνία. — Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν προχωρήσει στὸ ἔργο αὐτὸ τῆς συστηματοποίησεως, τῆς κατασκευῆς, πάντως διαφωτίζει τοὺς λοιποὺς δημιουργικοὺς συγγραφεῖς: τοὺς κατατοπίζει, τοὺς βοηθεῖ στὸ νὰ κατανοήσουν τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους καὶ νὰ τὸν ἀναπτύξουν ἐντονότερα. Κι' αὐτὸ εἶνε μιὰ πολύτιμη συνδρομὴ, γιὰτὶ ἡ δημιουργία τῶν δημιουργῶν πρέπει νὰ εἶνε ἐνσυνείδητη, νὰ ξέρη πού βαδίζει. Ὡστε ἡ κριτικὴ ἔχει ἕναν ἐνεργὸ ρόλο, μὲ τὴν πολλαπλὴ αὐτὴ ἐπίδραση πού ἀσκεῖ πάνω στὸ κοινόν, στὴ φιλολογικὴ παραγωγή ἐν γένει, καὶ στοὺς συγγραφεῖς ἀτομικῶς. [Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρῃ κανεὶς τὸ παράδειγμα τοῦ Croce, πού τὸ ἔργο του ἀπετέλεσε σταθμὸ στὴν Ἱστορία τῆς Ἰταλικῆς φιλολογίας. Σ' αὐτὸν ἀνάγονται ὅλες οἱ καινοτομίαι, οἱ ἀνατροπές, οἱ ἀντιδράσεις πού χαρακτηρίζουν τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 20οῦ αἰῶνος στὴν Ἰταλία. Αὐτὸς στάθηκε ὁ ἐμπνευστὴς μιᾶς καινούργιας ἐποχῆς. Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἕνα τέτοιο ἔργο, πού σκορπίζει τὸ φεγγαβολήμα του τριάντα ὀλόκληρα χρόνια, εἶνε ἕνα ἀπλὸ σύμπτωμα, ἕνα μόριο τῆς μάζας; Καὶ πὼς μόλις πεθάνει, τὸ φυσικὸ πρόσωπο θὰ λησμονηθῆ; Ἀλλὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Croce δὲν ἀποκρυσταλλώθηκε στὸ ἔργο του ἐξίσου στερεά, ὅπως καὶ ὁποιοδήποτε συγγραφεῖς στὰ

δημιουργήματά του; και δὲν θὰ σταθῆ ἄφθαρτο ἀπ' τὸν καιρὸ; Οἱ γενεές πού θάρθουν δὲν θὰ μιλάνε γιὰ τὸν Croce, τὸν Brandès, καὶ τόσους ἄλλους κριτικούς, ὅπως γιὰ τὸν D'Annunzio, τὸν Proust καὶ τόσους ἄλλους πρωτότυπους δημιουργούς, ἔτσι ὅπως ἡ σημερινὴ γενεὰ μιλάει γιὰ τὸν Sainte-Beuve καὶ γιὰ τὸν πιδὸ παλιὸ ἀκόμη Boileau;]

Ἡ ἐξαφάνιση εἶνε μοῖρα μόνο τῶν κριτικῶν πού δὲν μπόρεσαν νὰ δώσουν κάτι ἀνώτερο ἀπ' τὴν καθημερινή, τὴν πληροφοριακὴ κριτικὴ, — μοῖρα τῶν κριτικῶν ρεπορτερ πού τοὺς λείπει ἡ ἀτομικότης. Γιατὶ βέβαια καὶ τοὺς κριτικούς θὰ μπορούσε νὰ τοὺς διακρίνη κανεὶς σὲ δημιουργικούς καὶ στείρους. Ὁ Souday, πού ἀναφέρει γιὰ παράδειγμα ὁ κ. Ἄγρας, ἀνῆκε στοὺς δεύτερος, μ' ὅλο πού ἦταν καταπληκτικὸ συγκρότημα πολυμαθείας καὶ εἶχε μιὰ ἐξαιρετικὰ καλλιεργημένη καλαισθησία. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ λήθη, πού τοῦ ἐπιφυλάσσεται τυχόν, θὰ πρέπει ν' ἀποδοθῆ ἀκριβῶς στοῦ ὅτι δὲν ἦταν «προσωπικός», «δὲν εἶχε δικό του σύστημα», ὅπως πολὺ σωστὰ ἐλέχθη. Εἶναι μιὰ εἰδικὴ περίπτωση καὶ δὲν μπορούμε ἀπ' αὐτὴ νὰ βγάλουμε γενικὰ συμπεράσματα γιὰ τὴν τύχη τῶν κριτικῶν.

Ἄλλως τε τὸ μέλλον δὲν θὰ κάμῃ τὸ ἴδιο κωκίνισμα καὶ στὴν πρωτότυπη παραγωγή; Τί θὰ μείνῃ ἀπ' τὸν ὄγκο της, πόσα ὀνόματα θὰ ἐπιζήσουν; Ἴσως μάλιστα γιὰ τὸν διανοούμενο τοῦ μέλλοντος θὰ εἶνε πολὺ πιδὸ ἐνδιαφέρον νὰ διαβάσῃ τὰ βιβλία τοῦ Souday, παρὰ ἓνα ὀποιοδήποτε ἀπ' τὶς ἑκατοντάδες τὰ ρομάντσα πού ξεφουρνίζονται κάθε χρόνον στὸ Παρίσι, καὶ πού ἔχουν τὴν τιμὴ νὰ λέγονται «Θετικὴ δημιουργία». Ἄν δὲν ἐκφράζει ἔστω καμμιά προσωπικότητα τὸ ἔργο τοῦ Souday, θὰ εἶνε ὅμως πάντα ἓνα ντοκουμέντο ἱστορικὸ, χρονογραφικὸ, πού θὰ μπορεῖ νὰ δώσῃ ἓνα σωρὸ πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τὴ σύγχρονη σκέψη, γιὰ τὴ φυσιογνωμία τῆς σημερινῆς culture. Ὡστε ἀπ' τὴν ἀποψη αὐτῆ, καὶ ἡ ἀπόρροια κριτικὴ ἀκόμη, ἡ στείρα, ἔχει περισσότερες ἐλπίδες νὰ ἐπιζήσῃ, παρὰ ἡ ἀπόρροια, ἡ κενὴ φιλολογικὴ παραγωγή. Ὅπως εἶνε κατὰ μέγα μέρος ἡ σημερινή. Γιατὶ, ἂν δὲν ἐκφράζει τὸ πρόσωπο, ἐκφράζει ὅμως συχνὰ ἡ κριτικὴ τὴ νοοτροπία τῆς ἐποχῆς. Κι' αὐτὸ εἶνε στοῦ ἐνεργητικοῦ της.

Καὶ τώρα τὸ δεύτερο ζήτημα, — τὸ φαινόμενο δηλαδὴ τῆς ἀφθονίας τῆς κριτικῆς στὴ σημερινὴ ἐποχὴ καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῆς δημιουργίας. Αὐτὸ εἶνε ἓνα σύμπτωμα γενικώτερο ὀφείλεται γενικὰ στὴν ἰδιάζουσα πνευματικὴ κατά-

σταση τοῦ αἰῶνος μας. Δὲν εἶνε οὔτε σημεῖο παρακμῆς, οὔτε κὰν στασιμότητος. Ἀπεναντίας ἴσως καμμιά ἐποχὴ δὲν φθάνει τὴ δική μας σὲ διανοητικὴ δραστηριότητα καὶ ὄργασμό. Ἀλλὰ ἡ προσπάθειά της στρέφεται σὲ ἄλλη κατεύθυνση. Ἡ στάση της δὲν εἶνε δημιουργικὴ: ἀλλὰ κριτικὴ. Ἡ ἄλματικὴ πρόοδος πού σημείωσε ἡ διάνοηση τὸν περασμένο αἰῶνα, ἡ ὑπερπαραγωγή του, κληροδότησαν στὴν ἐποχὴ μας ἓνα τρικυμισμένο πέλαγος γνώσεων: φιλοσοφικῆς θεωρίας, σχολῆς φιλολογικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς, χίλια δυὸ δόγματα καὶ μανιφέστα, μιὰν ἀπέραντη καὶ ἀπειθάρχητη προσπάθεια γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τοῦ ὠραίου. Χρειαζόταν ἓνα ξεκαθάρισμα, γιὰ νὰ μωροδέσῃ νὰ ὀρθοποδήσῃ ὁ νοῦς καὶ νὰ συνεχίσῃ τὸ δρόμο του. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀναλάβῃ ἡ ἐποχὴ μας: καὶ ἔγινε, μωραῖως, ἐποχὴ κριτικὴ Ἐπιδόθηκε στὴ μάθηση καὶ τὴν κατανόηση γι' αὐτὸ ἔχουμε ἐλάττωσι τῆς δημιουργίας. Γιατὶ ἡ γνώσι ἀντιτίθεται πρὸς τὴ δημιουργία. Τὸ πνεῦμα πού ἀναζητᾷ τὴ γνώσι, φέρεται πρὸς εὐρεῖς καὶ γενικοὺς ὀρίζοντες, ἀποβλέπει στοῦ ἐνατένισμα τοῦ σύμπαντος, δὲν ἀρκεῖται σὲ μερικῆς ἀπόψεις, θέλει τὴν ὀλικὴ κάτοψη. Ἐνῶ ἡ δημιουργία εἶνε εἰδίκευση καὶ περιορισμός. Μιὰ τέτοιαν ἀποψη ἀναπτύσσει στοῦ ἔργο του «Eupalinos» ὁ Valéry, βάζοντας τὶς σκέψεις του στοῦ στόμα τοῦ Σωκράτη πού μιλάει μὲ τὸν Φαῖδρο γιὰ τὴν Τέχνη, καὶ εἰδικώτερα γιὰ τὴν Ἀρχιτεκτονικὴ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴ Φιλοσοφία. Ὁ ἄνθρωπος πού ζῆ — αὐτὰ περίπου λέει στὴν οὐσία — ἡ τεχνίτης ἡ καλλιτέχνης, δὲν χρειάζεται τὴ φύσι ὀλόκληρη. Μόνον ὁ φιλόσοφος δὲν παραβλέπει τίποτε. Ὁ ἄνθρωπος μωροεῖ νὰ δράσι, διότι μωροεῖ νὰ ἀγνοήσι (καὶ ἐδῶ συναντᾷται μὲ τὸν Régismanset, πού ἀναφέρει ὁ κ. Ἄγρας, καὶ ὁ ὁποῖος λέει «γιὰ νὰ δημιουργήσι, πρέπει νὰ ξεκάσις πολλὰ») καὶ νὰ ἀρκεσθῆ σὲ μιὰ μερικὴ γνώσι, ἐνῶ ὁ φιλόσοφος ἀποβλέπει στὴν ὀλικὴ γνώσι. Ἐπιτρέπεται λοιπὸν ν' ἀμφιταλαντεύεται κανεὶς μεταξὺ τῆς δημιουργίας καὶ τῆς γνώσεως. Ἐνα ἀπὸ τὰ δυὸ, ἡ ἄνθρωπος θᾶναι κανεὶς ἡ πνεῦμα.

Ἡ τάσι αὐτὴ πρὸς τὴ γνώσι γεννᾷ ἀκόμη μιὰν ἀνήσυχη, ἀεικίνητη καὶ ἀψίκορη νοοτροπία πού δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν πειθαρχία καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς δημιουργίας. Ἡ ὑπερβολικὴ ἐκλέπτυνσι μάλιστα τῆς γνωστικῆς, νὰ πούμε, αὐτῆς διαθέσεως ὀδηγεῖ στοῦν σκεπτικισμὸ, στὴν ἰδεολογικὴ ἀλητεία, διμωρφώνει μιὰ σκέψη φευγαλέα πού ἀποκρούει τὸν προσδιορισμὸ καὶ τὴν πολιτογράφηση τὴν ὁποῖα ἀπαιτεῖ ἡ δημιουργία. Καὶ κάτι χειρότερο ἀκόμη.

Σκοτώνει τὴν πίστη, τὴν ἐνθερμὴν ἀνάταση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἓνα ἰδανικὸ ὑπερούσιο, θρησκευτικὸ ἢ ἠθικόν. Ἡ ἐποχὴ μας πάσχει ἀκριβῶς ἀπ' τὴν ἔλλειψη ἑνὸς τέτοιου ἰδανικοῦ. Ἡ ἀμφιβολία δηλητηρίασε τὴ σύγχρονη Ψυχὴ, ἔρριξε κάτω ἀπ' τὰ βάρθρα τοὺς τὰ εἰδωλά της. Καὶ ἔσβυσε ἔτσι μιὰ φλόγα πού ζωογονοῦσε τὴ μεγάλη πνοὴ τῆς δημιουργίας.

Μ' ὄλη ὅμως αὐτὴ τὴν ἀντίθεση, θάταν ὑπερβολὴ νὰ λοχρισθοῦμε πὸς ἡ νοοτροπία αὐτὴ εἶνε καὶ ἐχθρὸς τῆς δημιουργίας, νὰ τὴ χαρακτηρίσουμε ὡς ἀπόλυτα ἀντιδημιουργικὴ. Γιατὶ ἀπλούστατα συχνὰ τὴ συναντᾶ κανεὶς καὶ σὲ συγγραφεῖς δημιουργικούς· ἀποτελεῖ μάλιστα τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα πού διακρίνει μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, μιὰ ξεχωριστὴ lignée, μιὰν ἰδιαίτερη τάξην ἀνάμεσά τους — μ' ὄλο πού εἶνε ταρακινδυνευμένο νὰ ἐπιχειρῇ κανεὶς συσχετισμοὺς καὶ κατατάξεις στὴ φιλολογία, ν' ἀναζητᾶ συγγένειες πού νὰ συνδέουν τὶς προσωπικότητες καὶ νὰ χαράσση ὄρια. Ἡ τάξην αὐτὴ εἶνε οἱ στοχασταί, οἱ penseurs, πὺ πολλὸ οἱ σκεπτικισταί, τὰ κομψὰ καὶ ἀκονισμένα ἐκεῖνα πνεύματα πού διολισθαίνουν μπρὸς στὴ δογματικὴ καὶ συστηματικὴ σκέψη καὶ ἀρέσκονται στὰ παράδοξα παιχνίδια τῆς λογικῆς καὶ τῆς εἰρωνίας· οἱ dilettanti, οἱ ντελικάτες καὶ ραφιναρισμένες ἰδιοσυγκρασίες, οἱ καλλιερμημένες ἀπὸ τὶς πιὸ λεπτὲς αἰσθητικὲς συνκινήσεις καὶ πλουτισμένες ἀπ' τὴν ἀφομοιωτικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὶς πιὸ ποικίλες μορφὰς τοῦ ὠραίου. Ἀτομικότητες ἄστατες, πρωτεϊκὲς πού ἀγαποῦν νὰ περιβάλλωνται τὶς πιὸ διαφορετικὲς φόρμες τοῦ πνεύματος καὶ τῆς εὐαισθησίας πού ὑπάρχουν, ἀπὸ ἃ ἀγκη ἀλλαγῆς κ' ἀπὸ ἡδονὴ τῆς μεταμορφώσεως, καὶ γιατί εἶνε ἀνίκανες κίολας νὰ συνθέσουν μιὰ καινούργια φυσιογνωμία, πρωτότυπη, ὀλότελα δική τους. Εἶνε δηλαδὴ «disponibles» μὲ μιὰ λέξην· ἔτοιμοι νὰ προσφέρουν τοὺς ἑαυτοὺς των στὸ κάθε τι, νὰ τὰ ζήσουν ὅλα καὶ ὅλα νὰ τὰ ὑμνήσουν. Τέτοιον στὰ διάφορα εἶδη τοῦ Λόγου, καὶ καθένας μὲ τὸ δικὸ του τεμπεραμέντο, ὁ D'Annunzio, ὁ Anatole France, ὁ Rémy de Gourmont — αὐτὸς περισσότερο κριτικὸς καὶ αἰσθητικὸς, — ὁ Amiel, ὁ André Gide ὁ ὁποῖος μάλιστα κάπου δικαιολογεῖται γιὰ τὶς ἀπροσδόκητες καὶ ἀπότομες μεταστροφὲς πού διέγραψε ἡ σκέψη του στὴν ἐξέλιξίν της — χαρακτηριστικὸ κ' αὐτὸ τῆς νοοτροπίας αὐτῆς — λέγοντας ἀκριβῶς πὸς ἡ δημιουργία εἶνε στένεμα τῆς προσωπικότητος καὶ πὸς τὸ δικὸ του πνεῦμα, φιλελεύθερο καὶ «γνωστι-

κό,» δὲν μποροῦσε νὰ δεσμευθῇ σ' ἓνα καλοῦπι καὶ ν' ἀποκρυσταλλωθῇ.

Ἄς εἶνε, αὐτὰ βγαίνουν κάπως ἔξω ἀπ' τὸ θέμα μας. Ἐκεῖνο πού μᾶς ἐνδιαφέρει εἶνε πὸς ἡ διάδοσις τῆς νοοτροπίας, γιὰ τὴν ὁποία μιλοῦμε, στὸ διανοούμενον κόσμον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ κυρωτέρα αἰτία τοῦ φαινομένου τῆς ἐλάττωσις τῆς δημιουργίας. Καὶ ἐπειδὴ ἡ νοοτροπία αὐτὴ βρῖσκει μιὰ φυσικώτερον καὶ ἀνετώτερον ἐκδήλωσιν στὴν Κριτικὴν, πού ἔχει πλαίσια περισσότερον ἐλαστικά ἀπ' τὴ δημιουργία, γι' αὐτὸ εἶνε, συγχρόνως, κ' ὁ λόγος πού συνετέλεσε στὴ σημερινὴν ἀφθονίαν τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Αὐτὴ εἶνε ἡ πὺ σωστὴ ἐξήγησις, κατὰ τὴ γνώμην μου, τοῦ διπλοῦ αὐτοῦ φαινομένου. Γι' αὐτὸ εἶπα παραπάνω πὸς τὸ φαινόμενο αὐτὸ εἶνε ἓνα σύμπτωμα πού ὀφείλεται στὴν ἰδιάζουσα πνευματικὴ καὶ ἀστάσις τῆς ἐποχῆς μας, καὶ αὐτὴ θέλησα νὰ σκιαγραφήσω καθορίζοντας σὲ γενικὲς γραμμὰς τὴ νοοτροπία πού τὴ χαρακτηρίζει. (Θάταν πολλὸ ἐνδιαφέρον νὰ δώσῃ κανεὶς μιὰ εἰκόνα λεπτομερέστερον, ἀλλ' αὐτὸ θ' ἀποτελοῦσε θέμα γιὰ ὀλόκληρον μελέτην).

Ὁ κ. Ἄγρας μᾶς προτείνει στὸ ἄρθρον του μιὰν ἄλλην ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου Σκέπτεται ὅτι σὶς πολυτάραχες ἐποχὰς δράσεως, ὅπως ἡ δικὴ μας — καὶ ἀναφέρει καὶ τὴ βυζαντινὴν — ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἔμπρὸς του ἄλλα ἀπέραντα στάδια ὅπου ν' ἀπολύσῃ ραγδαῖα τὶς δυνάμεις του, γι' αὐτὸ δὲν πηγαίνει πρὸς τὴ δημιουργικὴ φιλολογία. Ὡστε, λέει, τὸ φαινόμενο τῆς ἐλάττωσις τῆς δημιουργίας θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ σὰν μιὰ «ριζικὴ μετουσίωσις τῆς δημιουργικῆς νοοτροπίας». Ἴσως γιὰ περισσότερον ἀκρίβειαν θάπρεπε νὰ πῆ — κ' αὐτὸ ἐντὸς παρενθέσεως — «ριζικὴ μετουσίωσις τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας». Γιατὶ ἡ Τέχνη ἐν γένει, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς δημιουργίας, εἶνε τὸ προϊόν ὅπου διοχετεύεται τὸ περίπνευμα τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας τῆς ψυχικῆς δυνάμεως τοῦ δημιουργοῦ. Εἶνε μιὰ πολυτέλεια. Ἡ δημιουργικὴ πράξις, δηλαδὴ, γι' αὐτὸν εἶνε πάνω στὸ ψυχικὸ ἐπίπεδον κάτι ἀνάλογο μὲ τὸ παιχνίδι γιὰ τὸν ἀθλητὴ πάνω στὸ σωματικὸ ἐπίπεδον. Μιὰ διέξοδος σὶς δυνάμεις του, στὴ ζωικότητά του. (Ἔτσι μᾶς τὴν ἐξηγεῖ τὴν Τέχνην μιὰ θεωρία στὴν Αἰσθητικὴν, ἡ théorie du jeu, μὲ τὴν ὁποία προσαρμύζεται κ' ἡ παρατήρησις τοῦ κ. Ἄγρα.) Ἐπομένως, μόνον ἐφ' ὅσον ἡ ψυχικὴ αὐτὴ ἐνεργεία δὲν βρῖσκει διέξοδον στὴ ζωὴ, στὴ δράσιν μὲ τὶς πολυάριθμους κατευθύνσεις τῆς — πολιτικοὶ ἀγῶνες, πόλεμοι, κερδοσκοπία, κάθε λογῆς πάθη καὶ φανατισμοὶ —

καταφεύγει στην τέχνη και γίνεται δημιουργία. Ἡ τέχνη ἀρχίζει ἀπ' ἐκεῖ ὅπου τελειώνει ἡ πραγματικότης, προϋποθέτει ἀπάρνηση τῆς ζωῆς, ἀπελευθέρωση ἀπ' τὰ ζωϊκὰ ἔνστικτα. Εἶνε κατὰ συνέπειαν ἐνδεχόμενο, ἄνθρωποι προικισμένοι ἀπ' τὴ φύση μὲ προσόντα πού θὰ τοὺς ἐξασφάλιζαν τὴν εὐδοκίμησιν ἐν τῇ τέχνῃ, νὰ παρασυρθοῦν ἀπ' τὴ Ζωή, τὴν πολυκύμαντη καὶ πυρετώδη, καὶ νὰ σταταλήσουν ἔτσι ἄσκοπα τὸ ἀπόθεμα τῶν ψυχικῶν τοὺς δυνάμεων ἢ καὶ καμμιά φορὰ νὰ πραγματοποιήσουν στὸ βίον τοὺς τὸ Ἔγόν τοὺς, πού ἐκφρασμένο καὶ ἐκδηλωμένο ἰδεατὰ μὲ τὰ μέσα τῆς τέχνης, θ' ἀποτελοῦσε τὸ ἔργον τοὺς. Αὐτὴ εἶνε ἡ «ριζικὴ μετουσίωση τῆς δημιουργικῆς ἐνέργειας».

Μ' ὅλο ὅμως πού ἡ παρατήρηση αὐτὴ τοῦ κ. Ἄγρα ἀνταποκρίνεται, ὅπως βλέπετε, σὲ μιὰν ἀλήθεια, μοὺ φαίνεται πὼς δὲν μπορεῖ νὰ χωρέσῃ ἐδῶ, παρὰ μόνο σὰν συμπλήρωμα καὶ σὰν ἐπικουρία ἐν τῇ ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῆς ἐλάττωσιν τῆς δημιουργίας πού χαρακτηρίζεται τὴ σύγχρονη ἐποχὴ Μπορεῖ βέβαια μὲ τὴ «μετουσίωση» αὐτὴ νὰ χάνονται λίγα ταλέντα. Καὶ ἔχουμε τότε ἄνθρώπους τῆς δραστικῆς πού εἶνε ἓνα εἶδος «*poètes en action*». Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶνε νέο. Ἡ ζωὴ παρῆχε ἀνεκαθεν τέτοια ἀπεραντα στάδια ὅπου «ν' ἀπολύσῃ κανεὶς ραγδαία τὶς δυνάμεις του». Μήπως ὁ 17ος αἰώνας ἐν τῇ Γαλλίᾳ πού παρουσίασε τόση ἀκμὴ τῶν Γραμμάτων, δὲν ἦταν ταραχώδης; Δὲν ἀφῆκε συγχρόνως καὶ μιὰ ἐνδοξὴ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἱστορία; Ὁ Dante δὲν ἔζησε σὲ μιὰν ἐποχὴ λυσσασμένων φανατισμῶν, ὅπου οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ ἔβαφαν μὲ αἷμα καθεμέρα τὸ φλωρεντινὸ πλακόστρωτο; Καὶ ὅμως αὐτὸς δὲν ἀπορροφήθηκε, ἀν καὶ στὸ ἔργον του ἀποθανάτισε τὰ πιὸ ἄγρια μίση πού ὁ ἴδιος τὰ εἶχεν αἰσθανθῆ, χωρὶς καὶ νὰ κυριευθῆ ἀπ' αὐτὰ.

Τὸ μόνο πού μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῆ, γιὰ νὰ προσθέσῃ ἀκόμα μιὰ αἰτιολογία τοῦ φαινομένου πού μᾶς ἀπασχολεῖ, εἶνε πὼς σήμερον ἰδιαίτερος, ὕστερον μάλιστα ἀπ' τὸν πόλεμον, οἱ ἄνθρωποι ἔλαβαν ἀποφασιστικότερον κατεύθυνσιν πρὸς τὴν ἔλθῃ, ἐγράψαν πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς. Ἡ φυσικὴ ἀγωγὴ, ὁ ἀθλητισμὸς ἔγιναν τὸ ἰδεώδες τῆς νεότητος πού κατακτᾷ ὀλοένα περισσότερον ἔδαφος. Εἶνε ἴσως μιὰ ἀντίδραση κατὰ τοῦ διανοητισμοῦ τῶν περασμένων γενεῶν, μιὰ *revanche* πού πήρε τὸ σῶμα ὕστερον ἀπὸ τὴ δικτατορία τοῦ πνεύματος ἢ ὅποια βαστοῦσε αἰῶνες τώρα καὶ τὴν ὅποια μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν ἀναγάγῃ ἐν τῇ μεταρρυθμιστικῇ ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ

μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Οἱ ἀπατισιόδοξοι εἶδαν ἐν τῇ κίνησιν αὐτῇ μιὰν ἐπάνοδον ἐν μεσαιωνισμῷ, ἐν τῇ βαρβαρότητι τῆς κτηνώδους δυνάμεως, φώναξαν γιὰ κρίσιν τοῦ πνεύματος καὶ θρήνησαν γιὰ τὸ ψυχορράγημα τοῦ πολιτισμοῦ. Μὰ μεις οἱ νέοι πού πιστεύομε ἐν τῇ ἐναρξῇ μιᾶς καινούργιας ἐποχῆς, λέμε πὼς εἶνε πρόσδος ἢ ὅποια μᾶς ὁδηγῆ ἐν τῇ ὑγείᾳ, ἐν τῇ *ισορροπία* τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Τὸ πνεῦμα δὲν κινδυνεύει. Ἀπεναντίας ἐξερριζώθηκε ἓνας καρκίνος, ἡ νοοτροπία *Fin de siècle*, ἡ νοοτροπία τῶν νευροπαθῶν καὶ τῶν *cérébraux*, πού ἦταν ὁ πραγματικὸς κίνδυνος. Ἄν ἡ μεταστροφή αὐτὴ ἐλάττωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν λογίων καὶ τῶν διανοουμένων καὶ συνεέλεσε βέβαια λίγο ἐν τῇ ὕφεσιν τῆς παραγωγῆς, δὲν παραβλάπεται μ' αὐτὸ ἡ ὑψηλὴ, ἡ ἀληθινὴ τέχνη. Γιατὶ ἐκεῖνοι πού κλείνουν μέσα τους μιὰ μεγαλοφυΐα, φέρονται ἀσυγκράτητα πρὸς τὴν ἐκδήλωσίν τῆς καὶ θὰ βροῦν τὸν προορισμὸν τοὺς ἀσφαλῶς. Οἱ ἄλλοι πού κάνουν τὸ *poson* ἄς λείψουν.

Ὅσο γιὰ τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ, πού ἀναφέρει ὁ κ. Ἄγρας κοντὰ μὲ τὴ δική μας, φαίνεται σὰν νὰ βρῖσκη κοινὸν καὶ στὶς δυὸ τὸ φαινόμενο τῆς ἐλάττωσιν τῆς δημιουργίας καὶ δίνει ὅμοια ἐξήγησιν. Ἀλλὰ, ὅπως εἶπα, ἡ «μετουσίωση» αὐτὴ εἶνε κάτι πού συμβαίνει σ' ὅλες τὶς ἐποχὰς λίγο-πολύ. Καὶ γιὰτὶ διάλεξε τὴ βυζαντινὴ; Νὰ τὸν τραβῆξε καμμιά ὁμοίότης, καμμιά συγγένεια τάχα πού νὰ συνδέει τὶς πνευματικὰς ἐκδηλώσεις τῶν δυὸ αὐτῶν ἐποχῶν; Δὲν μᾶς τὸ λέει καθαρά. Μὰ ἂν πραγματικὰ ἤθελε νὰ παραλληλίσῃ τὶς δυὸ αὐτὰς ἐποχὰς, θὰ μοὺ ἐπιτρέψει καὶ στὸ σημεῖον αὐτὸ νὰ ἔχω ἀντίθετη γνώμη. Νομίζω πὼς δὲν μποροῦμε καθόλου νὰ παρομοιάσουμε τὴ σύγχρονη ἐλάττωσιν τῆς δημιουργίας μὲ τὴ *στεριότητα* τῆς βυζαντινῆς περιόδου. Γι' αὐτὴν, μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλήσῃ περὶ πραγματικῆς κρίσεως τῆς φιλολογίας καὶ τῆς τέχνης, ὅταν δέκα ὀλόκληροι αἰῶνες δὲν μᾶς ἀφῆκαν, ἐκτὸς ἀπὸ λιγοστὰ ἔργα ἄξια λόγου, κανένα ἀληθινὸ ἀριστοῦργημα. Ἡ βυζαντινὴ ἐποχὴ στάθηκε ἀνίκανη νὰ δημιουργήσῃ. Τὴν ἐξήγησιν πρέπει νὰ τὴν ζητήσῃ κανεὶς ἐν τῇ ἱστορικῇ καὶ ἐθνολογικῇ συνθήκῃ. Πρῶτα-πρῶτα φταίει ἴσως ὁ ξεπεσμὸς καὶ τὸ ξεφύλισμα τῆς ἑλληνικῆς ράτσας ὕστερον ἀπὸ ἓνα ἀνακάτωμα τῶν λαῶν πού ἄρχισε ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ ὁμοιογένεια μιᾶς φυλῆς εἶνε τὸ ἀπαραίτητον ἔδαφος γιὰ νὰ βλαστήσῃ τὸ δέντρο τῆς μεγαλοφυΐας. Ἡ φτώχεια τῆς φυλῆς σὲ ταλέντα φαίνεται πιὸ καθαρά στὶς πλαστικὰς τέχνας, πού χίλια χρόνια δὲν μπόρεσαν νὰ ξεκολλήσουν ἀπὸ κάτι δυσκίνητους, χοντροκομ-

νοϋς, πρωτόγονους τύπους οἱ ὅποιοι ἐπαναλαμβάνονται στερεότυπα, ἀπελπιστικά. Ἐπειτα, ἔλειψε ὁ μέγας ποιητής, ὁ δημιουργὸς ποῦ θὰ σφρηλατοῦσε μιὰ ἐθνικὴ ψυχὴ καὶ θὰ τὴν ἔχυνε σὰν μέταλλο μέσα στὸ καμίνι τῆς μεγαλοφυΐας του. Ἔτσι δὲν μπόρεσε νὰ ἰδρυθῆ μιὰ νέα παράδοση ποῦ νὰ προσαρμόζεται μὲ τὰ ἰδεώδη τῆς καινοῦργιας ἐποχῆς — τῆς ἐποχῆς ποῦ ἐγκαινίασε ὁ Χριστιανισμὸς ὕστερα ἀπ' τὴν ἡττα τοῦ ἀρχαίου πνεύματος — καὶ νὰ γίνῃ ὁ πυρήνας, ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς φιλολογικῆς ἀναγέννησης. Ἐλειψε μὲ ἄλλα λόγια ὁ πατέρας μιᾶς πνευματικῆς ἐποχῆς ὅπως ὁ Ὅμηρος, ὁ Dante. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται βέβαια ἐδῶ νὰ μελετήσω τὴν ἐποχὴ. Μοῦ ἀρκεῖ, καὶ σ' αὐτὸ ἐπιμένω, ὅτι ἀνατρέχοντας κανεὶς τοὺς ἀτέλειωτους αἰῶνες τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, δὲ συναντᾷ καμμίαν ὄση καλλιτεχνικῆς καὶ φιλολογικῆς κίνησης ποῦ νὰ παρουσιάσῃ ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον. Καὶ τοῦτο ἀκόμη: Ἄν ἔλειψε ἡ πρωτότυπη δημιουργία, δὲν ἔλειψε τὸ ἴδιο καὶ ἡ κριτικὴ; (χωρὶς βέβαια νὰ ξεχνᾷ κανεὶς μερικὲς μεμονωμένες προσπάθειες — λεξικά καὶ σχόλια σὲ ἀρχαίους συγγραφεῖς — μὰ ποῦ εἶνε σταγόνα νεροῦ σὲ μὴν ἀπέραντη ἀσχημότητα). Σήμερα βέβαια δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο. Ἀπεναντίας μάλιστα. Μιλοῦμε γιὰ ἀφθονία κριτικῆς καὶ γιὰ ὕφεση μόνο τῆς δημιουργίας.

Ἄν ἤθελε κανεὶς νὰ συγκρίνῃ τὴ δική μας ἐποχὴ μὲ κάποιαν ἄλλη, θάπρεπε μᾶλλον πρὸς τὴν Ἀλεξανδρινὴ ἐποχὴ νὰ στραφῆ. Ἐννοεῖται πὼς τέτοιοι παραλληλισμοὶ γίνονται *mutatis mutandis*, γιατί ὅμοιες ἐποχὲς δὲν ὑπάρχουν. Ὁ πολιτισμὸς δὲν ἐπανέρχεται ποτὲ στὰ ἴδια σχήματα, στὶς ἴδιες καταστάσεις. Πάντως μὲ τὴν ἀλεξανδρινὴ ἐποχὴ ἡ δική μας ἔχει βαθιὲς πνευματικὲς συγγένειες. Κ' ἐκεῖνη ταξινομήσε μιὰ πλούσια, μιὰ χαώδη πνευματικὴ κληρονομία. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ κριτικῶν καὶ γραμματικῶν. Στὴ φιλοσοφία μεταγενέστερα ἢ «Ἀλεξανδρινὴ σχολή» στάθηκε τὸ χωνευτήρι τῶν πῶ ἀνόμοιων κ' ἄλληλοσυγκρουομένων δογμάτων. Εἶχε μπροστὰ τῆς ἰουδαϊσμὸ, χριστιανισμὸ, ἑλληνικὴ φιλοσοφία. Κ' ἔκαμε ἔργο τῆς τὸ *συμβιβασμὸ, τὸν ἐκλεκτισμὸ*. Ὁ νεοπλατωνισμὸς ποῦ εἶνε ὁ καρπὸς τῆς, ἀπεικονίζει τὴ στάση αὐτῆ τῆς ἐποχῆς, τὴν ἐνωτικὴ τῆς προσπάθεια. Ἀκόμα καὶ οἱ θέσεις ποῦ κατέχουν στὴν Ἱστορία ἔχουν πολλὲς ἀναλογίες. Στέκονται στὰ μεταίχμια δυὸ ἐποχῶν, δυὸ κόσμων ἴσως.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Ξαπλωμένος ἐπάνω στὸ βελούδινο καὶ ξεχαρβαλωμένο ντιβάνι του, ἀνάμεσα σὲ δυὸ πουπουλένια μαξιλάρια, ἐκύταζε μ' ἀφρημένα βλέμματα τὰ παιχνίδια καὶ τοὺς ἔλιγμους ποῦ ἔκαναν οἱ πυκνὲς τολύπες καπνοῦ ποῦ ἔβγαιναν ἀπ' τὸ τσιγάρο του.

Ἀπέναντί του ὁ ἥλιος σκορποῦσε τὰ ὕστερά του τριαντάφυλλα στὰ κρυσταλλένια νερά τοῦ ποταμοῦ κ' ἐστεφάνωνε μὲ ρόδινες ἀνταύγειες τὰ ποικίλα βουνά, ποῦναι γιρλαντωμένα ἀπὸ ὀλοπράσινα δένδρα. . . Κι' ὅταν ἐχάθηκε πίσω ἀπ' τὸν ὀρίζοντα, τρεῖς τεράστιες ἀχτίδες, ἀποτελούμενες ἀπὸ τὰ ἑπτὰ χρώματα τῆς Ἴριδος, ἐχύθησαν στὸν οὐρανό, λὲς κι' ἦταν Βεγγαλικά φῶτα ἀπόκοσμου πυροτεχνήματος. Ἡ ἀριστουργηματικὴ αὐτὴ εἰκόνα δὲν ἐξήγειρε τὴν ψυχὴ τοῦ Ποιητῆ, ὁ ἔμπορος ἀφοῦ ἔριξε μερικὲς ἀδιάφορες ματιές, ἀφοσιώθηκε πάλι στὶς αἰνιγματικὲς τολύπες τοῦ καπνοῦ. . .

Σ' αὐτὴ τὴν παράδοξη στάσι τὸν εὗρισκαν ταχτικά οἱ φίλοι του ποῦ τὸν ἐπισκέπτοντο καὶ προσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπο ν' ἀνακαλύψουν τὰ αἷτια τῆς ψυχολογικῆς αὐτῆς καταστάσεως τοῦ Ποιητῆ. . .

Ἡ παράξενη ψυχούστασί του, ἡ πένθιμη ποιητικὴ ἰδιοσυγκρασία του, ἡ συνήθεια νὰ στιχογραφεῖ πένθιμα τὸ περισσότερο ποιήματα καὶ νὰ μεταχειρίζεται σκοτεινά καὶ ἀπαίσια χρώματα στὰ τραγούδια του, τοὺς κινεῖσε περισσότερο τὸ ἐνδιαφέρο. Στὶς ἐπίμονες ὅμως ἐρωτήσεις του, τοὺς ἀπαντοῦσε πάντα μ' ἀόριστες κ' ἀκατάληπτες φράσεις, ποῦ μᾶλλον ἔφεραν σύγχυσι καὶ ταραχὴ στὶς ἰδέες του.

Ἡ σελήνη εἶχ' ἀνατείλει πειὰ καὶ σκόρπιζε τ' ἀχνό της φῶς, μέσα στὴ βραδυνὴ γαλήνη. . . Τὸ κρυστάλλινο ἀνθογυάλι ἦταν γεμάτο σήμερα ἀπὸ ρόδα, ποῦχαν σκορπίσει στὸ δωμάτιο λίγα ροδοπέταλλα στὸ γραφεῖο του πάνω ἦταν ἓνα μισοτελειωμένο τραγοῦδι. Ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ φάνηκε στὴν ἀνοικτὴ πόρτα ἓνας ζητιάνος, ποῦ ποροῦσε ἀντὶ γιὰ ροῦχα ἢτι κουρέλια ποῦ ποιοὺς ἔφερε ἀπὸ φορὰ καὶ ἀπὸ πότε ὁ δύστηχος θὰ τὰ εἶχε μαζέψῃ. Τὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ ἔλαμψε ἀπὸ μιὰ περαστικὴ χαρὰ: ἐσηκώθηκε γρήγορα καὶ τὸν ἔλεψε μὲ προθυμία, μὰ ὅταν ἐγύρισε στὴ θέσι του ἓνα χοντρὸ δάκρυ ποῦ ἔτρεμε στὴν ἄκρη τοῦ ματιοῦ του ἐκύ-

λισε στ' ὄχρὸ μάγουλό του. Οἱ φίλοι του τὸν κύτταξαν μ' ἀπορία.

«... Πόσο καιρὸ, ἄρχισε τότε νὰ λέη ὁ Ποιητὴς μὲ λυπημένῃ φωνῇ, ἄθελα δὲν ἀπαντοῦσα στὶς ἐπίμονες ἐρωτήσεις σας κι' ἐκατάπινα ὅλες τὶς δοκιμασίες τῆς ψυχῆς μου, κι' ἐπερονοῦσα μαρτυρικὲς ἡμέρες, χωρὶς νὰ ἐκμυστηρευθῶ σὲ κανένα τὸν πόνο μου. Τώρα πειὰ γιὰ μένα ἀνώφελα ἢ ἀνοιξη σκορπίζει τὰ λουλούδια, ἀνώφελη καὶ ἡ αἵματοβαμμένη πορφύρα ποὺ χύνει ἡ δύση καὶ τ' ἀτίμητο ἀσῆμι ποὺ χύνει τὸ φεγγάρι... Οἱ σκέψεις μου γυρίζουν πάντα σ' ἄλλες μαῦρες στιγμές, στιγμὲς μαρτυρίου ποὺ ἔζησα, στιγμὲς ποὺ ἔκαναν στάχτη ὅλα τὰ ὄνειρά μου... Ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς ἄγριες ἐκείνες νύχτες τοῦ Δεκέμβρη, ποὺ ὁ ἄνεμος σφύριζε τ' ἀνατριχιαστικὸ του τραγοῦδι κι' ὁ οὐρανὸς ἦταν σκεπασμένος ἀπὸ γκριζὰ σύννεφα, ποὺ ἐσκόρπιζαν στὴ γῆ τὰ πειὸ ὄμορφα ἀπ' τὰ λευκά τους λουλούδια κι' ἐκρεμοῦσαν κρύσταλλα στῆς στέγης τῶν σπιτιῶν κι' ὀλόλευκα μπουμπουκία στὰ ψηλά καταπράσινα κυπαρίσσια. Εἶχα πέσει νωρὶς στὸ κρεββάτι μου, μὰ μὲ εἶχε κυριέψει μιὰ τέτοια ἀϋπνία ποὺ μὲ κρατοῦσε ἀκόμη ξυπνητό... Τὸ εἶδωλό του πατέρα μου βρισκότανε ὀλοένα μικροστά μου, ἡ μικρή του καλύβα ποῦχε δεχτεῖ ὡς τώρα ἀτρόμητη τόσους βαργινοὺς χειμῶνας, μοῦ φαινόταν πειὰ πῶς ἔτρεμε, ἔτοιμη νὰ γενῆ σιντριμνια...

Ἄχ, φτώχέ μου πατέρα, γερασμένε ἀπὸ τὴ δυστυχία καὶ τὴ θλίψη... πολυβασανισμένε. Θ' ἀρχόταν τάχα μιὰ μέρα νὰ τὸν ἰδῶ, νὰ τοῦ φιλήσω τ' ὀλόλευκο κεφάλι;... Μὰ ξαφνικά, μέσα στὴν ἀγριάδα τῆς νύχτας, ἄκουσα τρεῖς ἐλαφροὺς χτύπους στὴν πόρτα... Δὲν ἔδοσα καμμιὰ προσοχὴ γιὰτὶ νόμισα πῶς θάταν κανένας ζητιάνος ἢ κανένας περαστικὸς διαβάτης ποὺ θὰ ζητοῦσε στέγη καὶ φωτιά... Ἀκουστικε ἀκόμη ἕνας δυνατότερο; χτύπος κι' ὕστερα κἀτι ποῦμοιαζε σὰν ἀναστεναγμό...

Σὲ λίγο δὲν ἄκουγα τίποτ' ἄλλο, παρὰ τὸν ἀγέρα ποὺ χτυποῦσε μανιασμένος τὰ παραθυρόφυλλα. Τὸ ρολόγι ἐχτύπησε μεσάνυχτα κι' ὅμως δὲν εἶχ' ἀκόμα κοιμηθεῖ... Κἀποιος ἐφιάλτης στεκίτανε μπροστά μου, δυνατὸς πρυετὸς ἐφλεγε τὸ μέτωπό μου καὶ μοῦ σφυροκοποῦσε τὰ μελίγια... Ἦ κανδηλα ἔρριχνε περαστικὲς ζωηρὲς ἀχτίδες, σὰν ἕνα μυστηριώδικο φῶς π' ἀναβοσβίνει μέσα στὸ σκοτάδι... Νύχτ' ἀπαισία, νύχτα γεμάτη κακία, δὲν θὰ μπορέσω ν' ἀποδιώξω τὸ εἶδωλό σου ἀπὸ τὸ μυαλό μου καὶ νὰ τὸ γκεμίσω στὴν ἄβυσσο τῆς λήθης;... Τὸ σύθαμπο μὲ βρήκε

στὴν ἴδια ἀπελπιστικὴ κατάσταση, σηκώθηκα γρήγορα μὲ μιὰ κακὴ προαίσθησι ποὺ μὲ βασάνιζε, ἀνοιξα τὸ παράθυρο ἀπ' ὅπου μπῆκε ὀρητικὸ κῆμα παγεροῦ ἀγέρα καὶ κύτταξα τὰ σταχτόμαυρα σύννεφα ποὺ κλοῦσαν αἰνιγματικὰ στὸν οὐρανὸ κ' ἔλειτα ἔσκυψα στὸ δρόμο... Μ' ἀμέσως τραβήχτηκα μὲ φρίκη κ' ἔκλεισα ὀρητικὰ τὸ παράθυρο... Κάτω μεσ' τὰ σκαλοπάτια εἶχα δεῖ σωριασμένο ἕν ἀνθρώπινο κορμί, σκεπασμένο ἀπὸ λίγα χιόνια...

Τὰ πόδια μου λύθησαν, τὰ μελίγια μου χτυποῦσαν δυνατά, μιὰ ἀνατριχίλα χύθηκε σ' ὄλο μου τὸ σῶμα καὶ μιὰ τρομερὴ ὑποψία πέρασε σὰν ἀστραπὴ ἀτ' τὸ μυαλό μου. Σύρθηκα ὡς τὴ πόρτα καὶ τὴν ἀνοιξα τρομουλιαστά... Μὰ ἦταν πεπρωμένο ν' ἀληθέψουν ὅλες μου οἱ κακὲς προαίσθησεις: ὁ δυστυχισμένος ἐκεῖνος ἀνθρώπος ποὺ πέθαινε μέσ' τὸ κρεββάτι ποὺ γιὰ νεκρικὸ σεντόνι εἶχε τὰ χιόνια, ἦταν τὸ μόνο μου στήριγμα, ἡ μόνη παρηγοριά μου, ἦταν ὁ πατέρας μου!... Στ' αὐτιά μου σὰν πένθιμη καμπάνα βούιζε τὸ πικρὸ τῆς εἰμαρμένης γέλιο... »

Ἀναστενάξε βαθειά. Τὰ δακρυσμένα του μάτια ἔπλεσαν στὸ σκοτεινιασμένο οὐρανὸ καὶ ψιθύρισε κἀτι σὰν προσευχή...

Γ. Ι. ΔΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Σ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ (ΣΟΦΟΥ). *Αἴθουσα Ἑλληνικῆς Λέσχης 19*
ὁδὸς Φοῖβου.

Ὁ κ. Σ. Ἀντωνιάδης εἶναι πολὺ γνωστὸς στὴν Ἀλεξάνδρεια ὅπου εἶχε μείνει καὶ ἄλλοτε καὶ ἐκθῆσει. Ἀπὸ λίγα χρόνια τὸν εἶχε τραβήξει ἡ Ἀθήνα. Πρόπερσι εἶχε κάνει ἐκθεση ἐκεῖ στὴν Αἴθουσα τῶν Συνακτικῶν. Τώρα πάλι ἐγκαταστάθηκε στὴν πόλη μας.

Ἡ ἐκθεση τοῦ (5-19 Μαρτίου) εἶχε πολλὴν ἐπιτυχία. Ὁ κ. Ἀντωνιάδης εἶναι ἀπτόνως πῶς ραφηναρισμένους γελοιογράφους μας. Τὴν καρικατούρα δὲν τὴν θέλει κακόβουλη, μὲ διάθεση σίτυρας καὶ διασυρμού. Τὰ σκίτσα του ποὺ εἶδαμε στὴ Λέσχῃ ἐφέτος ἦταν ὅπως πάντα δουλεμένα μὲ φινέτσα καὶ μὲ πολὺ ἀπλὰ τεχνικὰ μέσα. Τὰ χτυπητὰ χρώματα σπάνιζαν στὰ σχέδια του χωρὶς νὰ χάνει καὶ ἀπὸ ἐκφραστικότητα ἢ ἀπόδοσι.

Ὁ καλλιτέχνης μᾶς παρουσίασε 140 κομμάτια μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλὰ σκίτσα ἀλεξανδρινῶν προκρίτων καὶ ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος. Ἐπίσης εἶδαμε καὶ σκίτσα γνωστῶν ἀθηναίων καλλιτεχνῶν καὶ λογίων, ὡς καὶ σινθέσεις χιουμουριστικὲς χαριτωμένες.

Ἀπτὰ καλύτερά του, ἀληθινὰ καλλιτεχνήματα, ἦταν τὰ σκίτσα τοῦ μουσικοῦ Κρίνου Ντὲ Κάστρο, τῆς Μαρίκας Κοτοπούλη, τοῦ Καλμούχου, τοῦ Βαϊάνου, τοῦ Κέμ

P. Σ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

ΑΠ. Ν. ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ «*Στὸν πρῶτο σταθμό*» (Ἐκδότης Ἀριστείδης Ν. Μαυρίδης, Ἀθήνα — 1929).

Ἐινε τὸ τρίτο, ἂν δὲν ἀπατώμαι, βιβλίον πὸν τυπώνει ὁ κ. Μαγγανάρης, ὅστερ' ἀπὸ τὸ «*Στὰ δεσμά τοῦ στίχου*» καὶ «*Τὸ ταξίδι*». Συνίσταται ἀπὸ δεκατέσσερα ποιήματα, ὅλα τῆς ἰδίας μορφῆς (καθένα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕξι τετράστιχα), πὸν ἐγράφησαν ἀπὸ τὸ 1925 ἕως τὸ 1929.

Ἐκεῖνο πὸν διακρίνει τὴν συλλογὴ αὐτὴ τοῦ κ. Μαγγανάρη εἶνε ἡ ἀπλότης τῆς ἐκφράσεως καὶ ἡ οἰκειότης τῆς ἀτμοσφαιρᾶς κάθε κομματιοῦ. Καὶ μὲ τὰ πρῶτα βιβλία πὸν ἐξέδωσαν ὁ ποιητὴς εἶχε συγκινήσει ἐν τούτοις τότε δὲν εἶχε κατορθώσει ν' ἀπελευθερωθῆ ἔντελῶς ἀπὸ τὸν ἐπιτηδευμένο λυρισμὸν. Ἐδῶ ὅμως, κανένα ρητορικὸν στόμφορ δὲν ὑφίσταται, καμμιά φωνή, πὸν πίσω τῆς νὰ προῦποτιθεταί ἐπίπλαστη προσπάθεια.

Ἄς σημειώσω συγχρόνως τὸν εὐγενικὸν χαρακτήρα καὶ τὴν λεπτότητα τοῦ αἰσθήματος τῶν ποιημάτων. Τὶ θελκτικὴ ἢ μουσικοπάθεια πὸν νοστιλγεῖ ὁ ποιητὴς στὸ «*Ρωμαντικὸ εἰδύλλιον*». Ἡ ὄνειροπόλα ψυχὴ τοῦ ἤθελε νᾶχε ζήσει πρὸ δύο αἰῶνων, ἀνάμεσα ὀστην κοσμικὴν ἐμφάνισιν τῶν τότε δουκισσῶν καὶ τῶν βαρῶνων καὶ νᾶπλεκε ἔναν ὠραίων ἔρωτα «*μὲς στ' ἀτελείωτα κι ὄνειρῶδη πάγκα...*» Τὸ ποίημα αὐτό, πὸν εἶνε τ' ὠραιότερο τῆς συλλογῆς, ἀνακαλεῖ μέσα μας μερικὸν ἤχου ἔχουσμένους, ἢ μᾶλλον παραγνωρισμένους — τόσο ἄδικα — τὰ τελευταῖα χρόνια.

Χαρακτηριστικὰ ἐπίσης εἶνε τὰ ποιήματα: «*Ἐνα γράμα*», «*Ἡ παράσταση*», «*Δειλία*», «*Πρωτομαγιά*», «*Ὁ πανηγυρικὸς τῆς ἀγάπης*». Τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ποιήματος μᾶρσεν ἰδίως τὸ τρίτο τετράστιχο :

«*Πῶς νὰ στὸ πῶ τὸ πρῶτο γλυκοτράγουδο
πὸν πλημυράει τὴ σκέψη μου, καὶ παίξει
ὁ πυρωμένος πόθος μου ὁ ἀτοίγγανος
τὸ θρηνολόι στὴν ἄρπα τῆς καρδιάς σου.*»

Ἡ εἰκόνα τοῦ ἀτοίγγανου (τοῦ πυρωμένου πόθου) πὸν παίξει σ' ἕνα ἀπὸ τὰ εὐγενικώτερα ὄργανα, τὴν ἄρπα, μᾶς προξενεῖ μιάν ἀλλοιωτικὴ ἀνατριχίλα.

Ὁ κ. Μαγγανάρης εἶν' ἕνας ἀπὸ τοὺς ποιητὰς μας, τῶν ὁποίων τὸ ἐνεργητικὸν ἀξίζει σχετικὰ ν' ἀρχίσῃ νὰ λογαριάζεται.

Γ. Α. Π.

ΣΤΟΥ ΒΟΥΡΛΕΚΗ «*Ἐξομολόγησις Νευρασθενικοῦ*». Ἀθήναι 1930.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ρομάντσου: Ἐνας νέος ἀγαπᾶ μιὰ. Τὴν ἡμέρα πούνα ὅλα ἔτοιμα γιὰ νὰ γίνῃ ὁ γάμος, αὐτὴ φεύγει. Τὸν γαμπρὸν μαρμυρῶν τὸν πιάνει μιὰ κρίσις νευρικὴ πὸν ἔσπᾶ σ' ὅσους βρισκονται μπρὸς του. Ἀποφασίζει νὰ μὴ λογαριάσει πιά γυναῖκα καὶ τὸ φωνάζει. Ἀποῦ περάσει καιρὸς μέσα στὸν ὁποῖο κάνει ὁ παράξενος αὐτὸς τύπος λογῶν λογῶν τρελλὰ πράγματα βρίσκει μιάν ἄλλη γυναῖκα πὸν τὸν γιαιτρεῖ με τὴν ἀγάπη τῆς.

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο παρουσιάζει ὁ συγγραφεὴς τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν νέων πὸν κύριο τους μέλημα εἶναι νὰ ξαφνίσουν μὲ ὑπερβολές, νὰ δημιουργοῦν ἐξω-

φρενικὰ ἐπεισόδια μὲ τὴν κρυφὴ διάθεσι νὰ πρωτοτυπήσουν. Αὐτὴ ἡ προσπάθεια μειώνει τὴν ψυχολογικὴ ἀξία τοῦ ἔργου ὅταν οἱ σκηνές καὶ οἱ καταστάσεις πὸν δημιουργεῖ ὁ συγγραφεὴς δὲν εἶναι στενὰ δεμένες με τὴν οὐσία.

Τὸ ὕφος καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ κ. Βουρλέκη εἶναι ἀρκετὰ καλὰ, ἂν καὶ παραγεμίζεται σὲ πολλὰ σημεῖα τὸ βιβλίον μὲ ἐπαναλήψεις.

Στὸν κ. Βουρλέκη συστήνομε μελέτη καὶ προσοχὴ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ μᾶς δώσει πιά λογοτεχνικὰ ρομάντσα.

Γ. Α.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑ «*Στοὺς ἄγνωστους θεοὺς*» Ἀθήνα. Ἐκδοτ. Οἶκος Δημητράκου Α. Ε.

ΝΙΚΟΥ ΠΡΟΕΣΤΟΠΟΥΛΟΥ «*Τρεῖς Ἰνδιάνικοι Μῦθοι*». Δραματοποιημένοι ἀπὸν Hallley Alexander. Ἀθήνα 1930.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΣΔΑΓΛΗ «*Πανδιονίδες*». Τραγωδία εἰς μέρη πέντε. Ἐπιμελεῖα «*Γραμμάτων*» Ἀλεξάνδρεια 1930.

Ν. Α. ΖΑΧΑΡΙΑ «*Στίχοι καὶ περὶ*», Ἀθήνα. Τυπογραφεῖο «*Εστία*» 1930.

AGOSTINO J. SINADINO «*Poesies*» Ἐκδοτ. Οἶκος «*Γράμματα*» Ἀλεξάνδρεια.

ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ «*Ὁ ἀνθρωπιστὴς*» ρομάντζο.

Ν. Ι. ΣΑΡΑΒΑ «*Μιὰ πλὴγη δίχως αἷμα*» Μυθιστόρημα. Ἐκδοτ. Ἀριστ. Μαυρίδης, Ἀθήνα, Βούλαρον 4.

Γ. Σ. ΔΟΥΡΑ «*Ὁ τὸν τραγοῦδιαν στὸν Ἰεχωβά*» Ἀθήνα 1930.

Μ. ΚΑΛΛΟΝΑΙΟΥ «*Ἀγροτικά*» Ἀθήνα 1930.

Α. ΑΡΓΗ «*Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Εὐρώπης*» Μυθιστόρημα. Ἀθήνα 1930. Ἐκδοτῆς. Γ. Σαμαρόπουλος.

ΣΡΤΑΘΗ ΔΟΥΚΑ «*Ἱστορία ἐνὸς αἰχμαλώτου*». Ἐκδοτικὸς Οἶκος Χ. Γανιάρη

ΜΑΝΩΛΗ ΦΩΚΙΑΝΟΥ «*Φωνές στὸ Ἀπειρο*» Ἀθήνα 1930.

ΣΡΑΘΗ ΔΟΥΚΑ «*Εἰς ἑαυτὸν*». Ἀθήνα Ἐκδοσις τοῦ συγγραφέα 1930.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ, ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

«*Νέα Ἔστια*», 1ης καὶ 15 Μαρτίου, 1ης Ἀπριλίου.

Ἐνα ὠραῖο ποίημα «*Ἀγρόπνια*» τοῦ κ. Ναπ. Λαπαθιώτη.

Ἐξακολουθεῖ τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Ἀντρέα Καραντώνη γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ ὀσπὴ Παλαμᾶ «*Σκληροὶ καὶ δειλοὶ στίχοι*». Ὅρισμένα ὁ κ. Καραντώνης δὲν ξέρει νὰ διαλέξει τὰ καλὰ ποιήματα. Βρῆκε ν' ἀναφέρει ἀπὸν τραγοῦδιον τοῦ Κύκνου πρὸς τὴν Λήδα στίχους πὸν δὲν εἶναι βέβαια καλοὶ :

» τὰ μάτια μου κι' ἄς τὰ φωτοβολήσουν

» τῆς σάρκα σου τὰ πύρινα τὰ χιόνια.»

Πύρινα χιόνια (!) θὰ θέλαμε νὰ τὰ βλέπαμε, καὶ νὰ τᾶγγιζαμε. Κι' οὔτε βέβαια ὁ στίχος :

» κι' εἶναι μιὰ ὁμορφώτερη ὁμορφάδα»

είναι για ξεχώρισμα. 'Ο Παλαμᾶς ἔχει ἀπειρία στίχων. "Αμα ξέρεις νὰ διαλέξεις βριόικεις τὸς καλοὺς. "Ἐπειτα οἱ ἐκφράσεις τοῦ κ. Καραντώνη εἶναι ἀνεπιτυχεῖς. Λέει κάπου «...ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ψυχικὴ ἀτμόσφαιρα ποὺ περιτυλίξει τὸ εἶναι τοῦ ποιητῆ ».

Νέος δὲ καθὼς εἶναι συνεπαίρνετα εὐκόλα. Τὸ ποίημα « Ἐμεις οἱ ἐργάτες » τὸ χαρακτηρίζει κομμουνιστικὸ, κ' ἀνάγκασε τὸν Παλαμᾶ νὰ διαμαρτυρηθεῖ καὶ τὸν νέο Ἀλεξανδρινὸ Δημᾶκο νὰ βγάλει βιβλίον γιὰ νὰ ἐπιτεθεῖ στὸν Παλαμᾶ ποῦγινε ἐπίσημος καὶ φοβᾶται λέει μὴν ἐκτεθεῖ.

Βρίσκομε διήγημα τοῦ Ἄγγελου Δόξα « ἂν ἔχης τύχη διάβαινε... »

Στὸ τεῦχος τῆς 1ης Ἀπριλίου δημοσιεύεται ποίημα τοῦ Κωνσταντίνου Δέλτα « Μεταφυσικός ».

« **Πρωτοπορία** ». Τὸ τεῦχος τοῦ Μάρτη ἔχει μελέτες καὶ ἔρθρα γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Λατινικοῦ ἀλφαβήτου στὴ γλώσσα μας. Γράφουν οἱ Φῶτος Γιοφύλλης, Μ. Φιλήντας, Δημ. Γληνός, Γιάννης Σιδέρης, Α. Νάσης, Α. Ρουσσὸλ καὶ Μ. Βάλσας. Ὅλοι ἐκτὸς ἀπτόν κ. Βάλσας κηρύσσονται ὑπὲρ τοῦ λατινικοῦ ἀλφαβήτου. Ὁ κ. Βάλσας ἔχει πολλὰς ἀντιρρήσεις.

Ὁ ἀριθμὸς τῆς « Πρωτοπορίας » τοῦ Ἀπριλίου εἶναι ἀφιερωμένος στὰ ἐκατόχρονα τῆς Νέας Ἑλλάδας. Ὁ κ. Φ. Δραγοῦνης ἔχει ἄρθρον μὲ τὸν τίτλον « Σκάμωμο γιὰ θεμέλιωμα 1830 -- 1930 ». Ὁ κ. Φ. Γ. μιὰ σύντομη ἀνασκόπηση τῆς λογοτεχνίας μας μὲς στὰ ἑκατὸ χρόνια. Ὁ κ. Βάλσας ἐξετάζει τὴν πορεία τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου ἀπὸ τὰ 1830 ὡς σήμερα.

Γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ ζωγραφικὴ ἀπὸ τὸ 1830 ὡς τὸ 1930 γράφει ὁ κ. Φῶτος Γιοφύλλης.

Δημοσιεύεται καὶ τὸ μονόπραχτο δραματάκι τοῦ μεγάλου Ψυχάρη « Ἡ Μούσα ». Τὸ τεῦχος ἔχει μιὰ ὡραία ζωγραφιά τοῦ Γιάννη Βάσου, « Ὅλη ἡ ζωὴ μου θάφτηκε δῶ » ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Ὁσκαρ Οὐάιλντ « Παράκληση ».

« **Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησης** ». Μάρτιος. ἔχει ἓνα ποίημα τοῦ Γενετοῦ κ' ἓνα διήγημα τῆς κ. Ζωγράφου. Ὁ κ. Γ. Χονδρογιάννης γράφει γιὰ τὴν ποιήτρια Μαρία Πολυδούρη. Ὑπὸ τὸν τίτλον « Νεο-Ἕλληνες Λυρικοὶ » δυὸ σελίδες ἀφιερώνονται στὸν διαπρεπῆ ποιητὴ Καρυωτᾶκη. Σ' αὐτὰς γράφουν οἱ κ. Δρακόπουλος, Καραντώνης, καὶ Μεσολογγίτης. Προτάσσεται ἓνα σκίτσο τοῦ ποιητῆ. Ὁ κ. Δρακόπουλος (« Ἡ ζωὴ του ») μᾶς δίνει μερικὰ βιογραφικὰ τοῦ Καρυωτᾶκη. Γεννήθηκε στὴν Συκιά τῆς Κορινθίας τὸ 1896, σπούδασε νομικὰ, κ' ἐξημέτισε εισηγητὴς στὸ ὑπουργεῖο τῆς Προνοίας. Ὁ τραγικὸς του θάνατος συνέβη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1928 (κατὰ παραδρομὴν ἢ κατὰ τυπογραφικὸ σφάλμα γράφεται στὴν Ἐπιθεώρησιν 1927). Ὁ κ. Δρακόπουλος ἀναφέρει τὶς χρονολογίας τοῦ φάνηκαν οἱ ποιητικὰς συλλογὰς τοῦ Καρυωτᾶκη ἢ πρώτη τὸ 1919, ἢ δευτέρα τὸ 1921, καὶ ἢ τρίτη τὸ 1927. Σὲ διάφορα περιοδικὰ βρίσκεται περὶ τῆς ἐργασίας τοῦ Καρυωτᾶκη. Ὁ κ. Καραντώνης γράφει γιὰ τὸν εὐγενῆ χαρακτῆρα τοῦ ποιητῆ. Ὁ κ. Καραντώνης γράφει γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Καρυωτᾶκη. Ἀλλὰ τὸ ἄρθρον του εἶναι προχειρογραμμένον καὶ ἀνιαρόν. Ὁ κ. Καραντώνης δὲν ἔχει χαρίσματα ὕψους. Μᾶς φαίνεται κιάλας ἀπρόσεκτος. Μιλεῖ, μὲς τὸ ἄρθρον του, γιὰ τὸν Καβάφη. Ἀμφιβάλλομε ἂν τὸν διάβασε μελετημένα, ἀφοῦ ἀ-

γνοεῖ !) τὸ πασιγνωστον, ὅτι ἓνα ἀπ' τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς ποίησης τοῦ Καβ φη εἶναι ἡ ἀποφυγὴ κάθε ρητορείας. Τὸν ὄνομαίτε « ἀρνητὴ τῆς ζωῆς » — μεθικότητα ποῦ μᾶς διασκέδασε. Ὑποθέτομε δὲν θὰ φαντάζεται τι δύσκολο πρᾶγμα εἶναι ὀρισμὸς προκειμένου γιὰ τὸν Καβάφη. Πάσνοντας τὸν κ. Καραντώνη ἀπλῶς ὡς ἀφορμὴ (μᾶς φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι στὸ ὕψος γιὰ περισσότερον) ἂς παρατηρήσομε ὅτι αὐτὸ τὸ « ἀρνητῆς » δὲν κίμνει τὴν ἐντύπωσιν βασισμένου πρᾶγματος. Δὲν μᾶς γαμίξει τὸ μάτι. Ἐλκόμε τὴν προσοχὴ σὲ κάτι φράσεις τοῦ Καβάφη. « Ἡ μέρα ποῦ ἀφέθηκες κ' ἐνδίδεις » τὴν ἐπικράτησί σου κύταζε πῶς ἀποκτᾶς » « μὴ λείψεις ν' ἀναβάλλεις κάθε ὀμιλίαν ἢ δουλειά..... κ' εὐθὺς νὰ τὰ γνωρίσεις τὰ σοβαρὰ γραφόμενα » « πλούσιος μὲ ὅσα κέρδιες στὸν δρόμον » « μὲ τόσα ποῦ ἔχει, πρὸς θεοῦ, ν' ἀρκεῖται ! ». Σὰν μιὰ φροντίδα γιὰ ἐξασφάλισιν τῆς δράσης μοιάζουν. Ὅσο γιὰ κάποια ἐπίδραση καθαφικὴ ἐπάγω στὸν Καρυωτᾶκη, μᾶς φαίνεται ὅτι ἔχε σημειωθεῖ αὐτὸ ἄλλοτε. Ὁ κ. Β. Μεσολογγίτης μᾶς δίνει μερικὰ συγκινημένους γραμμὰς « Αὐτοκτομία Ποιητοῦ » — « Ἀπὸ τοὺς στίχους του διέρρεεν ἡ χαρὰ κ' ἔμειναν μόνον οἱ κακὲς συμπτάσεις ποῦ ἀνταμώνουμε ἐδῶ κάτω συχνά. Συζοῦσε μὲ τὴ δυστυχία ».

« **Η** « **Ἔρρευα** » τοῦ Ἰανουαρίου (ἐκδοτικὸς οἶκος Α. Κασιγόνη) μᾶς δίδει μερικὰς χαριτωμένους σελίδες τοῦ Παύλου Νιρβάνου. Μὲ πολλὴν εὐφυῖα γραμμένο τὸ « Προσωπικοὶ Λόγοι » — ὅπου βλέπομε τὴν πρόθυμη ὑποταγὴ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ σὲ κάθε ἀστυνομικὴ διάταξη: ἀλλὰ καὶ τὸ τι τραβᾶ γιὰ νὰ ὑποτάσσεται διαρκῶς. Γι' αὐτὸ τοῦ κἀθονταί στὸ στομάχι οἱ παραβίτες ποῦ « γράφουν στὰ παλῆτά τους τὰ παπούτσια τὰς ἀστυνομικὰς διατάξεις... καί, σὰν ἔξυπνοι ἄνθρωποι, κάνουν τὸ κέφι τους. » Μά ὅταν τὴν πάθει κανένας ἀπ' αὐτοὺς γίνεται ἡ καρδιά τοῦ κ. Νιρβάνου περιβόλι.

« **Νέοι Ἀνθρωποὶ** » Μάρτης 1930.

Εἶναι τὸ δεύτερον τεῦχος ποῦ ἐκδίδει τὸ νέο περιοδικόν. Μὲ ἐνδιαφέρον παρακολουθᾶμε τὴν πορεία του. Στὴν ὕλη του βρίσκομε ἓνα ἄρθρον τοῦ Φιλήντα γιὰ γλωσσολογικὰ ζητήματα, ἔχει ποῦ μιλά. « Νὰ γράφονται μονολεξίς ». Θέλει νὰ συνηθίσουμε νὰ γράφομε « γιᾶλλους » « κιάλους » « κιά κῆ » « κιά ». Ἐνα ποίημα τοῦ κ. Κώστα Θερακιώτη κ' ἓνα διήγημα τοῦ κ. Β. Μεσολογγίτη.

« **Ἀτλαντὶς** ». Μάρτιος 1930. Διαβάζομε λίγα λόγια γιὰ τὶς ἑλληνικὰς ἐκδρομὰς ἀπὴν Ἀμερικὴ ποῦ θὰ ἀντιπροσωπεύσουν τὸν ἀμερικανικὸν ἑλληνισμὸν στὶς ἐορτὰς τῆς ἐθνικῆς ἐκατονταετηρίδας — Ἄρθρα: « Αἱ ἐνδυμασίαι τῶν ἑλληνίδων πρὸ 100 ἐτῶν », « Μυστεῖας », « Μιά σελίδα ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Μεσολογγίου ». — Ποιήματα: Παλαμᾶ, Δροσίνη.

« **Μουσικὰ Χρονικὰ** ». Ἰανουάριος 1930

Μὲ συνεργασία Λαυράγκα, Στρέζεμαν, Λάσκαρη, Ρῶτα. Δημοσιεύεται μιὰ μελωδία τοῦ Γεωργίου Λαμπιλέτ.

« **Libre** » Φεβρουάριος - Μάρτιος, Montpellier. Κρίνονται διάφορα βιβλία - ποίηση (ποιήματα τοῦ Κυριαζῆ καὶ ἄλλων), μυθιστόρημα (ἔργα τοῦ Μ. Νικολαΐδη, τοῦ Τερζάκη), θέατρο (ἔργα τοῦ Μπουφίδη, τοῦ Γιοφύλλη).

« **Ἐρασιστής** ». Μηνιαῖον περιοδικόν Τὸ πρῶτον του τεῦχος ἔχει τὴν ἡμερομηνία 25 Μαρτίου ἀρχίζει μὲ συγκινημένα λόγια τῆς

σύνταξης του περιοδικού για τὰ «Ἐκατὸ χρόνια». Ἐπειτα ἔχει ἕνα ἄρθρο τοῦ Καθηγητῆ Π. Καρολίδη «Ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι». Ἀπὸ τὰ ἄλλα ἄρθρα — «Περὶ ἐλευθέρας Ζώνης Λιμένων» (Θ. Ματαράγκα), «Ἡ Στέγη τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἐξελίξει της» (Α. Σαραντία)

Journal des Hellènes. Παρίσι. — Μὲ πολλές εἰδήσεις ἀποβλέπουσες τὸν ἑλληνισμό τῆς Γαλλίας· καὶ ἐπίκαιρες εἰκόνες. Στὸ φύλλο τῆς 23 Μαρτίου, μιὰ ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια τοῦ κ. Ι. Χριστοδούλου σχετικὰ μὲ τὴν ἐπίσκεψιν εἰς τὴν Αἴγυπτον τοῦ κ. Μιχαλακόπουλου.

«*Πανόραμα*». Ἀλεξάνδρεια-Κάιρο. Λάβαμε τὸ τεῦχος τοῦ Ἰανουαρίου καὶ τὸ Πανηγυρικὸν τεῦχος Φεβρουαρίου. Μαρτίου μὲ ὥραια εἰκονογράφηση (πολλὰς φωτογραφίας σχετικὰς μὲ τὴν Δελφικὴν Ἑορτήν) καὶ ἐνδιαφέρουσα ὕλη· ἔχει καὶ συνεργασίαν τοῦ κ. Μ. Βαϊάνου.

Λάβαμε ἀπτὴ Χίον ἕνα μαθητικὸν δεκαπενθήμερον περιοδικὸν «*Νιδότης*». Τὰ φυλλάδια εἶναι ὄχτῳ σελίδων. Εἶναι μιὰ συμπαιθητικὴ ἐκδήλωση. Οἱ συνεργάται τοῦ μαθητῆ καὶ μαθήτριες τοῦ Γυμνασίου.

CINÉGRAPHE JOURNAL. Χώρα ἀπ' τὴν εἰδήσειν του γιὰ τὸ θέατρο, γιὰ τὸν κινηματογράφον, γιὰ τὴν συναυλίαν τὸ ἑβδομαδιαῖον αὐτὸ περιοδικὸν ἔχει καὶ στήλες φιλολογικὰς πολὺ καλὰς· γιὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα τοῦ Ξακουστοῦ ἔργου τοῦ Οὐγκὸ «Ἐρνάνι», μιὰ ὥρα μὲ τὸν Ντεκομπρᾶ, μιὰ πρεμιέρα τοῦ Musset. Ὁ κ. Eloy Trouvère ἔχει ἕνα ἄρθρον «*Impressions de Ramleh*».

«*La Semaine Egyptienne*». 15 Μαρτίου 1930. Ἐνα διήγημα τῆς Yvonne Lœuefer, ἕνα ἄρθρον τοῦ καθηγητῆ Ἀμπέλ γιὰ τὴν Αἰγυπτιακὴν κεραμικὴν τῆς ἀραβικῆς ἐποχῆς.

Ἄληθεια. Δεμεσός. — Μὲ πολλὰς ἐνδιαφέρουσας εἰδήσεις καὶ περιγραφὰς γιὰ τὸν εορτασμό τῆς ἐθνικῆς ἑκατονταετηρίδας εἰς τὴν Κύπρον.

«*Διδιωπικὸς Κόσμος*». Ἀδδὶς Ἀμπέμπα. Σ' ἕνα ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς καλῆς ἑφημερίδας τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀβησσυνίας διαβάσαμε περιγραφήν τῆς ἐπίσκεψιν τοῦ Κόττη Πατριάρχου εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν. Ἐνας ἀπὸ τοὺς κόπτες ἀρχιερεῖς πού τὸν συνοδεύεσαν, ὁ Μητροπολίτης Γκιόργκας, ἀπούδασε εἰς τὴν Ἀθήναν· εἶναι ἀπόφοιτος τῆς Ριζαρείου Σχολῆς.

Νέα Ἠχώ. Ἡ καλὴ ἑφημερίδα τοῦ Πόρτ-Σαίτ στὸ φύλλο τῆς 22 Μαρτίου γράφει γιὰ τὸ πέρασμα τοῦ Μεγάλου Ἰνδοῦ ποιητῆ Rabindranath Tagore ἀπ' τὸ Πόρτ-Σαίτ. Ὁ Tagore πῆγαινε εἰς τὴν Ἀγγλίαν γιὰ νὰ κάνει διαλέξεις εἰς τὰ Πανεπιστήμια Cambridge καὶ Ὁξφόρδης. Στὸ βαπόρι ἐπισκέφτηκαν τὸν ποιητὴν ὁ κ. Σκουφόπουλος καὶ ὁ συνεργάτης μας κ. Π. Πετρίδης.

Ἡ Καμπάνα. — Σατυρικὴ ἑφημερίδα Πατρῶν.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ἡ ἑκατονταετηρίδα τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἔθνους μας γιορτάστηκε εἰς τὴν Ἀλεξάνδρεια μὲ καλαισθησίαν, μὲ συγκίνησιν καὶ μὲ ἐνθουσιασμό. Τὰ ἑκατὸ χρόνια αὐτὰ ἔχουν καὶ ἕνα τοπικὸν χαρακτηριστὴρον γιὰ τὸν ἑλληνισμό τῆς Αἰγύπτου. Μέσα εἰς τὰ ἑκατὸ χρόνια αὐτὰ δημιουργήθηκε. Τὸ τί ὑπῆρχε πρὸ τοῦ 1830 ἦταν ἐντελῶς ἀσήμαντον. Μέσα εἰς τὰ ἑκατὸ χρόνια αὐτὰ ἀποκαταστάθηκε, αὔξησε, πλούτισε, μόρφωσε τὸν κοινωνικὸν τοῦ βίου, ἴδρυσεν τὴν ἑφημερίδα του, ἔκαμε τὴν Κοινότητά του, ἀνάπτυξε τὴν ἐκπαίδευσίν του, ἔκαμε τὰ φιλανθρωπικὰ του ἰδρύματα, καὶ στάθηκε καὶ ὠφέλιμος συγχὰ εἰς ἀνάγκας τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὰ τελευταῖα τριάντα ἢ τριανταπέντε χρόνια μῆκε καὶ σὲ ἄλλη γραμμὴ δράσεως, τὴν πνευματικὴν. Μὲ περιοδικὰ, μὲ ἐκδόσεις, μὲ συλλόγους, μὲ συμβολὴν τοῦ καθημερινοῦ τύπου ἔγιεν ἕνα σημαντικὸν διανοητικὸν τμήμα τοῦ ἔθνους μας.

Οἱ ἄνθρωποι τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν τῆς πόλεως μας ἔδωσαν εἰς τὴν 13 Μαρτίου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Λέσχην ἕνα δειπνὸν πρὸς τιμὴν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος κ. Μιχαλακοπούλου. Στὸ δειπνὸν καθίσαντες καὶ ὁ Γενικὸς Προξένος τῆς Ἑλλάδος κ. Σκέφερης, ὁ κ. Κύρου ἰδιαιτέρος γραμματέας τοῦ ὑπουργοῦ καὶ ὁ Ἀθηναῖος δημοσιογράφος κ. Χατζόπουλος. Ἡ συγκέντρωσις εἶχε πᾶσι ἀπτὴν πρώτην στιγμὴν ἕνα φιλικὸν χαρακτήρα. Στὸν κ. Μιχαλακόπουλον ἄρρεσε πολὺ ἡ παρέα.

Τὸν κ. Ὑπουργὸν ποσοφώνησεν ὁ ἐκλεκτὸς ποιητὴς κ. Κ. Ν. Κωνσταντινίδης ἐκ μέρους τῆς συντροφιάς. Ἡ ἱατρὸς κ. Παναγιωτάτου, συναρμυμένη ἀπὸ ἐνθουσιασμό, πρόσθεσε μερικὰ λόγια. Ὁ κ. Μιχαλακόπουλος μίλησεν εἰς ἀπάντησιν εἰς τὴν προσφωνήσιν αὐτῆς. Ἡ ὁμιλία του ἦταν ἕνα ἀληθινὸν λογοτέχνημα. Εἶπε γιὰ τὴν σχέσιν μεταξὺ πολιτικῆς καὶ λογοτεχνίας, ἀνέφερε παλαιούς πολιτικούς οἱ ὅποιοι ἦσαν συνάμα καὶ συγγραφεῖς, ἀνέφερε διάφορα χαριτωμένα ἀνέκδοτα, καὶ ἔδειξε βαθειὰ κατανόησιν καὶ αἴσθησιν γιὰ τὴν ποίησιν τῆς ὁποίας εἶπε ὅτι ἕνας διακεκριμένος ἐμπρόσωπος (ὑπονοώντας τὸν Καβάφην) ἦταν παρὼν ἐκεῖνον τὸ βράδι. Ὁ κ. Μιχαλακόπουλος ἔχει παρακολουθήσει ἐπίσης καὶ ἐκτιμᾷ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ κέντρου μας.

Τὸ δειπνὸν τελείωσε περὶ τὴν 10 1/2. Μετὰ, ἡ συντροφία πέρασεν εἰς ἕνα σαλόνιον τῆς Λέσχης καὶ παρατάθηκε ἡ συγκέντρωσις σχεδὸν μέχρι τῆς 1 μετὰ τὰ μεσάνυχτα.

Ἡ ὁμιλία ἦσαν γιὰ φιλολογία, γιὰ τέχνην, γιὰ λογοτεχνίαν καὶ ἦσαν καταφανές ὅτι ὁ ὑπουργὸς εὐχαριστιούνταν πολὺ μέσῳ τῆς περιβάλλοντος αὐτὸ τὸ διανοητικόν. Ἐγίναν καὶ ἀπαγγελίαι ποιημάτων. Ὁ κ. Πετρίδης, κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ κ. Μιχαλακοπούλου, ἀπήγγειλε Καβάφην — «Φωνές», «Ἐπιθυμίες».

Ὁ κ. Πετρίδης ἀπήγγειλε ἐπίσης τὸ ποίημα τοῦ Σικελιανοῦ γιὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαβίλη. Οἱ ὥραιοι στίχοι τοῦ Σικελιανοῦ, παρουσιασμένοι κίβλας μὲ τὴν ἐξαιρετὴν ἀπαγγελίαν τοῦ κ. Πετρίδη, ἔκαμαν τὴν συντροφίαν νὰ θυμηθεῖ καὶ ἕνα ἄλλο τραγικὸν θάνατον ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων, τὸν θάνατον τοῦ Περικλῆ Γιαννοπούλου. Καὶ ὁ κ. Μιχαλακόπουλος θυμήθηκε καὶ, παίρνοντας μέρος εἰς τὴν ἀπαγγελίαν, εἶπε τοὺς στίχους πού εἶχε γράψει γιὰ τὸν Γιαν-

νόπουλο ὁ Μαλακάσης. Ὁ κ. Πιερίδης ἀπήγγειλε τρία πεζὰ ποιήματα τοῦ Παπαντωνίου, τὴν «Ἐλῆ» τοῦ Μαβίλη καὶ δύο ποιήματα τοῦ Παλαμά. Ἐπίσης ἀπήγγειλε Παλαμά ὁ κ. Κ. Κωνσταντινίδης κ' ἕνα ποίημα δικό του «Δημιουργία». Ὁ κ. Πόλης Μοδινός ἀπήγγειλε τὰ «Κεριά» τοῦ Καβάφη καὶ τὸ «Ἀπολείπειν ὁ θεὸς Ἀντώνιον» ὁ κ. Γ. Κιτρόπουλος.

Γιὰ τὸ δεῖπνον αὐτὸ ἔγραψεν ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὁ γαλλικὸς τύπος τῆς Ἀλεξάνδρειας. Ἐπίσης φάνηκε περιγραφή τῆς βραδυᾶς στὴ «Μοκάταμ» μεγάλη ἀραβικὴ ἐφημερίδα τοῦ Καΐρου.

Στὶς 22 Φεβρουαρίου ἔγινε στὸ Πόρτ-Σαῖτ τὸ vernissage τῆς ἐκθεσῆς τοῦ ἐκλεκτοῦ ζωγράφου κ. Μίκη Μιασοῦκη ποὺ διοργάνωσαν στὸ Casino Palace Hôtel οἱ «Φιλότεχνοι» τοῦ Πόρτ-Σαῖτ.

Ἐκτιμήθηκε καὶ ἄρσεε ἡ ἐπιμελημένη τεχνικὴ τοῦ καλλιτέχνη καὶ οἱ ὠραῖοι χρωματικοὶ συνδυασμοὶ του. Γενικὰ ἡ ἐκθεσὴ εἶχε πολλὴν ἐπιτυχία.

Ὁ διάσημος γερμανὸς συγγραφέας Thomas Mann, γνωστότατος ἀπὸ πολὺ ἐνδιαφέρον ἔργου του, τιμημένος μὲ τὸ Νόμπελ, περσικὸς ἀπ' τὸ Κάιρο τὸν Μάρτιο γίνηκε δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ τὴν Δέσχη «Al Diafa». Τὸν μεγάλο λογοτέχνη παρουσίασε στὴν ἐκλεκτὴ συγκέντρωση ὁ Α'. Γραμματέας τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας κ. Πολίτης, γνωστὸς στὸν φιλολογικὸ κόσμον ἀπὸ ἱστορικὸ τοῦ ἔργου «Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ Νεωτέρα Αἴγυπτος».

Ἀφοῦ εἶπε μερικὰ γιὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ Mann, τὸν γεμάτο μετριοφροσύνη, ἀνάλυσε, σύντομα βέβαια, ἀλλὰ μὲ σαφήνεια τὸ ἔργο τοῦ δοξασμένου συγγραφέα.

«Τὸ θέμα τὸ πιὸ ἀγαπημένον τοῦ Thomas Mann», εἶπε ὁ κ. Πολίτης, «εἶναι ἡ θέση τοῦ διανοουμένου, τοῦ ἀρτίστα μέσα στὴν κοινωνία μας.»

Ἐπὶ τὸ ἔργο του «Buddenbrooks» (τὸ μεγάλο του μυθιστόρημα ποὺ φάνηκε στὰ 1901) καὶ ποὺ τὸν ἔκανε ἀπὸ μὴ μέρη ὡς τὴν ἄλλη ἐνδοξο, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἀγγίζει τὸ ζήτημα.

Ἐἶναι ἡ ἱστορία τῆς κατάπτωσης μιᾶς μεγάλης οἰκογένειας hanséatique. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ θαυμάσια εἰσαγωγὴ ποὺ μᾶς γνωρίζει, μέσα σὲ καμμιὰ ἐξηνταριά σελίδες, μὲ τοὺς προγόνους, τοὺς γονεῖς, τὰ παιδιὰ, τοὺς φίλους, τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ὑπηρέτας τῆς οἰκογένειας Buddenbrook, ὅλη ἡ Lubeck μᾶς παρουσιάζεται μὲ τὶς συνήθειές της, τὶς μανιές της, τὸν τρόπο τῆς σκέψης καὶ τῆς δράσεως της, τὶς ἰνάγκες της, καὶ τὶς ἀδυναμίες ποὺ χαρακτηρίζουν τὶς τέσσερες γενεές, οἱ ὁποῖες ἀπὸ 1835 ὡς τὸ 1875 φέρνουν τὸ σπῆτι καὶ τὴ φήρμα στὴν καταστροφὴ χωρὶς φταιξιμὸ σοβαρὸ ἐκ μέρους τους.

Ἀυτὴ ἡ ἱστορία εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἴδιας τῆς οἰκογένειας τοῦ συγγραφέα. Ὁ Thomas Mann, πραγματικὰ γεννήθηκε στὴν Lubeck, τὰ 1875 ἀπὸ πατέρα μεγαλέμπορο σπόρων καὶ γεροϋσιαστὴ τῆς Hause καταγωγῆς μισογερμανικῆς καὶ μισο-ιουδαϊκῆς, καὶ ἀπὸ μητέρα καταγωγῆς βραζιλιανῆς καὶ πορτογαλικῆς· αὐτὸ ἐξηγεῖ γιατί ὁ Mann εἶναι πιὸ εὐαίσθητος ἀπὸ ἄλλους γερμανοὺς συγγραφεῖς, μὲ λατινικὴ ἰδιοφυΐα.

Ἡ διήγησις στὸ «Buddenbrooks» εἶναι πότε διασκεδαστικὴ καὶ πότε θλιβερὴ, ὅπως τῆ ζωῆ. Δὲν εἶναι μόνο μιὰ παρουσίασις ψευτο-ἐπιστημονικῆ τῶν φυσιολογικῶν φαινομένων εἶναι καὶ μιὰ μελέτη ψυχολογικὴ πολὺ βαθειά. Ὁ συγγραφέας μᾶς δείχνει τὴν

ἑσωτερικότητα τῆς θλιβερῆς ἀντίθεσης τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης. Αὐτὸ, εἶπε ὁ κ. Πολίτης, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια θέματα τοῦ ἔργου τοῦ Mann.

Τὸ χειρίζεται καὶ στὸ «Tonio Kroger». Ἐκεῖ μᾶς διηγείται τὴ ζωὴ τοῦ γιου ἐνὸς lubeckois καὶ μιᾶς κροελῆς. Τυρανισμὸς ἀπὸ τὴ διπλῆ του κληρονομικότητα, μὴ προσαρμοσμένος ἀρτίστας, τὸ πρόσωπο αὐτὸ εἶναι κατὰ βάθος ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας.

Ὁ Mann πέρνει πάλι τὸ ἴδιο θέμα μὰ σὲ ἄλλη φόρμα στὸ «Tristan», ἐπίσης καὶ στὸ θαυμάσιο μυθιστόρημά του «Ὁ θάνατος στὴ Βενετία» ποὺ φάνηκε στὰ 1913.

Αὐτὸ εἶναι ἕνα μέρος, εἶπε ὁ κ. Πολίτης, τοῦ ἔργου τοῦ Mann. Ἀλλὰ δὲν εἶχε τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸ νὰ μιλήσει, ἔστω καὶ σύντομα γιὰ τὰ ἄλλα του ἔργα τὸ «Königliche» «Hocheit», καὶ τὸ «Kaubenberg».

Ὁ Mann, πρόσθεσε ὁ ὁμιλητὴς, δὲν εἶναι μόνο ἕνας καλὸς ψυχολόγος ποὺ ἀναλύει τὶς διάφορες ψυχικὲς καταστάσεις, ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης καὶ πρὸ παντὸς ἕνας καλλιτέχνης καὶ ἕνας ἄνθρωπος τῆς σκέψης.

Τὸ διάβασμα τῶν ἔργων του δὲν εἶναι πάντα εὐκόλο, ἀλλ' ὅταν κανένας κλείσει τὸ βιβλίον ἕνα πλήθος καινούργιων σκέψεων ταράζουν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ πλουτίζουν.

Γεννημένος ἀστὸς ὁ Mann συχνὰ περιέγραψε τὴν κατάπτωση τῆς παλαιᾶς ἀστικῆς τάξης τόσο χρησίμως ἐν τούτοις γιὰ τὴν διατήρησι τῶν κοινωνικῶν συγκροτήματων.

Ἡ περιγραφή τῆς κατάπτωσης αὐτῆς ἐξηγεῖ τὸν πεσιμισμὸ ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ ἔργο του.

Ἐν τούτοις ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὸ ἔργο αὐτὸ ἰδιαίτερα ἐλκυστικὸ εἶναι ἡ ἐπιθυμία τοῦ συγγραφέα νὰ ἐκδηλώσει τὴν ἀνησυχία ποὺ γεννᾷ σὲ κάθε εὐσυνείδητο πνεῦμα ἡ θέα τῆς ταραχῆς στὴν ὁποία βρισκόμεθα σήμερον παρὰ ποτὲ ὁ διανοούμενος, ὁ καλλιτέχνης. Ἐδῶ μᾶς δείχνεται ὁ Thomas Mann βαθειὰ ἀνθρώπινος.

Πολὺ δίκαια λοιπὸν ὁ συγγραφέας αὐτὸς θεωρεῖται ὡς μαῖτρο τῆς σύγχρονης σκέψης, ὄχι μόνο τῆς Γερμανίας ἀλλὰ γενικὰ τῆς Εὐρώπης.»

Ὁ κ. Mann ἀπαντώντας στὸν κ. Πολίτη εἶπε μερικὰ ἐπαινετικὰ γιὰ τὸν ἀρχαῖο αἰγυπτιακὸ πολιτισμὸ καὶ γιὰ τὴ σύγχρονη πνευματικὴ κίνησι τῆς Αἰγύπτου καὶ εὐχαρίστησε γιὰ τὴν ὠραία ὑποδοχὴ ποὺ τοῦ ἔγινε.

Μπροστὰ σ' ἕνα πολυπληθέστατο καὶ ἐκλεκτὸ ἀκροατήριον ὁ κ. Δ. Βεργάτος μίλησε τὴν Πέμπτη 13 Μαρτίου στὴν Ἀλεξανδρινὴ Βιβλιοθήκη γιὰ «τὸ πρόβλημα τοῦ Ἰησοῦ».

Ὁ καλὸς Σύλλογός μας τῶν «Ἀποφοίτων» ὀργάνωσε καὶ σειρὰ διαλέξεων. Ὁμιλήτρια ἡ γνωστὴ λογία κ. Η. Karbanenko διπλωματοῦχος τοῦ Ρωσικοῦ Πανεπιστημίου τῆς Kharkoff, ἀσχολεῖται μὲ τὴν «Ἱστορία τῆς Τέχνης». Ἡ πρώτη διάλεξις ἔγινε τὴ Δευτέρα 31 Μαρτίου 1930 γιὰ τὴν Τέχνη στὶς πρώτες τῆς ἐκδηλώσεως, μὲ φωτεινὰς προβολὰς πολὺ ἐνδιαφέρουσας.

Ἡ διαλέκτρια κατέχει καλὰ τὸ θέμα της, ἡ ὁμιλία της εἶναι πολὺ εὐχάριστη.

Οἱ διαλέξεις γίνονται γαλλικὰ.

Ἡ κ. Karbanenko θὰ ἐξακολουθήσει τὴν σειρὰ αὐτῆ τῶν διαλέξεων.

Στις 13 Μαρτίου ὁ Ἑλληνικὸς Σύλλογος «Ἀπόλλων» ἔδωσε μιά μουσικὴ συναυλία στὴν Αἴθουσα τῆς American Mission. Παίχτηκαν ἀπτὴν Μανδολινάτα τοῦ Συλλόγου καὶ τραγουδήθηκαν ἀπὸ ἑρασιτέχνες ἔργα τοῦ Σκόρτσιν, Ξανθοπούλου, Κρίνου Δὲ Κάστρο, Κόκκινου, Σαμάρρα καὶ ἄλλων. Ἡ καλλιτεχνικὴ αὐτὴ βραδυὰ ἦταν καλὰ ὁργανωμένη καὶ πέτυχε.

Στὸ «Φῶς» (Καίρου) 8 Ἀπριλίου διαβάσαμεν ἕνα γράμμα τοῦ γνωστοῦ λογοτέχνη κ. Σ. Καρακάση, ἔξυπνο, λογικὸ, μετρημένο, εἰς ἀπάντησιν ἑνὸς κουτοῦ γράμματος κάποιου κ. Α. Χριστοφίδη. Ἀναδημοσιεύομε μιά περικοπὴ. «Εἶνε ἄστοχη ἡ ἐπιμονὴ τῶν παλαμιστῶν νὰ θένε νὰ ἐπιτάσσουν τὸν Κ. Παλαμᾶ, ὡς τὸν μεγαλύτερο σύγχρονο Ἕλληνα ποιητὴ, τὴν στιγμὴν ποὺ οἱ γνώμες εἶνε διηρημένες καὶ ἕνα μεγάλο μέρος θεωρεῖ ὡς τὸν μεγαλύτερο ἢ τὸν Καρβάφη, ἢ τὸν Σικελιανό, ἢ τὸν Βάρναλη. Δὲν εἶνε δὲ ἐπιχείρημα τὸ ὅτι ἐπειδὴ ὁ Παλαμᾶς διαβάζεται περισσότερο ἀπ' ὄλους, πὼς πρέπει κατ'ἀνάγκην νὰ εἶναι κι' ὁ καλλίτερος. Κι' ὁ Ἀχιλλέας Παράσχος διαβάστηκε στὴν ἐποχὴν του ὅσο κανένας σύγχρονός του. Μ' αὐτὸ δὲν ἀποδεικνύεται πὼς ἦταν κι' ὁ καλλίτερος» Ὅσο γιὰ τὶς ἀνοησίες ποὺ περιέχει τὸ γράμμα τοῦ ἀσημαντοῦ φιλολογικὰ κ. Χριστοφίδη σχετικὰ μὲ τὴν «Ἀλεξανδρινὴ Τέχνη», τὸν πληροφοροῦμε ὅτι τὸν περιοδικὸν μας εἶναι στίς γνώμες του ἐντελῶς ἀνεξάρτητο καὶ ἀνεπηρέαστο ἀπὸ οἰονδήποτε λόγιον εἴτε αἰγυπτιώτη, εἴτε ἑλλαδικόν, ὅσο ἐπιφανὴς ἢ φίλος του κι' ἂν εἶναι.

Νέσα στὸ Μᾶν θὰ κυκλοφορήσει τὸ βιβλίον «Περὶ Τέχνης» τοῦ διαπρεπῆ συγγραφέα κ. Ε. Π. Παπανούτσου: εἶναι σὰ συνέχεια τῆς «Τριλογίας τοῦ Πνεύματος», ποὺ ἔβγαλε πρὶν δύο χρόνια.

Τὸ «Περὶ Τέχνης» ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑντεκα κεφάλαια στὰ ὁποῖα μὲ δύναμιν ὕψους καὶ σαφήνειας ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὰ προβλήματα ποὺ ἀναφέρονται στὴν Τέχνη ἀπὸ ψυχολογικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἀποψη.

Στὸ τεῦχος μας αὐτὸ δημοσιεύομε ἕνα ἀπόσπασμα ἀπ' τὸ κεφάλαιον «Ἡ ἐξήγησις τῆς Τραγωδίας».

Τὴν ἀντιπροσωπεῖα τοῦ βιβλίου γιὰ τὴν Ἰγυπτον τὴν ἔχουν τὰ βιβλιοπωλεῖα «Γράμματα» καὶ «Σερᾶπειον», γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἐκδοτικὸς Οἶκος «Ἐλευθερουδάκη».

Αὐτὲς τὶς μέρες κυκλοφορεῖ ὁ νέος τόμος διηγημάτων τοῦ ἐκλεκτοῦ συγγραφέα κ. Μ. Βισάνθη «Μερικοὶ Μετανάστες» μὲ ἐκδόσεις τοῦ ἑξοχοῦ καλλιτέχνη κ. Γιάννη Βάσσου.

Σὲ προσεχές μας τεῦχος θὰ δημοσιεύσομε μιά μελέτη περὶ Μότσαρτ τοῦ ἐκλεκτοῦ συνεργάτου μας καὶ διαπρεπῆ μουσουργοῦ κ. Αἴμ. Ριάδη.